

**BULLETIN
SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE
KNIŽNÍČ**

ROČNÍK 7

ČÍSLO 3

BRATISLAVA 1999

OBSAH

L. Oslanec: Od krajských konferencií knižníc k 2. knihovníckemu kongresu	3
--	---

Z KRAJSKÝCH KONFERENCIÍ KNIŽNÍC

P. Joščáková: Z krajskej konferencie knižníc Banskobystrického kraja	5
L. Oslanec: O stave a perspektívach rozvoja knižníc Bratislavského kraja	13
Š. Petercová - J. Mižák: Krajská konferencia knihovníkov Košického kraja	21
M. Pernická: Analýza stavu knižničnej siete v Nitrianskom kraji	36
A. Hudáková: K problematike stavu a perspektívam knižníc Prešovského kraja	43
M. Peťovská: Analýza stavu knižničnej siete Trenčianskeho kraja	57
J. Ághová: Knižnice Trnavského kraja	71
M. Balkóciová: Sieť verejných knižníc Žilinského kraja	82

INFORMÁCIE

J. Šušol: Národný seminár o autorskom práve (CECUP)	101
---	-----

EBLIDA INFORMUJE

104

*Toto číslo Bulletinu SAK
bolo vydané s finančným príspevkom Ministerstva kultúry SR.*

Bulletin
Slovenskej asociácie knižníc 3/99

VYDAVATEĽ

Slovenská asociácia knižníc
Sekretariát:
Ústredná knižnica FiF UK
Gondova 2, 818 01 Bratislava

PRESEDA SAK

Daniela Gondová

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kurák

REDAKČNÁ RADA

Jana Amrichová, Želmíra Brozmannová, Ľudmila Čelková,
Anna Gašparovičová, Mária Koložváryová, Mária Mlynáriková,
Danka Petrášová, Tatiana Popová, Darina Šovčíková

MIESTO A ROK VYDANIA

Bratislava 1999

NÁKLAD

130 výtlačkov

TLAČ

Centrum VTI SR v Bratislave

VYDÁVA SA PRE INTERNÚ POTREBU SAK ŠTYRIKRÁT ROČNE.

Od krajských konferencií knižníc k 2. knihovníckemu kongresu

PhDr. Ladislav OSLANEC

Knižnice a celá naša knihovnícka obec žije v tomto roku v znamení dvoch najvýznamnejších podujatí - krajských konferencií knižníc a 2. slovenského knihovníckeho kongresu. Máme za sebou prvú náročnú etapu, na základe odporúčani celoslovenskej konferencie Slovenské knižnice '97 v Sielnici sa od 27. apríla do 11. júna 1999 uskutočnilo 8 krajských konferencií knižníc.

Na príprave obsahového zamerania a zjednocujúcej hlavnej línie krajských konferencií sa podieľali ústrední organizátori: Slovenská asociácia knižníc, Spolok slovenských knihovníkov, Univerzitná knižnica v Bratislave - Národné knižničné centrum a Katedra knižničnej a informačnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Nosnú odbornú a organizačnú prípravu zabezpečovali krajské štátne knižnice, ktoré pripravili audit knižníc kraja v úzkej súčinnosti so štátnymi regionálnymi knižnicami, predstaviteľmi jednotlivých sietí knižníc v kraji a s odbornou podporou ústredných vedec-kých knižníc - Centra VTI SR, Slovenskej pedagogickej knižnice, Slovenskej lekárskej knižnice, Slovenskej poľnohospodárskej knižnice, Ústrednej knižnice SAV, Slovenskej ekonomickej knižnice. Sme radi, že môžeme konštatovať, že príprava auditu a rokovania krajských konferencií sa stali záležitosťou všetkých typov knižníc v kraji a taktiež odborov kultúry krajských úradov.

Vychádzajúc z poznatkov zástupcov ústredných organizátorov, ktorí sa zúčastnili rokovaní všetkých krajských konferencií knižníc, vítali knižnice uskutočnenie týchto prvých krajských konferencií a oceňovali ich usporiadanie ako výraz permanentného hľadania spoločného postupu a kooperácie knižníc pri zabezpečovaní moderných knižnično-informačných služieb pri zachovaní regionálnych špecifik a podmienok jednotlivých krajov.

Vďaka uskutočnenej analýze - auditu - rokovania krajských konferencií boli veľmi konkrétne. Informovali o stave knižníc, referáty a vystúpenia zástupcov knižníc sa opierali o presné, aktuálne údaje a rozborov činnosti knižníc za uplynulé desaťrocie.

Na rokovaní krajských konferencií zaznievali predovšetkým opodstatnené požiadavky na vytvorenie zodpovedajúcich podmienok pre činnosť knižníc. Osobitne z podstatných problémov je potrebné sa zaoberať nedostatkom finančných prostriedkov na činnosť a rozvoj knižnično-informačných služieb. Alarmujúci je ustavične sa znižujúci rozpočet knižníc, pričom stále rastú ceny kníh, novín a časopisov, prevádzkové náklady na tovary, služby a energie. Chýbajú finančné zdroje na automatizáciu, nákup technických zariadení, nehovoriac už o zlom stave budov a priestorov knižníc. Bude potrebné sa zaoberať problémom postavenia, kvalifikácie a odmeňovania knihovníckej profesie. Knihovníci sa oprávnenne sťažujú na nízke platové ohodnotenie, priemerná mesačná mzda je o 1500,- Sk a v niektorých knižniciach až 2000,- Sk nižšia, ako je celoštátny priemer. Na druhej strane je znepokojujúci vysoký vekový priemer knižničných pracovníkov a ne-

záujem absolventov - či už stredoškolského alebo vysokoškolského - odborného knihovníckeho štúdia nastúpiť do knižníc.

Závery a výsledky krajských konferencií knižníc sa zhodovali vo viacerých spoločných odporúčaníach, z ktorých by sme chceli uviesť predovšetkým tieto:

- spracovať stratégiu rozvoja knižničného systému SR,
- pripraviť nové legislatívno-právne predpisy (knižničný zákon, zákon o povinnom výtlačku, vyhlášky, smernice),
- novelizovať právne predpisy s cieľom dosiahnuť zníženie finančného zaťaženia knižníc, resp. úplného oslobodenia od poplatkov a DPH (napr. autorský zákon, zákon o správnych poplatkoch, colný zákon),
- pripraviť a realizovať celoštátny program elektronizácie knižníc a ich pripojenie na internet,
- vypracovať nové výkonové normy pre základné knižničné činnosti,
- revitalizovať školské knižnice,
- pripraviť a realizovať výstavbu a prestavbu knižníc, pokračovať s debarierizáciou.

Knižnice spoločne deklarovali svoj záujem navzájom spolupracovať bez ohľadu na rezortnú príslušnosť a typ knižnice, z navrhovaných foriem sú to krajské pobočky Spolku slovenských knihovníkov, knižničné rady pri krajskej knižnici alebo krajskom úrade. Odznali úvahy o vytváraní spoločných projektov a konzorcií pre viacero knižníc. V nadväznosti na závery 2. slovenského knihovníckeho kongresu knižnice pripravujú krajské plány rozvoja knižníc.

Priebeh krajských konferencií sa stretol s mimoriadnym zájmom zo strany našich knižníc, zriaďovateľov, širokej verejnosti a médií. Uskutočnili sa viaceré sprievodné podujatia - tlačové konferencie, výstavy o knižniciach v krají, diskusia, besedy a pod. Knižnice osobitne ocenili metodickú, organizačnú a finančnú pomoc zo strany Slovenskej asociácie knižníc, taktiež bola dôležitá podpora a účasť zástupcov sekcie kultúrneho dedičstva a miestnej kultúry MK SR, zástupcov odborov kultúry krajských úradov, okresných úradov, ZMOS, mestských úradov.

Za ústredných organizátorov vyslovujeme spoločné poďakovanie všetkým organizátorom, ktorí svojou nezištnou a obetavou prácou prispeli k úspešnému priebehu krajských konferencií knižníc, ktoré boli dôstojnou prípravou na 2. slovenský knihovnícky kongres, ktorý sa uskutoční v novembri 1999 v Košiciach.

Poznámka redakcie

V tomto čísle bulletinu prinášame základné materiály z krajských konferencií knižníc (s minimálnymi redakčnými úpravami) - hlavné referáty a záverečné dokumenty.

Niektoré diskusné vystúpenia účastníkov a hostí konferencií vám prinesieme v 4. čísle Bulletinu SAK, ktoré vyjde v októbri t. r.

V spomenutom čísle sa vrátíme k stálym rubrikám tohto bulletinu, ktoré sme tentoraz výnimočne museli vynechať pre nedostatok miesta.

Ďakujeme za porozumenie.

Z KRAJSKÝCH KONFERENCIÍ KNIŽNÍC

Z krajskej konferencie knižníc Banskobystrického kraja (20. mája 1999 vo Zvolene)

Priska JOŠČÁKOVÁ, KŠK LŠ

Marketingový audit knižničnej siete Banskobystrického kraja za roky 1990, 1996 a 1997 bol spracovaný na základe požiadaviek a osnovy Univerzitetnej knižnice - Národného knižničného centra v Bratislave, Spolku slovenských knihovníkov, Slovenskej asociácie knižníc, Katedry knižničnej a informačnej vedy FiF UK v Bratislave. Úlohou bola poverená Krajská štátna knižnica L. Štúra vo Zvolene, ktorá v spolupráci s regionálnymi štátnymi knižnicami, Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici a Slovenskou lesníckou a drevárskou knižnicou pri Technickej univerzite vo Zvolene zozbierala za posledných šesť mesiacov v roku 1998 základné údaje o existujúcich knižniciach na území kraja. Žiaľ, prieskum ukázal, že sa nepodarilo získať komplexné údaje z jednotlivých typov knižníc (predovšetkým technických, administratívnych, cirkevných, právnických a fyzických osôb) z dôvodu, že za určené obdobie nebolo možné podrobne zmapovať knižničnú sieť kraja a k niektorým informáciám bol zamietnutý prístup (napr. knižnice bánk a akciových spoločností). Problematické bolo porovnávanie počtu knižníc a výsledkov činnosti knižníc, ktorých výsledky sa do roku 1996 sledovali štatisticky v zmysle pôvodného územného členenia, to znamená za Stredoslovenský kraj a za rok 1997 už v zmysle zákona č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní SR, t. j. za Banskobystrický kraj. Ťažkosti spôsobovali nejednotné štatistické výkazy za činnosť jednotlivých typov knižníc, ktoré nesledujú rovnaké ukazovatele (najvýraznejšie rozdiely v sledovaní ukazovateľov činnosti boli medzi verejnými, školskými, vysokoškolskými knižnicami a mnohé zo zachytených knižníc počas prieskumu nijaké štatistické výkazy nevyplňovali a nevyplňujú (napr. knižnice podnikov - technické, administratívne knižnice).

Marketingový audit knižničnej siete kraja skúmal **makroprostredie** - demografické, ekonomické, politické, masmediálne, kultúrne a vzdelávacie a technologické prostredie. **V cieľovom prostredí** sa zameriaval na trh knižničnej siete, používateľov, konkurenciu, dodávateľov a verejnosť. **Audit stratégie, organizácie a produktivity knižničnej siete** zahrnoval organizačnú štruktúru knižničnej siete, problémy v doplňovaní a spracovaní knižničných fondov, služby, finančnú a cenovú politiku, personál, technické vybavenie a automatizáciu knižničnej siete v jednotlivých typoch knižníc, priestorové vybavenie a umiestnenie knižníc a public relations.

Banskobystrický kraj má 13 okresov s 514 obcami a 663 845 obyvateľmi. Z celkového počtu obyvateľov sa 22,10 % hlásilo k inej než slovenskej národnosti (z toho

17,54 % k maďarskej národnosti). Kraj zastáva významné miesto v oblasti priemyselnej produkcie (výroba kovov, strojov, drevárska výroba, výroba mincí...). Stáva sa centrom bankovníctva a finančníctva. V kraji sú 2 vysoké školy. Región je významnou križovatkou cestnej, železničnej a leteckej dopravy. Je strediskom cestovného ruchu a kúpeľných miest s termálnymi prameňmi. Miera nezamestnanosti dosiahla 14,90 %. Aktuálne informácie prinášajú, že miera nezamestnanosti má vzostupný trend a začiatkom roku 1999 dosiahla už 21 %, čo predstavovalo 72 000 nezamestnaných (najnepriaznivejší stav bol v okresoch Rimavská Sobota (33, %), Revúca (33,13 %) a Veľký Krtíš (30,66 %).

V zmysle štruktúry politického prostredia v nadväznosti na štátnu kultúrnu politiku zasahovalo politické prostredie do riadiacich, metodických, ekonomických i do odborných činností knižníc prostredníctvom prijímaných legislatívnych opatrení.

Reštriktívna politika štátu v predchádzajúcich rokoch, pokračujúca aj naďalej, nepriaznivo vplývala a vplýva na rozvoj knižníc v investičnej oblasti (chátranie objektov, rušenie pobočiek, pozastavenie rekonštrukčných prác objektov, obmedzenie rozvoja technológií, opotrebovanosť interiérových vybavení, nedostatočné zabezpečenie proti krádeži dokumentov atď.). Obmedzili sa finančné prostriedky na prevádzku knižníc, čo sa prejavilo predovšetkým v poklese nákupu knižničných fondov.

Funkcie knižníc a ich kultúrne aktivity, teritoriálny záber a charakter jednotlivých druhov médií v štátnom, regionálnom i lokálnom meradle umožňovali knižniciam rôznorodé presadzovanie sa v mediálnom prostredí. Knižnice umiestnené v menších obciach a mestách (približne 50 %), vzdialenejších od médií, takmer nevyužívali komunikácie s médiami (tréma z publicity a komunikácie, nepocitovali potrebu). Tieto knižnice zriedkavo uverejňovali príspevky do regionálnych periodík a aj do periodík vydávaných knižnicami. Pri orientácii na rozhlas a televíziu približne 40 % knižníc využívalo predovšetkým propagáciu príležitostných aktivít knižníc.

Knižnice v spolupráci so školami, inštitúciami, organizáciami, odborní Maticie slovenskej a ďalšími uskutočňovali celý rad podujatí pre jednotlivé skupiny čitateľov a používateľov. V tomto zmysle sa odrážal aj charakter podujatí z hľadiska ich obsahu, formy a metód. Prostredníctvom kultúrnych a vzdelávacích aktivít prezentovali knižnice svoje knižničné fondy, služby a predovšetkým schopnosť zapojiť sa špecifickými metódami do kultúrneho diania a vzdelávacích procesov. Charakter spolupráce vychádzal z prieskumov okolia knižnice, predovšetkým poznania potrieb a záujmov jednotlivých skupín verejnosti a poznania potrieb, predmetu činnosti a cieľov jednotlivých inštitúcií spoločenského okolia. Knižnice každoročne zostavujú konkrétne plány, v ktorých sú zatknuté kultúrne a vzdelávacie aktivity, ktoré majú svoju tradíciu a stabilné termíny.

Softvérové vybavenie knižníc v Banskobystrickom kraji zatiaľ nedáva možnosti jednoznačnej spolupráce, vzájomnej komunikácie a výmeny dát. Knižnice používajú niekoľko systémov od rôznych domácich i zahraničných dodávateľov.

V zmysle projektu MK SR, spracovaného už v roku 1996 Slovenskou národnou knižnicou v Matici slovenskej a následne po územnom a správnom usporiadaní SR opätovne v roku 1998 Univerzitnou knižnicou v Bratislave - Národným knižničným centrom, **Program elektronizácie knižníc ako súčasť rozvoja informačných sietí SR**, ktorý mal

zabezpečiť jednotnosť hardvérového i softvérového vybavenia, doposiaľ nebol do praxe v Banskobystrickom kraji uvedený.

Knižnice identifikujú používateľské zázemie v zmysle svojho určenia a územného pôsobenia. Zohľadňujú skupiny používateľov (univerzálnych i špecializovaných). Za najzákladnejšie hľadisko sú považované knižničné fondy. Profilácia fondov knižníc rešpektuje požiadavky a potreby používateľského zázemia v rozsahu svojej pôsobnosti. Knižnice využívajú medziknižničnú a medzinárodnú výpožičnú službu v zmysle platných noriem.

Charakterizujú používateľov z niekoľkých hľadísk: vekového (93 % knižníc), sociálneho (35 %), vzdelanostného (39 %), profesijného (35 %), národnostného (19 %).

Charakteristiky používateľov, ktoré knižnice prijali a sledujú mimo ústredných štatistických ukazovateľov, využívajú pri interných vyhodnoteniach, charakteristikách používateľských skupín a dopĺňovaní knižničných fondov.

cenová politika a sociálne postavenie jednotlivých používateľských skupín určujú ďalšie smerovanie potencionálnych používateľov. Napr. klesá možnosť individuálneho zabezpečovania svojich potrieb (vzdelanostných, informačných, relaxačných), čo ovplyvní rapídny nárast cien dokumentov, a čoraz viac používateľov orientuje požiadavky na knižnice, v ktorých zatiaľ nachádza uspokojenie svojich potrieb. Narastajúce požiadavky používateľov na kvalitu a ochotu zaplatiť za informácie a iné služby určujú nové meradlá, ktoré nútia knižnice zlepšovať kvalitu služieb a poskytovania informácií. Sú aj používatelia, ktorí hľadajú možnosti uspokojenia svojich potrieb za zníženia vlastných nákladov napr. aj tzv. „rodinnými čitateľskými preukazmi“ (na jeden preukaz využíva služby verejnej knižnice celá rodina) - tento spôsob sa však neuplatňuje vo vedeckých a vysokoškolských knižniciach a ďalších typoch knižníc.

Knižnice sa však stretávajú v posledných rokoch čoraz častejšie s náročnými používateľmi, ktorých požiadavky nemôžu plne uspokojiť. Ďalšou tendenciou je nárast používateľov z ekonomických dôvodov. Základom starostlivosti o potenciálnych trvalých používateľov knižníc je príprava a výchova detí k využívaniu informačného bohatstva a ich smerovanie k permanentnému vzdelávaniu.

V Banskobystrickom kraji popri knižniciach existuje celý rad ďalších kultúrnych, vzdelávacích, športových, sociálnych inštitúcií a iných, ktoré zabezpečujú voľný čas obyvateľov rôznymi formami. Ich formy a metódy práce sú odlišné od knižníc, ale ciele sú spoločné (využitie voľného času obyvateľov). Knižnice nepokladajú takéto inštitúcie za konkurentov, skôr za partnerov v rozširovaní služieb. Pokiaľ knižnice budú pokrývať potreby používateľov, realizovať spoluprácu s ostatnými inštitúciami zabezpečujúcimi voľný čas občanov a pokiaľ ich existencia bude zaručená pravidelnou finančnou dotáciou a nevzniknú iné, napr. súkromné knižnice s totožnou orientáciou, budú pokladať iné kultúrne inštitúcie a predmet ich činnosti za bezkonkurenčný.

Knižnice orientujú svoj záujem na služby, ktoré poskytujú čo najširší sortiment, najvýhodnejšie cenové a dodacie podmienky. To platí aj pri zabezpečovaní techniky, technológie a externých báz dát.

Trh v súčasnosti ponúka široký sortiment výberu tovarov a služieb, avšak narastajúce ceny za tovar a služby nedokážu knižnice plne kryť zo svojich rozpočtov. Najväčší

nedostatok sa prejavuje v oblasti zabezpečovania odbornej literatúry, po ktorej je v knižniciach neustály dopyt a ktorá patrí k finančne najnáročnejším dokumentom.

Mnohé knižnice v súvislosti s nedostatočným finančným krytím sa obracali na finančnú verejnosť, ktorú predstavovali orgány, inštitúcie, nadácie, osoby s možnosťou získania finančných, materiálnych a iných zdrojov pre svoju činnosť. V prevažnej miere boli poskytované finančné, materiálne a iné zdroje na presne určené ciele a v mnohých prípadoch si vyžadovali od knižníc spracované návrhy a projekty využitia poskytnutej pomoci. Najčastejšie boli využité žiadosti o grant v Nadácii otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation.

Vzťah verejnosti bol závislý predovšetkým od aktivít knižníc, stupňa ich vyspelosti a ponuky služieb, atraktívnosti kolektívnych podujatí a spoločenskej komunikácie. Touto činnosťou sa zaoberalo asi 40 % knižníc.

V Banskobystrickom kraji bolo zaregistrovaných aj prostredníctvom marketingového auditu 1314 knižníc s 27 pobočkami, ktoré vykazovali svoju činnosť: 1 Krajská štátna knižnica vo Zvolene, 5 regionálnych štátnych knižníc (Verejná knižnica M. Kováča v Banskej Bystrici, Novohradská knižnica v Lučenci, Hontiansko-novohradská knižnica vo Veľkom Krtíši, Knižnica J. Kollára v Kremnici a Knižnica M. Hrebendu v Rimavskej Sobote), 436 obecných knižníc, 2 vedecké knižnice (Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici a Slovenská lesnícka a drevárska knižnica pri TU vo Zvolene) a 870 knižníc iného typu (776 školských knižníc, 5 vysokoškolských, 12 technických, 31 zdravotníckych, 9 poľnohospodárskych, 15 cirkevných, 3 vojenské, 15 knižníc múzeí, galérií a archívov, 4 knižnice súkromných spoločností).

Najzákladnejšou požiadavkou knižníc bolo systematické doplňovanie knižničných fondov. Analýzy poukazujú na to, že v mnohých knižniciach, napriek nárastu cien dokumentov od roku 1990 (približne o 200 % pri krásnej a 400 % pri náučnej literatúre), dotácie na nákup sú stále v rovnakej výške už niekoľko rokov, dokonca sa pravidelne rok čo rok znižujú!

V roku 1997 napr. zo 436 obecných knižníc Banskobystrického kraja finančné prostriedky na nákup nedostalo 108 obecných knižníc, čo predstavovalo z celkového počtu 24,77 % (v porovnaní s rokom 1996 nárast počtu knižníc o 12 %).

Analýzy štatistických ukazovateľov činnosti verejných, vedeckých a iných typov knižníc za rok 1997 ukazujú nasledujúci stav:

- objem knižničných fondov týchto knižníc predstavovalo 6 746 308 k. j., z toho na 1 obyvateľa pripadalo 10 k. j.;
- z objemu finančných prostriedkov na zabezpečenie ročného prírastku do KF pripadalo na nákup na 1 obyvateľa kraja 23,88 Sk;
- služby knižníc využívalo 179 085 používateľov, čo tvorilo 26,97 % z celkového počtu obyvateľov;
- z objemu výpožičiek 3 786 468 realizovaných v knižniciach pripadalo na 1 obyvateľa kraja 5,7 výpožičiek. Na 1 čitateľa pripadlo priemerne ročne 21,14 výpožičiek;
- na 1 odborného zamestnanca pripadlo v priemere 492 čitateľov a 10 407 výpožičiek;

- z celkového objemu neinvestičných nákladov na činnosť knižníc pripadalo na 1 čitateľa v priemere 391,- Sk.

Technické zariadenia knižníc sú značne opotrebované a zastarané. Vybavenie výpočtovou technikou a softvéromi je rôznorodé. V knižniciach využívajú osobné počítače typu PC 286 až Pentium. Vedecké knižnice vlastnia počítače vyšších parametrov a vyššej kvality. Niekoľko knižníc má vybudovanú lokálnu sieť NOVELL alebo UNIX. Využívajú sa knižnično-informačné softvéry domácich i zahraničných dodávateľov: LIBRIS, BIBLIS, CDS/ISIS, RAPID LIBRARY, VTLS, SMARTLIB, PARIS. Ani jedna z knižníc, ktorá je vlastníkom hardvérového i softvérového vybavenia, nemá zrealizovanú komplexnú automatizáciu knižnično-informačných služieb.

V Banskobystrickom kraji je poverených metodickou činnosťou celkom 6 knižníc (krajská a 5 regionálnych štátnych knižníc).

Krajská štátna knižnica Ľ. Štúra vo Zvolene je ústredným krajským metodickým pracoviskom pre sieť verejných knižníc (regionálnych a obecných) v kraji a v prípade potreby poskytuje metodickú a poradenskú pomoc i ďalším typom knižníc podľa platnej Smernice o metodickej činnosti v knižniciach jednotnej sústavy v SSR č. 9506/1976-osv. Svoje metodické centrá majú napr. školské knižnice (Slovenskú pedagogickú knižnicu ÚIPŠ v Bratislave), zdravotnícke (Slovenskú lekársku knižnicu v Bratislave), vedecké a vysokoškolské knižnice (Univerzitnú knižnicu - Národné knižničné centrum v Bratislave), vojenské knižnice (Armádnú ústrednú knižnicu v Trenčíne), technické knižnice (Centrum vedecko-technických informácií SR v Bratislave) atď.

Zmenené politické a spoločenské podmienky v posledných rokoch svedčia o tom, že spomínané legislatívne dokumenty stratili aktuálnosť, stav knižníc sa zmenil a požiadavky sa orientujú tak, aby pôsobnosť z ústredných metodických centier jednotlivých typov knižníc smerovala do príslušných krajov, čo by znamenalo presun a posilnenie metodických pracovísk krajskej a regionálnych knižníc aj pre potreby usmerňovania iných typov knižníc a ich užšiu regionálnu nadväznosť.

Knižnice nepripravovali dlhodobé plány rozvoja, len krátkodobé a strednodobé, ktoré neustálou zmenou politických pomerov strácali tiež opodstatnenie. Východiskom zostali len ročné plány činnosti knižníc.

Edičnú činnosť knižníc reprezentovali vydávané materiály (metodické, dokumentačné, bibliografické). Celkom bolo v roku 1997 vydaných 69 titulov.

Cenová politika knižníc sa neorientuje na obchod so službami, neplatia pre ňu pravidlá komerčnej cenovej politiky. Stanovujú ceny za služby tak, aby im získané príjmy uhradili vynaložené rozdiely v nákladoch pri neustálom náraste cien a znižovaní dotácií od zriaďovateľov.

V Banskobystrickom kraji za zápis do knižnice vyberalo poplatky 14,70 % verejných knižníc, 100 % vedeckých, 4,71 % iných typov knižníc.

Priemerná mzda v roku 1997 dosiahla 6521,- Sk. Priemerná odmena u dobrovoľných zamestnancov bola 2462,- Sk.

Priemerný vek zamestnancov knižníc bol 41 rokov. Tento fakt treba hodnotiť z pohľadu, že v knižniciach pracuje vyše 87 % žien, ktoré do dôchodku odchádzajú v 53. až 54. roku veku.

Knižniciam chýbajú odborníci na zavádzanie a údržbu nových technológií a tieto sa realizujú v knižniciach laicky alebo za pomoci externých zamestnancov z dôvodu nízkeho ohodnotenia v zmysle platných platových nariadení.

Ani jedna knižnica nemá účelovo stavanú budovu. Prepočítane na celkový počet knižníc, vrátane pobočiek, vychádzala plocha na 1 knižnicu v priemere 30 m².

Najväčšie problémy spôsobuje roztrieštenosť a rozptýlenosť oddelení služieb niektorých knižníc na území mesta, vlastníctvo budov a pozemkov, ktoré neboli vysporiadané, prenajaté priestory, ktorých nájom sa končí. Nie sú vybudované bezbariérové vstupy (okrem ŠVK v Banskej Bystrici).

Interiérové vybavenie knižníc je zastarané v 60 % knižníc. Je potrebné riešiť otázku nového interiérového vybavenia v súvislosti s využívaním výpočtovej techniky. Prejavuje sa nedostatočná hygiena priestorov (priestory neboli vymalované 10 - 12 rokov).

Knižnice boli prístupné používateľom minimálne 2 hodiny týždenne, maximálne 57,5 hodín týždenne.

Na záver uvedieme trochu širšiu analýzu transformačných procesov, ktorými prechádzali knižnice od roku 1990 a ktoré mali a majú ekonomické následky, a je len prirodzené, že ovplyvnili celkovú činnosť a výsledky knižníc. Rok 1990 priniesol rozpad štátnej správy, zmeny politické a spoločenské.

V roku 1991 prešli bývalá Krajská knižnica vo Zvolene a okresné knižnice pod priame riadenie MK SR. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, ktorá bola aj pôvodne riadená MK SR, zostala naďalej v tomto riadení. Bývalé ľudové knižnice prešli zákonmi č. 518/1990 a zákonom č. 369/90 Zb. o obecnom zriadení pod obce. Zrušilo sa zo strany okresných knižníc centralizované dopĺňovanie KF ľudových knižníc. Spontánne zanikli odborárske knižnice, väčšina poľnohospodárskych knižníc a administratívnych.

V roku 1996, keď boli štátne knižnice pod priamym riadením MK SR, realizovala sa integrácia všetkých kultúrnych zariadení do regionálnych kultúrnych centier, za ktoré zodpovedali vymenovaní štátni intendanti. Tento krok výrazne negatívne ovplyvnil ekonomickú situáciu knižníc. MK SR ešte v roku 1996 oddelimitovalo regionálne kultúrne centrá pod krajské úrady v súvislosti s prijatými zmenami v územnom a správnom usporiadaní SR a štátnej správy. Transformáciu komplikovala skutočnosť, že RKC neboli dobudované a štátna správa sa len konštituovala. Koniec roka 1996 a začiatok roka 1997 priniesol ďalšie zmeny. Bolo vytvorených 8 krajských štátnych knižníc, a to z troch vedeckých knižníc - Univerzitnej knižnice v Bratislave, Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach a Prešove, z 3 okresných knižníc v Žiline, Nitre a Trnave a z dvoch knižníc, ktoré už predtým viac ako 10 rokov vykonávali krajskú funkciu v Trenčíne a vo Zvolene. Z toho vidieť, že pri zriaďovaní krajských knižníc sa nepostupovalo systematicky. Došlo jednak k zapojeniu vedeckých knižníc priamo do systému verejných knižníc, jednak k narušeniu kontinuity vývoja vedeckých knižníc na Slovensku. Bez náležitej prípravy boli z okresných knižníc ustanovené krajské knižnice. Z toho vidíme, že na usmerňovaní verejných knižníc

sa podieľajú rôznorodé, nie na rovnakej úrovni vybudované krajské knižnice. Tento problém bude potrebné riešiť na celoštátnej úrovni. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici stratila právnu subjektivitu a bola integrovaná do regionálneho kultúrneho centra.

V tomto období sa v oblasti iných typov knižníc začínajú čoraz viac zakladat' cirkevné knižnice a knižnice právnických a fyzických osôb.

V polovici roka 1997 dochádza k ďalšej rozhodujúcej zmene: MK SR zriadilo národné metodické centrum pre knižničnú kultúru v Univerzitnej knižnici v Bratislave, ktorá týmto prevzala úlohy, ktoré dovtedy plnila Slovenská národná knižnica v Matici slovenskej (od roku 1954).

Zmenili sa podmienky získavania povinného výtlačku do knižníc zákonom 212/1997. Zákon zrušil právo povinného výtlačku napr. aj Slovenskej lesníckej a drevárskej knižnici pri TU vo Zvolene, čím sa porušila kontinuita jej vedeckosti na určenú špecializáciu pre oblasť lesníctva a drevárstva.

Zmenou politicko-spoločenského prostredia na prelome rokov 1998/1999 sa uskutočnilo zrušenie regionálnych centier k 1. aprílu 1999. Integrovaným zariadeniam bola vrátená právna subjektivita. V súčasnosti sú tieto kultúrne zariadenia v našom kraji priamo riadené Krajským úradom v Banskej Bystrici, čím podstatne vzrástol počet kultúrnych zariadení v priamom riadení krajského úradu. I tento stav čaká na riešenie. Bývalé okresné knižnice vykonávajúce metodickú činnosť pôsobia aj v okresoch, ktoré nemajú okresné (regionálne) knižnice.

Neustále sa meniace spoločenské a politické prostredie, klesajúca životná úroveň jednotlivých cieľových skupín, znižujúci sa rozpočet knižníc, finančné problémy zriaďovateľov nedávajú v súčasnosti knižniciam možnosti adekvátneho rozvoja. Zároveň sa prejavuje snaha udržať v činnosti každé kultúrne zariadenie v podstate za každú cenu, avšak potreba skvalitňovania, modernizovania, rozširovania služieb si podľa nášho názoru bude vyžadovať prehodnotenie pôsobnosti, rozsahu funkcie existujúcich štátnych kultúrnych zariadení a ich prípadného začleňovania do väčších rozvojaschopných celkov podľa odbornosti.

Marketingový audit knižničnej siete Banskobystrického kraja potvrdil, že od roku 1990 došlo k postupnému spontánnemu rozpadu koordinovanej knižničnej siete. Zmenilo sa postavenie knižníc, ich funkcie a pôsobnosť, ktoré nie sú v súlade so zákonom z 9. júla 1959 č. 53 o jednotnej sústave knižníc (knižničný zákon).

Zmena sa prejavila hlavne v tom, že knižnice v starom systéme boli dotované len štátnymi finančnými prostriedkami a dnes sa už financovanie a ich riadenie v podstate vyformovalo na knižnice štátne, financované zo štátnych prostriedkov, knižnice obecné, financované z prostriedkov miestnej samosprávy, knižnice právnických a fyzických osôb, financované z prostriedkov súkromných spoločností a osôb, resp. z iných zdrojov. Predpokladáme, že budúcnosť prinesie ďalšie rozhodnutia a riešenia nastolených problémov kompetentnými orgánmi.

Závery prijaté na Krajskej konferencii knižníc Banskobystrického kraja, konanej 20. mája 1999 vo Zvolene

Súčasný stav v knižniciach charakterizuje každoročne sa znižujúci rozpočet na ich činnosť nadväzne na neustále rastúce ceny tovarov a služieb, konkrétne znižujúce sa finančné prostriedky na nákup knižničných fondov, nedostatok finančných prostriedkov na technické vybavenie, údržbu budov a ich priestorov. Pretrvávajú nízke platové ohodnotenie zamestnancov knižníc. Bol zaregistrovaný vysoký vekový priemer ich zamestnancov.

Doteraz realizovanými transformačnými procesmi sa nepodarilo vytvoriť adekvátny knižnično-informačný systém, ktorý by umožňoval rozvoj všetkých typov knižníc.

Na zlepšenie situácie v oblasti knihovníctva odporúčame realizovať:

A. Na celoštátnej úrovni

1. spracovať KONCEPCIU ROZVOJA KNIŽNÍC v súlade s európskymi štandardmi a medzinárodne platnými normami,
2. upraviť legislatívne knižnično-informačný systém prijatím knižničného zákona, zákonmi, smernicami a nariadeniami v oblasti odbornej činnosti knižníc, napr. novelou autorského zákona a zákona, ktorým sa mení a dopĺňa colný zákon, zákona o povinných výtlačkoch, vysokoškolského zákona,
3. spracovať výkonové normy pre základné knižničné činnosti zodpovedajúce súčasným podmienkam,
4. zabezpečiť finančné prostriedky na pripojenie knižníc pevnou linkou na medzinárodnú sieť internet,
5. aplikovať do praxe projekt PROGRAM ELEKTRONIZÁCIE KNIŽNÍC AKO SÚČASŤ ROZVOJA INFORMAČNÝCH SIETÍ SR.

B. Na krajskej úrovni

1. prehodnotiť efektívnosť existujúceho systému riadenia knižníc z hľadiska hierarchického usporiadania štátnej správy,
2. prehodnotiť náklady na činnosť a ročné príspevky knižníc zo ŠR na nákup knižničných fondov stanoviť podľa kritéria počtu čitateľov,
3. využívať zo strany obcí metodickú pracoviská kraja s cieľom zvyšovania odbornej úrovne zamestnancov obecných knižníc a zachovania unifikovaných základných knižnično-informačných evidencií a činností,
4. ochranu knižničných fondov zabezpečovať zavádzaním ochranných zariadení proti krádežiam,
5. projekt informatizácie zaradiť medzi priority PROGRAMU REGIONÁLNEHO ROZVOJA BANSKOBYSŤRICKÉHO KRAJA,

6. spracovať koncepciu revitalizácie školských knižníc so zameraním na informačnú prípravu detí a mládeže a na vypestovanie návykov permanentného vzdelávania,
7. s cieľom zabezpečiť rozvojové programy knižníc konštituovať pri odbore kultúry krajského úradu krajské knižničné rady.

O stave a perspektívach rozvoja knižníc Bratislavského kraja (9. júna 1999)

PhDr. Ladislav OSLANEC

Územie Bratislavského kraja je v celom svojom historickom vývoji poznamené polohou v Európe a predovšetkým strednej Európe.

Hlavným sídelným pólom Bratislavského kraja je Bratislava a druhú systémovú úroveň rozvojových pólů tvoria Malacky, Pezinok, Modra a Senec.

Bratislavský kraj patrí medzi menšie kraje Slovenska. Hustotu zaľudnenia má však vysokú, najvyššiu z krajů Slovenska, takmer trojnásobne vyššiu, ako je krajský priemer. Viac ako dve tretiny obyvateľů kraja žijú v piatich bratislavských mestských okresoch. Ostatné okresy kraja sú osídlené redšie, avšak okresy Pezinok a Senec patria medzi najhustejšie osídlené prímestské okresy.

V kraji je mimoriadne vysoký podiel obyvateľů s vysokoškolským vzdelaním, najvyšší na Slovensku, a takisto výrazne prevyšuje priemer podielů obyvateľstva s maturitou.

Bratislavský kraj má v rámci Slovenska najmenšiu nezamestnanosť, ktorá sa pohybuje okolo 5 %.

V Bratislavskom kraji fungujú rôzne typy knižníc, ktorých zriaďovateľmi sú ústredné štátne orgány, orgány štátnej správy, orgány miestnej štátnej správy, fyzické a právnické osoby.

Univerzitná knižnica v Bratislave - Národné knižničné centrum (UKB - NKC) je národným metodickým centrom a ústrednou štátnou knižnicou Slovenskej republiky a tiež plní aj funkciu krajskej štátnej knižnice pre Bratislavský kraj. Knižnica je rozpočtová organizácia Ministerstva kultúry SR, ktorý je jej zriaďovateľom.

Centrum vedecko-technických informácií SR je informačným centrom a ústrednou vedecko-technickou knižnicou, špecializovanou na technické a vybrané prírodovedné, ekonomické a humanitné odbory. Zriaďovateľom knižnice je Ministerstvo školstva SR. Je metodickým, poradenským a koordinačným pracoviskom knižničného systému SR v oblasti technických knižníc a informačných stredísk. Zabezpečuje koordináciu úloh technickej normalizácie v SR pre oblasť terminológie, informácií a dokumentácie. Poskytuje knižnično-informačné služby najmä technickým a vedeckovýskumným pracovníkom, pedagógom a študentom.

Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied je špecializovanou informačnou inštitúciou v oblasti základného výskumu a hlavnou vedeckou knižnicou Slovenskej akadémie vied. Knižničný fond má univerzálny charakter. Historický knižničný fond tvoria zbierky bývalého Evanjelického lýcea v Bratislave a zbierky Ústrednej knižnice SAV. Rakúska knižnica obsahuje austro-cikánsku literatúru. Depozitná knižnica Svetovej banky obsahuje publikácie tejto inštitúcie od roku 1994. Ústredná knižnica SAV poskytuje celú škálu knižnično-informačných služieb širokej používateľskej verejnosti. Pre vedeckých pracovníkov SAV a pracovníkov knižnično-informačnej siete SAV poskytuje tiež niektoré špecifické výpožičné, rešeršné a metodické služby.

Slovenská lekárska knižnica je ústredné knižnično-informačné pracovisko pre lekárske vedy a zdravotníctvo v rezorte Ministerstva zdravotníctva SR. Buduje ústredný knižničný fond domácej a zahraničnej vedeckej, učebnej a inej zdravotníckej literatúry, ako aj literatúry z príbuzných a nadväzujúcich odborov. Poskytuje služby vedeckým a odborným pracovníkom z lekárskeho, farmaceutického a príbuzných odborov a študentom.

Slovenská pedagogická knižnica Ústavu informácií a prognóz školstva je špecializovaná vedecká knižnica s celoslovenskou pôsobnosťou, zameraná na oblasť výchovy, vzdelávania, školstva a príbuzné odbory. Zabezpečuje mimoškolské vzdelávanie pracovníkov školských a akademických knižníc v rezorte školstva. Je poverená vykonávať metodickú a poradenskú činnosť pre sieť školských a akademických knižníc v rezorte školstva, ktorý je aj zriaďovateľom ÚIPŠ. Poskytuje knižnično-informačné služby pedagógom, vedeckým pracovníkom, študentom a ďalším záujemcom z radov širokej čitateľskej verejnosti.

Slovenská ekonomická knižnica Ekonomickej univerzity (SEK EU) je akademická a verejná vedecká knižnica špecializovaná na oblasť ekonómie a interdisciplinárne vedy. Jej zriaďovateľom je Ekonomická univerzita v Bratislave. SEK má celouniverzitnú pôsobnosť v EU a celorepublikovú pôsobnosť vo verejnej sfére. V rámci svojej špecializácie je gestorom informačného zabezpečenia pre oblasť vývoja, výskumu, výučby a hospodárskej praxe v SR.

Tak isto ako vedecké knižnice, aj **akademické knižnice** majú svoje dôležité poslanie v systéme knižníc. Akademické knižnice sú knižnicami vysokých škôl a pomáhajú plniť ich poslanie. Poskytujú knižničné a informačné služby akademickej obci, odborným a vedeckým pracovníkom vysokých škôl a študentom. V Bratislavskom kraji je podľa štatistiky z roku 1998 23 akademických knižníc, a to: 15 knižníc Univerzity Komenského, 5 knižníc Slovenskej technickej univerzity a 3 knižnice ďalších vysokých škôl.

Ďalším typom knižníc sú **špeciálne knižnice**, ktoré spravidla slúžia potrebám svojho zriaďovateľa a podstatná časť fondov knižnice alebo knižnično-informačného strediska je zameraná na úzko špecializovanú oblasť.

Osobitným typom špecializovanej knižnice v Bratislave je **Parlamentná knižnica Národnej rady Slovenskej republiky**, ktorá je organizačným útvarom Kancelárie Národnej rady SR. Poskytuje knižnično-informačné služby poslancom, zamestnancom Kancelárie Národnej rady SR a vybraným inštitúciám.

V Bratislavskom kraji je 7 knižníc múzeí. Sú to: knižnica Slovenského národného múzea, Mestského múzea, Múzea polície SR, Múzea školstva a pedagogiky na Slovensku Ústavu informácií a prognóz školstva, Múzea telesnej kultúry SR, Malokarpatského múzea v Pezinku a Múzea M. Tilgnera v Malackách a 1 knižnica Slovenskej národnej galérie. Knižnice archívov a ústavov pamiatkovej starostlivosti poskytujú predovšetkým služby pracovníkom svojich organizácií.

Vo väčších priemyselných podnikoch fungujú **technické knižnice** alebo **informačné strediská**, ktoré poskytujú služby hlavne pracovníkom týchto podnikov.

Najpočetnejšiu sieť knižníc tvoria **školské knižnice**. V Bratislavskom kraji je podľa štatistiky z roku 1998 566 školských knižníc. Školská knižnica ako organizačný útvar školy je školským knižničným a informačným strediskom na skvalitnenie výchovno-vzdelávacieho procesu.

Sieť **ľudových knižníc** v Bratislave tvorilo v roku 1998 18 knižníc a ich 29 pobočiek, čo je spolu 47 knižničných pracovísk. Z celkového počtu knižníc bolo 14 knižníc s profesionálnymi pracovníkmi a 4 knižnice s dobrovoľnými pracovníkmi.

Región metodickej pôsobnosti Malokarpatskej knižnice má 70 obcí, v ktorom je 1 regionálna knižnica, 5 mestských knižníc, 9 obecných knižníc profesionalizovaných a 55 neprofesionalizovaných knižníc. V regióne pracujú 4 pobočky.

Sieť masovokomunikačných prostriedkov v Bratislavskom kraji je veľmi veľká. V kraji, priamo v hlavnom meste Slovenska Bratislave, sa vydáva veľký počet denníkov, týždenníkov, dvojtýždenníkov, mesačníkov s dosahom nielen v regióne, ale na celom území Slovenska, ktoré podľa potreby informujú širokú čitateľskú verejnosť o niektorých významných knižničných podujatiach.

Rozhlas, televízia, TASR a SITA sa zúčastňujú na väčších podujatiach organizovaných knižnicami a prinášajú príspevky o najzaujímavejších aktivitách knižníc.

Všetky vedecké a akademické knižnice majú prístup na SANET a INTERNET.

Kultúrny život je bohatší v mestách ako v menších sídlach. Ovplyvňuje to najmä spôsob života obyvateľov miest, vzdelanostná štruktúra a ekonomické podmienky obyvateľov, sústredenie mladých ľudí do miest, dopravná dostupnosť, počet a aktivita kultúrnych zariadení. Rozvoj kultúry na vidieku sťažuje nedostatok finančných prostriedkov na činnosť kultúrnych zariadení, menšia aktraktivita podujatí a tým menší záujem verejnosti. Návštevnosť obecných knižníc závisí od pravidelného dopĺňovania knižničného fondu a dodržiavania výpožičného času, čo si zriaďovatelia nie vždy uvedomujú.

Na území kraja sú všetky typy škôl - od materských po vysoké školy. Prevažná väčšina škôl sú štátne školy, ktoré dopĺňajú cirkevné a súkromné školy.

Na úseku vysokoškolského vzdelávania je v kraji - menovite v Bratislave - lokalizovaný najvyšší počet vysokých škôl v rámci Slovenska, kde na piatich vysokých školách študovalo v roku 1997 40 126 poslucháčov denného štúdia, ďalších 3873 poslucháčov študuje popri zamestnaní. Ide o tieto vysoké školy: Univerzita Komenského, Slovenská technická univerzita, Ekonomická univerzita, Vysoká škola múzických umení a Vysoká škola výtvarných umení.

Hlavnou úlohou školstva je pripravovať žiakov a študentov na náročné úlohy praxe, rozvíjať individualitu jednotlivcov a pozdvihnúť vzdelanostnú úroveň spoločnosti. Knižnice úzko nadväzujú na školský systém, zabezpečením dokumentov a informácií plnia špecifické úlohy vo všetkých formách školského a mimoškolského vzdelávania a seba-vzdelávania.

Spolupráca knižníc je zameraná predovšetkým na:

- zvyšovanie a prehĺbovanie vlastného vzdelania - informatická výchova, vyučovacie hodiny v knižnici, environmentálna výchova, výstavy, súťaže ap.,
- trávenie voľného času, čítanie periodickej tlače, oddychovej literatúry, videorozprávky,
- rozvoj osobných a kultúrnych záujmov,
- poskytovanie informácií.

Knižnice slúžia všetkým obyvateľom, ich úlohou je sprostredkovať literatúru a informácie zo všetkých oblastí života, umožniť orientáciu v množstve médií, rozšíriť ponuku a spektrum služieb, rozvíjať kreativitu a vytvárať podmienky na aktivity používateľov vo voľnom čase. V súčasnosti sa knižnice orientujú na to, ako poskytovať kvalitné služby s čo najmenšími nákladmi.

Knižnice musia reagovať aj na neustále narastajúci počet študentov a na zvyšovanie vzdelávacej úrovne obyvateľstva. Na druhej strane treba venovať zvýšenú pozornosť sociálne slabším vrstvám a pripravovať im vhodné podmienky na ich ďalší rozvoj. Častými návštevníkmi knižníc sú najmä dôchodcovia, ktorých počet bude podľa prognostik stále narastať. S rastom nezamestnanosti stúpa počet používateľov z radov nezamestnaných a knižnice sú neoceniteľným miestom ich seba-vzdelávania a trávenia voľného času. Žiadne iné inštitúcie nemajú toľko funkcií a neposkytujú také možnosti rozvoja obyvateľov ako knižnice. Návštevnosť knižníc ovplyvňuje aj prudký rast cien dokumentov na trhu, keď si ľudia kupujú knihy menej a častejšie ich hľadajú v knižnici. Zatiaľ knižnice robia, čo je v ich silách, snažia sa uspokojiť čitateľské požiadavky v potrebnej miere, ale v dôsledku nepriaznivej situácie nakupujú čoraz menej dokumentov. Ak sa táto situácia nezlepší, prejaví sa to v poklese záujmu verejnosti o knižničné služby. V konečnom dôsledku to bude mať nepriaznivý vplyv na vzdelanostnú a kultúrnu úroveň nášho obyvateľstva.

Na Slovensku bolo v roku 1997 zaregistrovaných 1786 vydavateľských subjektov a knižnice sa len veľmi ťažko môžu v takom množstve orientovať. Niektoré vydavateľstvá nedodržiavajú predpísané normy a neuverejňujú úplné údaje v tiráži. Neuvádzajú ISBN, počet výtlačkov, čo spôsobuje knižniciam problémy, najmä pri kontrole povinného výtlačku.

Knižnice nakupujú knižničný fond najčastejšie cez distribútorские firmy, predajne kníh alebo priamo cez písomné objednávky. Sú odkázané na ich ochotu poskytnúť knižnici rabat, ktorý sa pohybuje od 5 - 25 %. Najviac sa knižníc dotýka viac ako 300 % zvýšenie cien kníh, periodickej tlače od roku 1990 a príliš vysoké ceny moderných nosičov informácií CD-ROM a báz dát. Pri výbere dodávateľov knižnice postupujú v súlade so zákonom č. 263/93 Zb. o verejnom obstarávaní.

V moderných spoločnostiach sú knižnice obzvlášť dôležité ako prostriedok zabezpečenia prístupu všetkých občanov k vedomostiam podľa vlastného želania. Knižnice

pôsobia najúčinnšie ako sieť. Sieť knižníc v Bratislavskom kraji tvoria všetky typy knižníc. Ústrednou štátnou knižnicou v SR je UKB - NKC, ktorá okrem iných funkcií plní aj úlohy krajskej knižnice a metodicky riadi knižnice nachádzajúce sa v regióne.

Národné metodické centrum (NMC) pre knižnice pripravilo pre rôzne typy knižníc viacero významných celoštátnych podujatí, pracovné stretnutia medzirezortnej komisie na spracovanie koncepcie knižničných programov a služieb pre zdravotne znevýhodnených čitateľov, pracovné porady pracovníkov knižníc, ktoré sa stretli s veľkým záujmom knihovníckej verejnosti.

NMC pre knižnice poskytovalo v priebehu celého roka poradenskú službu rôznym typom knižníc SR, veľmi úzko spolupracovalo s krajskými štátnymi knižnicami, regionálnymi knižnicami, vedeckými knižnicami, Národným literárnym centrom, Katedrou knižnej a informačnej vedy FiF UK, Katedrou kulturológie FiF UK, SSK a SAK. Konzultačná a poradenská činnosť zahŕňala aj poradenskú činnosť pre knižnice v oblasti priestorového a architektonického vybavenia knižníc.

Metodická, konzultačná a poradenská činnosť UKB - NKC bola zameraná na aktívnu spoluprácu so všetkými knižnicami. Prejavovalo sa to predovšetkým v organizovaní odborných podujatí, pracovných stretnutí, pri príprave legislatívnych dokumentov, štatistických a rozborových činnostiach, analytických materiáloch, príprave rôznych súťaží atď.

Prvoradou úlohou metodickej činnosti bolo vytýčenie hlavných úloh a strategických cieľov knižníc na najbližšie roky. Cieľom metodickej práce bolo zvýšiť mieru koordinácie, kooperácie a úzkej spolupráce medzi všetkými typmi knižníc. Vzhľadom na začlenenie okresných knižníc do RKC bolo potrebné budovať úzke kontakty s orgánmi štátnej správy a samosprávy. UKB - NKC zaslalo požiadavku na MK SR na dezintegráciu RKC a navrátenie právnej subjektivity týmto knižniciam. Ako veľmi aktuálna otázka vystupuje do popredia prepojenie knižníc na báze výpočtovej techniky a hľadanie spoločných východísk a kompatibility v systéme programového vybavenia knižníc. Veľkým problémom knižníc sú čoraz nižšie rozpočty na nákup knižničných fondov. Metodická činnosť bola zameraná aj na hľadanie doplnkových finančných zdrojov, zadávanie projektov do rôznych nadácií a upozorňovanie knižníc na vypísané termíny spracovania projektov.

UKB - NKC bola od roku 1998 poverená spracovaním štatistiky činnosti verejných a vedeckých knižníc SR. Okrem spracovania sumárnych výkazov o činnosti verejných a vedeckých knižníc SR a vlastného spracovania sumárnych výkazov o činnosti za rok 1997 za všetky typy knižníc v SR bol vypracovaný aj komentár k vykazovaným štatistickým údajom. UKB-NKC súčasne spracovala návrh nového ročného štatistického výkazu o činnosti knižnice a výkazu o neperiodických publikáciách a na základe požiadaviek knižníc SR návrh na nový denník o činnosti knižnice.

UKB - NKC sa zúčastňovala aj na plnení operatívnych úloh a na posudzovaní návrhov materiálov zriaďovateľa. Vypracovala a poskytovala stanoviská, podklady a informácie za oblasť knižníc SR požadované MK SR a inými orgánmi štátnej správy. V súvislosti s prípravou nového katalógu pracovných činností bol spracovaný materiál o politike zamestnanosti a vypracovaný návrh nových platných tried pracovníkov knižníc.

Mestská knižnica v Bratislave, riadená Magistrátom hl. m. SR Bratislavy, je poverená metodickým riadením ľudových knižníc. Na tejto skutočnosti bola vybudovaná aj organizácia siete ľudových knižníc v Bratislave, ktoré nemajú metodikov a vnútroknižničnú metodiku zabezpečujú poverení pracovníci príslušnej knižnice. Okrem Mestskej knižnice realizuje metodickú činnosť aj Knižnica Ružinov, ktorá poskytuje pomoc ďalším dvom ľudovým knižniciam - Miestnej knižnici Vrakuňa a Podunajské Biskupice. Celková metodická činnosť spomínaných knižníc sa odvíja od aktuálnych problémov a požiadaviek bratislavských knižníc a vlastných pracovníkov.

Malokarpatská knižnica v Pezinku metodicky riadi knižnice v okrese Pezinok, Malacky a Senec. Celkom riadi 67 knižníc s 3 pobočkami, z toho 9 profesionálnych a 55 neprofesionálnych.

Dlhodobým problémom knižníc pri doplňovaní knižničného fondu je nedostatok finančných prostriedkov a s tým súvisiaci pokles prírastkov nových kníh, periodík, nedostatočný nákup audiovizuálnych dokumentov, CD-ROM-ov.

Knižničný fond vedeckých knižníc hl. mesta SR Bratislavy k 31. decembru 1998 tvorilo spolu 4 375 571 k. j., prírastkov - 61 857 k. j. a úbytkov - 20 423 k. j.

Knižničný fond vysokoškolských knižníc hl. mesta Bratislavy tvorilo spolu 1 072 919 k. j., prírastkov 29 678 k. j. a úbytkov 22 845 k. j.

Doplňovanie knižničných fondov v sieti ľudových knižníc je nepravidelné, pretože niektoré menšie knižnice nedostávajú na nákup k. j. pravidelný mesačný príspevok od svojho zriaďovateľa. Výška tohto príspevku zároveň kolíše. To spôsobuje, že tieto knižnice nie sú schopné priebežne nakupovať novinky knižného trhu, nemôžu reagovať na aktuálne ponuky vydavateľstiev, následkom čoho ich knižničné fondy neobsahujú všetko to, čo by mohli obsahovať, pokiaľ by bol zabezpečený taký pravidelný prísun finančných prostriedkov, ktorý by zároveň zohľadňoval aj stále sa zvyšujúce ceny kníh a ostatných dokumentov.

Knižničný fond ľudových knižníc v Bratislave k 31. decembru 1998 tvorilo 1 350 939 k. j. a prírastok knižničného fondu predstavoval 42 454 k. j.

Keďže priemerné ceny dokumentov stúpajú, knižnice hľadajú aj iné zdroje finančných prostriedkov na nákup literatúry, napr. sponzorstvo, granty. Na druhej strane problém financií riešia nielen znižovaním prírastkov kníh, ostatných dokumentov a počtu exemplárov odoberaných periodík, ale aj zvyšovaním členských poplatkov a skracovaním výpožičných hodín knižníc.

Knižničný fond v knižniciach okresov Pezinok, Malacky a Senec v roku 1998 bol 585 521 k. j. Finančné náklady na nákup knižničného fondu v regióne v roku 1998 činili 965 263,53 Sk, čo je o 176 699 Sk menej ako v roku 1997. Prírastok knižničného fondu bol o 5731 k. j. nižší oproti predchádzajúcemu roku.

Všeobecne možno konštatovať, že v okresoch Pezinok, Malacky, Senec (najmä v profesionálnych knižniciach) je veľmi nízky príspevok finančných prostriedkov na nákup knižničného fondu. V Malokarpatskej knižnici v Pezinku táto skutočnosť výrazne ovplyvnila pokles výpožičiek. Trvale zlá situácia je v Mestskej knižnici v Modre, v Malackách a

v Obecnej knižnici v Ivanke pri Dunaji. V neprofesionálnych knižniciach tiež nie je situácia oveľa lepšia, ale predsa (až na výnimky) sa situácia z roka na rok zlepšuje.

Knižničné služby využíva čoraz viac návštevníkov. Kvalita knižnično-informačných služieb však závisí od toho, ako vieme uspokojiť čitateľské požiadavky a potreby. Vedecké knižnice hl. mesta Bratislavy v roku 1998 realizovali spolu 1 661 860 výpožičiek, mali 45 346 registrovaných používateľov a 683 274 návštevníkov. Vo vysokoškolských knižniciach hl. mesta Bratislavy mali spolu 800 824 výpožičiek, 45 497 používateľov, z toho 32 496 študentov, vo verejných knižniciach Bratislavského kraja mali spolu 2 544 226 výpožičiek, 73 442 registrovaných používateľov, z toho 24 668 do 15 rokov a 755 173 návštevníkov.

Skvalitnenie možno dosiahnuť rozšírením ponuky médií, pravidelným doplňovaním KF a využívaním modernej výpočtovej techniky, počítačovým prepojením na iné knižnice. V súčasnosti čitatelia prejavujú nespokojnosť s nedostatkom kníh, periodík, malou ponukou báz dát, chýba im internet. Kvalitu a úroveň služieb do veľkej miery ovplyvňuje aj priestorové vybavenie knižníc, počet pracovníkov v službách, ako aj výpožičný čas.

Súčasná nepriaznivá finančná situácia sa zákonite dotýka aj **pracovníkov knižníc**, ktorých priemerné platy zaostávajú nielen za priemernými platmi v SR, ale aj v kultúre. Knižnice v dôsledku nedostatku finančných prostriedkov neprijímajú nových zamestnancov a pre kvalifikované stredoškolské a vysokoškolské kádre práca v knižnici v dôsledku nízkeho finančného ohodnotenia stráca atraktivnosť. Pritom najmä vo väčších knižniciach rastú nároky na jednotlivé miesta, zvyšuje sa náročnosť knihovníckych prác v nadväznosti na poskytovanie informácií, využívanie počítačov a cudzích jazykov, chýbajú špecialisti na riadenie, public relations. Knižnice jednoducho nedokážu týchto odborníkov zaplatiť. Ak sa nezačnú tieto problémy riešiť, ohrozi to kvalitnú úroveň celého slovenského knihovníctva.

Súčasný trendy rozvoja spoločnosti a jej potreby sa odrážajú na činnosti knižníc. Knižnice zabezpečujú všetkým občanom neobmedzený prístup k všetkým potrebným informáciám. Knižnice sa priamo zapájajú do kultúrneho života, propagujú svoje činnosti v masmédiách, organizujú vzdelávacie podujatia, pozývajú zástupcov samosprávy, štátnej správy a širokú verejnosť na podujatia, ktoré organizujú. Vydávajú rôzne propagačné materiály o činnosti. Pracovníci publikujú články v odborných periodikách, zúčastňujú sa na poradách a seminároch iných inštitúcií a záujmových skupín. Samostatnú domovskú stránku majú niektoré knižnice siete v internete. Aktivity UKB - NKC sú veľmi rozmanité a táto inštitúcia, ako aj vedecké a akademické knižnice sú zapojené do viacerých zahraničných projektov.

Public relations siete ľudových knižníc vychádza predovšetkým z poznania používateľov a z pôsobenia na nich vhodnou formou. Pozitívne vzťahy k verejnosti sú typickou črtou všetkých ľudových knižníc. Public relations sa najviac rozvíja pôsobením reklamy a propagácie na používateľa, ale aj vytváraním osobných kontaktov a celkovým vystupovaním na verejnosti. Bratislavské ľudové knižnice zorganizovali v roku 1998 785 podujatí vzdelávacieho a kultúrno-spoločenského charakteru. Všetky podujatia ľudových knižníc sú bezplatné, čo je výhodné pri uputávaní čitateľskej a nečitateľskej verejnosti.

Knižnice okresu Pezinok, Malacky, Senec zorganizovali v roku 1998 celkom 699 podujatí, čo je oproti roku 1997 nárast o 84 kultúrnych podujatí. Tematicky boli podujatia zamerané na boj proti drogám, environmentálnu výchovu, besedy, exkurzie, videoprogramy, výtvarné a literárne súťaže.

Ďalšou formou vytvárania public relations je publicita. Najmä väčšie knižnice získavajú možnosti vystupovania v regionálnej alebo verejnoprávnej televízii, zasielajú propagačné materiály a poskytujú rozhovory do dennej a regionálnej tlače.

Celkové vystupovanie a správanie sa knižničných pracovníkov na verejnosti mimo knižnice je tiež dôležitou súčasťou budovania vzťahu k verejnosti. Rovnako sa to týka aj správania sa knihovníkov priamo v službách. Ak sa pracovník správa kultivovane, je schopný a ochotný čitateľovi pomôcť a poradiť mu, urobí dobrú reklamu nielen sebe, ale aj celej knižnici.

Súčasný pohyby a trendy rozvoja spoločnosti, jej potreby sa zákonite odrážajú na postavení a činnosti knižničných sústav. Knižnice zabezpečujú občanom neobmedzený, ľubovoľný a pluralistický prístup ku všetkým potrebným údajom, a preto knižnice musia byť motorom rozvoja modernej informačnej spoločnosti. Na dosiahnutie potrebného inovačného posunu je žiaduce spoločné úsilie štátu, regiónu a celej spoločnosti.

Dnešný stav rozvoja informačných systémov národnej sústavy knižníc je kritický vzhľadom na málo rozvinutú infraštruktúru, technickú a programovú nekompatibilitu, rôznorodosť výpočtovej techniky používanej pri odbornej činnosti v knižniciach. Automatizácia knižničných procesov ovplyvní efektívnosť tradičných knižničných služieb, ako aj rýchlosť ich využívania. Umožní využívať nové informačné služby - online prístup k bázam dát, vzdialený prístup ku katalógom knižnice ako aj prístup k internetu a ďalším sieťam.

Ciele a perspektívy knižníc sú zamerané na podporu novelizácie legislatívy, pravidelné dopĺňovanie knižničného fondu, automatizáciu a elektronizáciu knižníc, vzájomnú kooperáciu knižníc, zvyšovanie informačnej a komunikačnej gramotnosti používateľov knižníc smerujúcej k celoživotnému vzdelávaniu a využívaniu informačných zdrojov, na rovnocenné platové ohodnotenie pracovníkov knižníc s inými odvetviami a na vytváranie pozitívneho obrazu slovenského knihovníctva doma a v zahraničí.

Záver prijatý na Krajskej konferencii knižníc Bratislavského kraja, konanej 9. júna 1999 v Bratislave

Účastníci Krajskej konferencie knižníc Bratislavského kraja v záujme zlepšenia situácie v oblasti knihovníctva odporúčajú:

Návrhy na opatrenia pre nadriadené orgány:

- podporovať dopracovanie a novelizáciu zákonov, a to hlavne knižničného zákona, autorského zákona, zákona o povinnom výtlačku, zákona o miestnej samospráve, daňového zákona;

- vytvárať legislatívne, finančné, personálne a technické podmienky na rozvoj všetkých typov knižníc s dôrazom na školské knižnice;
- pravidelne doplňovať knižničný fond o všetky druhy dokumentov;
- v úplnosti plniť funkciu informačných centier, čo je možné dosiahnuť automatizáciou knižničných činností a napojenia knižníc na internet;
- prinavrátiť právnu subjektivitu Slovenskej pedagogickej knižnici Ústavu informácií a prognóz školstva a dobudovať ju po stránke personálnej a technickej;
- dobudovať priestorové vybavenie knižníc Bratislavského kraja (umiestnenie SPK, mestských knižníc v Malackách a v Modre);
- obnoviť knižničné činnosti v neprofesionálnych knižniciach regiónu (región metodickej pôsobnosti Malokarpatskej knižnice);
- prepracovanou personálnou politikou zabezpečiť odbornú úroveň knižníc a rovnocenné platové ohodnotenie pracovníkov knižníc s inými odvetvami;
- debarierizáciou zabezpečiť prístup imobilným občanom do knižníc a umožniť im tak využívať ich služby;
- rozšíriť obzor slovenského knihovníctva o európske hodnoty na rozmer regionálnej, medzinárodnej a globálnej spolupráce pri zachovaní kontinuity domáceho rozvoja a rešpektovaní národných špecifik.

Návrhy pre knižnice:

- zabezpečiť prístup ku všetkým publikovaným informáciám v duchu zásad základných ľudských práv a demokratických princípov;
- vypracovať projekt na spracovanie súborného katalógu odborných periodík s možnosťou jeho využívania všetkými knižnicami v regióne;
- vypracovať projekt zapojenia sa verejných knižníc v kraji do regionálnej bibliografickej činnosti a koordinácie tejto činnosti;
- vypracovať projekt získavania detských čitateľov do verejných knižníc, ktorý by zohľadňoval užšiu spoluprácu knižnice a školy a pôsobenie knižnice v regióne;
- zvyšovať informačnú a komunikačnú gramotnosť používateľov knižníc smerujúcu k celoživotnému vzdelávaniu a využívaniu informačných zdrojov.

Krajská konferencia knihovníkov Košického kraja (26. mája 1999)

PhDr. Štefánia PETERCOVÁ - PhDr. Jozef MIŽÁK, Krajská štátna knižnica v Košiciach

Stretávame sa na krajskej konferencii knihovníkov Košického kraja s cieľom, aby sme posúdili dosiahnutú úroveň rozvoja všetkých druhov knižníc v našom kraji, podali informáciu o vykonanom audite knižníc v kraji, pripravili kvalifikované návrhy pre naše riadiace orgány na zdokonalenie aj vylepšenie podmienok práce v našich knižniciach a

tým zároveň vytvorili základ pre dobrý priebeh knihovníckeho kongresu, ktorý sa bude konať v našom meste v novembri tohto roku.

Aby sme mohli zabezpečiť určitú mieru objektivity, je nutné vykonať porovnania, ako sa už doteraz prijaté zámery rozvoja knižníc realizujú na celoštátnej úrovni, a vyhodnotiť nami vykonaný audit úrovne knižníc v kraji.

Vychádzajúc zo záverov celoštátnej konferencie „Slovenské knihovníctvo v čase spoločenských premien a do roku 2000“, konanej v novembri 1994 v Bratislave, zisťujeme, že sa nám nepodarilo zabezpečiť dostatok finančných prostriedkov na prevádzku a nákup KF, presadiť schválenie programu informatizácie knižníc a ich prepojenia, dosiahnuť zrušenie colného a daňového zaťaženia na literatúru z dovozu, technické normy a technické zariadenia. Naopak, pridružili sa ďalšie problémy, o ktorých sme pri začiatku tvorby trhových vzťahov nemohli ani tušiť.

Odpoveď na otázku, kam smeruje vývoj slovenského knihovníctva, či sa podmienky na činnosť knižníc zlepšili alebo dokonca zhoršili, by bola veľmi pesimistická. Preto je potrebné hľadať cesty k náprave a prijať východiská z danej neľahkej situácie knižníc. K tomu by malo slúžiť i spracovanie auditu knižníc, organizovanie krajských knihovníckych konferencií a presadzovanie prijatých záverov na týchto konferenciách.

A. Demografické prostredie

Rast spoločnosti bezprostredne súvisí so schopnosťou obyvateľstva uskutočňovať nové aktivity, riešiť zložitejšie spoločenské, hospodárske a kultúrne problémy, so zmenou sociálnej štruktúry obyvateľstva, zvyšovaním podielu stredných vrstiev. Spoločnosť vytvára čoraz silnejší tlak na rast vzdelanosti, rozširovanie poznatkov jednotlivca, rast individuality. Rozvoju ľudských zdrojov by malo predchádzať podstatné rozšírenie vzdelávacích možností pre všetky vrstvy obyvateľstva, najmä v rámci mimoškolského vzdelávania. Charakteristickým znakom modernej spoločnosti je vytváranie, spracovanie a využívanie informácií, a preto by sa mal posilniť význam knižníc. Knižniciam sa tu otvára veľký priestor na sebarealizáciu a len od nich závisí, ako dokážu ponúkať šancu zúžitkovať v svoj prospech.

Do Košického kraja patrí 11 okresov, z toho 4 sú na území mesta Košice. V kraji sa nachádza 438 obcí, z toho 17 miest (verejných knižníc 422). V kraji prevažujú malé vidiecke sídla do 1999 obyvateľov. Mesto Košice (243 000 obyv.) výrazne ovplyvňuje štruktúru osídlenia kraja, jeho zásluhou v mestách žije 57,9 % obyvateľov kraja, čo prevyšuje celoslovenský priemer. Najvyšpelejšiu oblasť predstavuje aglomerácia Košíc, ktorá vytvára 2. najväčšiu koncentráciu obyvateľstva a ekonomických aktivít v SR.

Zloženie obyvateľstva podľa vekovej štruktúry:

	Košický kraj	SR
predproduktívny vek	23,2 % - 157 697	21,0 %
produktívny vek	60,8 % - 453 623	61,3 %
poproduktívny vek	16,0 % - 126 685	17,7 %

Zloženie obyvateľstva podľa vzdelania:

základné vzdelanie	23,0 %
vyučení	28,4 %
stredné	39,0 %
vysokoškolské	9,6 %

Reakciou na potreby spoločnosti je narastanie počtu študentov. V Košickom kraji index rastu počtu študentov na stredných školách predstavoval v rokoch 1996/1997 107,8 a na vysokých školách 122,8. Súčasná prax kladie na absolventov nové požiadavky vyžadujúce si jeho ďalšie vzdelávanie. So zvyšovaním počtu študentov na školách rastú i počty používateľov knižníc - študentov. Knižnice však nie sú na túto skutočnosť dostatočne pripravené a hlavne finančne zabezpečené.

B. Ekonomické prostredie

Územie kraja je charakteristické heterogénnou štruktúrou ekonomických a sociálnych podmienok, medzi jednotlivými okresmi prevládajú veľké rozdiely. Najmenej rozvinutý je okres Sobrance, ktorý nemá priemyselný charakter. Naopak, najrozvinutejšia je oblasť Košíc, v okrese Košice II (VSŽ) sa realizuje 52,8 % z dosiahnutého objemu výroby tovaru kraja.

Košický kraj sa na hrubom obrate SR podieľal 14,1 % a bol na 2. mieste (po Bratislavskom kraji).

V súvislosti s ekonomickou situáciou v štáte nastal pokles kúpnej sily, osobnej spotreby a tým aj podiel kultúry vo výdavkoch priemerného občana, najmä v strednej triede. Kým v roku 1991 tvorili výdavky na kultúru zhruba 6,7 % z priemerného platu, po roku 1996 už klesli pod 4 % z priemerného platu. Slovenský čitateľ má čoraz menej peňazí aj na nákup kníh a periodík. Tu sa otvára priestor pre knižnice. Ale ani knižnice nemôžu pri súčasnom nedostatku finančných prostriedkov uspokojiť požiadavky všetkých záujemcov a poskytnúť im adekvátne služby.

C. Riadiaco-politické prostredie

V rámci knižničnej siete kraja najlepšie fungujú a verejnosti sú najviac známe **verejné knižnice**, ktorých je celkom 421 a tvoria ich:

- **Krajská štátna knižnica v Košiciach** - vedecká a verejná knižnica súčasne, riadená a financovaná priamo Krajským úradom v Košiciach, je to rozpočtová organizácia.

Krajská štátna knižnica v Košiciach je kultúrnou, informačnou, vedeckou a vzdelávacou inštitúciou, ktorá v Košiciach pôsobí už od r. 1946. Po všetky tieto roky plnila a aj v súčasnosti plní funkciu vedeckej a verejnej krajskej knižnice. V súlade so zákonom o knižniciach sprístupňovaním kultúrneho a informačného bohatstva plní požiadavky a potreby občanov, orgánov samosprávy, štátnej správy a ďalších organizácií. V našom meste sídlia významné inštitúcie, podniky, školy a univerzity. Z tejto skutočnosti vyplývajú aj potreby širokého okruhu našich používateľov. Sú to významné osobnosti politického a

spoločenského života a odborníci zo všetkých oblastí vedy, študenti univerzít a stredných škôl na celom Slovensku a mnohí ďalší.

Táto knižnica mala už od roku 1951 právo úplného povinného výtlačku, vyplývajúce zo zákona. Žiaľ, nový zákon o povinnom výtlačku č. 212/97 Z. z. s platnosťou od 1. septembra 1997 našu knižnicu o toto právo ochudobnil a určil jej nárok na povinný výtlačok pre publikácie s nákladom do 500 výtlačkov. Tým bola prerušená kontinuita úplnosti povinného výtlačku v našej knižnici. V praxi to znamená, že z teritoriálneho hľadiska je úplným povinným výtlačkom pokrytý západoslovenský región (povinný výtlačok sa nachádza 2-krát v Univerzitnej knižnici Bratislava), stredoslovenský región (2-krát Slovenská národná knižnica v Martine), ale vo východoslovenskom regióne sa nenachádza ani jedna inštitúcia s právom na úplný povinný výtlačok.

Novým zákonom č. 212/97 prichádza naša knižnica najmä o skriptá, zborníky, hudobniny, regionálne diela, periodiká a ďalšie publikácie, ktoré sú čoraz viac vydávané v náklade do 500 ks. Keďže klesajú finančné prostriedky na nákup dokumentov, knižnica nie je schopná dostatočne pokryť požiadavky na nákup odbornej literatúry.

Vzhľadom na tradície knižnice i na skutočnosť, že pri tvorbe zákona o povinnom výtlačku sa aj napriek našim pripomienkam zabudlo na východoslovenský región, bude nutná legislatívna zmena, ktorú aj touto cestou žiadame.

- **Regionálne knižnice** - Verejná knižnica J. Bocatia, Zemplínska knižnica Gorazda Zvonického Michalovce, Zemplínska knižnica Trebišov, Spišská knižnica Spišská Nová Ves, Gemerská knižnica Pavla Dobšinského Rožňava, ktoré patrili pod regionálne kultúrne centrá, sú príspevkovými organizáciami financovanými Krajským úradom v Košiciach. Prax ukázala ťažkopádnosť modelu RKC, problémy so stratou právnej subjektivity. Aj z týchto dôvodov došlo k zrušeniu RKC a obnoveniu právnej subjektivity všetkých inštitúcií v rámci RKC.
- **Mestské knižnice** - je ich celkom 13, z toho len 4 patria priamo pod riadenie mestských úradov. Pod miestne kultúrne strediská patrí ostatných 9 knižníc, tieto sú financované z prostriedkov mestských úradov, avšak bez možnosti rozhodovania o výške prideleného príspevku. Zároveň vykazujú väčšie problémy pri prevádzke a nákupe knižničného fondu ako knižnice samostatné. Napríklad Mestská knižnica v Sečovciach nedostala na nákup fondu finančné prostriedky už niekoľko rokov. Patria sem aj knižnice v novovytvorených okresoch Gelnica a Sobrance, a to bez možnosti väčšieho rozvoja. Prax ukázala, že začlenenie knižníc pod mestské kultúrne strediská neprinieslo pozitívne výsledky, skôr stagnáciu, keď činnosť knižníc je veľakrát až na poslednom mieste, často bez dodržiavania výpožičného času.

V kraji funguje jediná špecializovaná *Knižnica pre mládež mesta Košice*, ktorá dosahuje veľmi dobré výsledky na úseku práce s deťmi. Keďže je umiestnená na území veľkého mesta, jej výkony ťažko možno porovnávať s ostatnými mestskými knižnicami. Riadi a financuje ju Magistrát mesta Košice.

- **Obecné knižnice (profesionálne a neprofesionálne)** sú riadené obecnými úradmi, ich rozpočty schvaľujú obecné zastupiteľstvá.

Zákon č. 53/1959 Zb. o jednotnej sústave knižníc je už zastaraný, v súčasnosti chýba príslušná legislatíva, ktorá by zaväzovala starostov a primátorov pravidelne prispievať na prevádzku knižnice a nákup knižničného fondu.

- Významnú úlohu a dôležité miesto v systéme knižníc majú **univerzitné knižnice**. V Košickom kraji aktívne pôsobia: *Univerzitná knižnica Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*, *Univerzitná knižnica Technickej univerzity Košice* a *Ústav vedeckých informácií a knižnica Univerzity veterinárskeho lekárstva Košice*.

Zriaďovateľom týchto knižníc sú príslušné univerzity, ktoré patria pod Ministerstvo školstva SR. Tieto knižnice vykazujú veľmi dobré výsledky. Univerzitné knižnice UPJŠ a TU spolu s KŠK Košice a Univerzitnou knižnicou Prešovskej univerzity sa zapojili do projektu KOLIN, ktorý týmto knižniciam prostredníctvom Mellonovej nadácie zabezpečí kompatibilitu a rozvoj v oblasti výpočtovej techniky. Ako knižnično-informačný systém bol vybratý Aleph.

- Najpočetnejšiu sieť knižníc tvoria **školské knižnice**. V Košickom kraji je podľa štatistiky 695 žiackych a učiteľských knižníc, z toho na stredných školách 190 a na základných školách 505. Mnohé z týchto knižníc však v súčasnosti stagnujú. Presne stanoviť počet fungujúcich knižníc a urobiť ich pasportizáciu sa nám nepodarilo, pretože návratnosť dotazníkov pri zisťovaní údajov sa pohybovala okolo 25 %.

Situácia v tomto type knižníc je zlá hlavne preto, že absentuje nákup fondu, ale aj priestorové, odborné a materiálne vybavenie. Je veľmi potrebné, aby zo strany Ministerstva školstva bola vypracovaná koncepcia rozvoja celej siete so zlepšeným metodickým riadením.

- **Špeciálne knižnice**. Na základe dotazníkov sme zistili 14 fungujúcich *odborných technických knižníc*, riadených rôznymi rezortmi. Chvályhodné je vytvorenie novej Patentovej knižnice v Košiciach, ktorú zriadil VSŽ INFOCONSULT, spol. s r. o., s cieľom vybudovať informačné stredisko zamerané na patentovú literatúru s dosahom na celý región.

V rezorte *pôdohospodárstva* pracuje v kraji 12 knižníc.

Pomerne stabilizovaná situácia je v sieti *zdravotníckych knižníc*, ktoré patria pod Ministerstvo zdravotníctva. V Košickom kraji evidujeme 22 knižníc, z nich len 3 - Nemocnica s poliklinikou Gelnica, NSP Krompachy a NSP Moldava nad Bodvou - nenakúpili v roku 1997 ani 1 knižničnú jednotku.

Knižnice ústavov SAV sú základnými informačnými strediskami, v Košiciach sa ich nachádza 5. Problémom je minimálny prírastok knižničného fondu, nedostatočný počet periodík a zahraničnej literatúry.

Knižnice múzeí a galérií. V Košickom kraji pracuje 7 muzeálnych knižníc, 1 knižnica Východoslovenskej galérie v Košiciach.

Administratívne knižnice. Na dotazník reagovalo 5 knižníc súdov, medzi nimi aj knižnica Ústavného súdu SR a 2 v nápravno-výchovných zariadeniach, ktoré patria do rezortu Ministerstva spravodlivosti.

Okrem toho v kraji fungujú cirkevné knižnice, knižnica na Vysokej leteckej škole M. R. Štefánika a knižnice vo vojenských útvaroch.

D. Masmediálne prostredie

Sieť masovokomunikačných prostriedkov v Košickom kraji je pomerne veľká. V kraji sa vydávajú regionálne denníky - Košický denník, Korzár, príloha Sme na východe s dosahom na celý východoslovenský región, Košický večer pre Košice, okresné týždenníky Nové Spišské hlasy, Spišský kuriér, Extra Zemplín, Slovo Zemplína, dvojtýždenník Banické slovo, Michalovečan, Hlas Zemplína, ktoré informujú verejnosť o všetkých knižničných podujatiach podľa potreby. Vynikajúcu spoluprácu majú knižnice s rozhlasom (Regina, Rádio Východ, Top rádio) a televíziou (STV - štúdio Košice a košická TV Naša). Stálu rubriku o činnosti košických knižníc prináša kultúrno-spoločenský mesačník Kultúrny informátor.

Knižnice patria medzi najaktívnejšie inštitúcie spolupracujúce s masmédiami. Najčastejšie sú uverejňované informácie o Verejnej knižnici Jána Bocatia, Krajskej štátnej knižnici v Košiciach, Knižnici pre mládež mesta Košice a Spišskej knižnici Spišská Nová Ves.

E. Kultúrne a vzdelávacie prostredie

Centrom kultúrneho života Košického kraja sú Košice, kde pôsobia štyri stále divadelné scény, Štátna filharmónia, viaceré múzeá, galérie i knižnice. Stála divadelná scéna je i v Spišskej Novej Vsi. Vo viacerých sídlach sú zriadené múzeá (Michalovce, Trebišov, Spišská Nová Ves, Rožňava, Gelnica, Betliar), galérie (Krásnohorské Podhradie, Spišská Nová Ves) a hvezdárne (Trebišov, Michalovce, Medzev), Domy Matice slovenskej (Košice, Trebišov, Michalovce, Spišská Nová Ves). V okresných mestách pôsobia okresné osvetové strediská a regionálne kultúrne centrá. Najväčšiu návštevnosť spomedzi týchto inštitúcií majú práve knižnice. Veľkým konkurentom knižníc sú kiná.

V knižniciach sa stále hovorí o prestíži a pozdvihnutí ich významu na úroveň ostatných kultúrnych inštitúcií. Pýtame sa preto, čo robia knižnice konkrétne na zlepšenie svojho imidžu? Skutočnosť je taká, že sa nedokážeme dostatočne presadiť u vplyvných vrstiev našej spoločnosti, a to napriek vysokej návštevnosti a rôznorodosti ponúkaných služieb.

V Košickom kraji v roku 1997 bolo 515 materských škôl s počtom 24 965 detí a 350 základných škôl navštevovalo 94 396 detí. Okrem toho je v kraji zriadených 16 osobitných škôl, 18 základných umeleckých škôl, 2 štátne jazykové školy, centrum voľného času, škola v prírode.

Stredné školstvo je reprezentované 29 gymnáziami (11 515 žiakov) a ich počet je dostačujúci. Uvažuje sa len o zriadení nových 8-ročných gymnázií v Michalovciach a Sobrancech.

Stredné odborné školy v počte 58 navštevovalo 18 240 žiakov a 62 stredných odborných učilíšť 17 566 žiakov. Počet študujúcich na stredných odborných školách má klesajúcu a na gymnáziách stúpajúcu tendenciu

Košice sú po Bratislave druhým najvýznamnejším vysokoškolským centrom v SR. Pôsobia tu samostatné vysoké školy: Univerzita P. J. Šafárika, Technická univerzita,

Univerzita veterinárskeho lekárstva, Vysoká škola letecká M. R. Štefánika, Podnikovo-hospodárska fakulta Ekonomickej univerzity Bratislava a detašované pracovisko Vysokej školy poľnohospodárskej Nitra. V Spišskej Novej Vsi je umiestnené detašované pracovisko Univerzity M. Bela v Banskej Bystrici a Vysokej školy pedagogickej v Nitre, v Michalovciach je pobočka Ekonomickej univerzity. Utlmuje sa podiel študentov v niektorých technických odboroch a zvyšuje sa podiel absolventov prírodovedných, humanitných a ekonomických odborov. V roku 1997 spolu študovalo na vysokých školách kraja 16 383 študentov, čo predstavuje nárast o 22,9 %. Vysokoškolskí študenti v Košickom kraji tvoria 16,4 % z celkového počtu študentov VŠ na Slovensku. Študenti stredných a vysokých škôl predstavujú 8,3 % obyvateľov kraja.

Knižnice majú dobrú spoluprácu s materskými, základnými a strednými školami. Knižnica pre mládež mesta Košice má 25 pobočiek integrovaných na základných školách.

Spolupráca knižníc je zameraná predovšetkým na:

- zvyšovanie a prehĺbovanie vlastného vzdelania - informatická príprava, vyučovacie hodiny v knižnici, práca s rómskymi deťmi, podujatia o literatúre, histórii, zemepise, ochrane životného prostredia a pod., výstavy, súťaže (Kráľ čitateľov, Celá trieda číta), Týždeň detskej knihy,
- trávenie voľného času - čitateľské tábory mimo knižnice a denné tábory, videorozprávky, čítanie oddychovej literatúry a periodickej tlače,
- rozvoj osobných a kultúrnych záujmov.
- poskytovanie informácií.

Knižnice úzko nadväzujú na školský systém, zabezpečením dokumentov a informácií plnia špecifické úlohy vo všetkých formách mimoškolského vzdelávania a seba-vzdelávania.

Cieľové prostredie

a) *Trh knižničnej siete*

Knižnice slúžia všetkým obyvateľom, ich úlohou je sprostredkovať literatúru a informácie zo všetkých oblastí života, podporiť vzdelávanie, umožniť orientáciu v množstve médií, rozšíriť ponuku a spektrum služieb, rozvíjať kreativitu a vytvárať podmienky na voľnočasové aktivity používateľov. V súčasnosti sa knižnica orientuje na to, ako poskytovať kvalitné služby s čo najmenšími nákladmi.

Keď berieme do úvahy skutočnosť, že v Košickom kraji žije 758 000 obyvateľov a pracuje tu 422 verejných a 1 krajská knižnica, tak na 1 knižnicu pripadá 1799 obyvateľov. Deti do 15 rokov tvoria 23,2 % z celkovej populácie, ale knižnice navštevuje až 34,6 %. Hoci dospelí obyvatelia predstavujú 76,8% populácie, čitateľmi knižnice je z nich len 11,6 %. Aj keď v kraji fungujú knižnice iných sietí, nemôžeme byť s daným stavom spokojní. Knižnice by mali túto skutočnosť zohľadniť i vo svojich strategických cieľoch a poskytovať pre dospelú populáciu také služby, ktoré rozšíria a zatraktívnia činnosť knižnice.

Knižnice musia reagovať na to, že neustále narastajú počty študentov a zvyšuje sa vzdelanostná úroveň obyvateľstva. Na druhej strane musia posilňovať sociálne funkcie a

venovať zvýšenú pozornosť sociálne slabším vrstvám, pripravovať im vhodné podmienky na ich ďalší rozvoj. Častými návštevníkmi knižníc sú najmä dôchodcovia, ktorých počet bude podľa demografických prognostík narastať. S rastom nezamestnanosti stúpa počet používateľov z radov nezamestnaných a knižnice sú neoceniteľným miestom ich seba-vzdelávania i trávenia voľného času. K pozdvihnutiu kultúrnej a vzdelanostnej úrovne rómskeho obyvateľstva môžu prispieť knižnice rôznymi projektmi pre deti a mládež, zameranými hlavne na estetickú výchovu, kultúru bývania a zmysluplné využívanie voľného času. Určite by sa mala rozšíriť činnosť knižníc na úseku práce s postihnutými občanmi (zrakovo, sluchovo postihnutí, imobilní).

Žiadne iné inštitúcie nemajú toľko funkcií a neposkytujú také možnosti rozvoja obyvateľov ako knižnice.

b) Používatelia

Verejné knižnice Košického kraja spolu s KŠK Košice navštevuje 16,1 % obyvateľov. Deti do 14 rokov tvoria 52,2 % z počtu všetkých čitateľov verejných knižníc. Podľa čiastkových výsledkov regionálnych a mestských knižníc musíme konštatovať, že klesá počet detských čitateľov. Tento fakt je spôsobený jednak demografickými faktormi, jednak nedostatočným výberom nových dokumentov v knižnici a tiež konkurenciou zo strany počítačov, televízie a videa.

Pokles používateľov bol zaznamenaný vo verejných knižniciach, mierne v KŠK Košice a ich nárast evidujeme v univerzitných knižniciach. Je to spôsobené narastajúcim počtom študentov na SŠ a VŠ a nárastom počtu používateľov požičiavajúcich si odbornú literatúru a využívajúcich informácie z počítačových báz dát. Verejné knižnice však nakupujú náučnú literatúru a bázy dát len vo veľmi obmedzenom množstve, pociťujú trvalý nedostatok všetkých nových dokumentov. Ešte stále stúpa návštevnosť knižníc, ktorú ovplyvňuje aj prudký rast cien dokumentov na trhu, keď si pre vysoké ceny ľudia kupujú knihy menej a častejšie ich hľadajú v knižnici. Ak sa finančná situácia nezlepší, prejaví sa v celkovom poklese záujmu verejnosti o knižničné služby. V konečnom dôsledku to bude mať nepriaznivý vplyv na vzdelanostnú a kultúrnu úroveň nášho obyvateľstva.

c) Dodávatelia

Na Slovensku bolo v roku 1997 zaregistrovaných 1786 vydavateľských subjektov (podľa registra SNK MS) a knižnice sa len veľmi ťažko môžu v takom množstve orientovať. Niektoré vydavateľstvá nedodržiavajú predpísané normy a neuverejňujú úplné údaje v tiráži. Veľakrát chýba ISBN, počet výtlačkov. To spôsobuje knižniciam problémy najmä pri kontrole povinného výtlačku.

Knižnice nakupujú knižničný fond najčastejšie cez distribútorské firmy, predajne kníh alebo priamo cez písomné objednávky. Sú odkázaní na ich ochotu poskytnúť knižnici rabat, ktorý sa pohybuje od 5 - 25 %. Najviac sa knižníc dotýka viac ako trojnásobné zvýšenie cien kníh a periodickej tlače od roku 1990 a príliš vysoké ceny moderných nosičov informácií (CD-ROM, bázy dát).

Pri výbere dodávateľov knižnice postupujú v súlade so zákonom č. 263/93 Zb. o verejnom obstarávaní, čo je vecou nedomyšlenou a problémovou, pretože núti knižnice pri nákupe nad 50 000 Sk požadovať výnimku na priame zadanie. Tento problém by sa mohol riešiť tiež v novele zákona.

Centrová politika ovplyvňuje nielen finančnú situáciu knižníc, jej činnosť, ale aj kvalitu čítania. Vo verejných knižniciach sa podľa obratu fondu uprednostňuje nákup literatúry s komerčným charakterom.

Organizačná štruktúra knižničnej siete

Metodickým pracoviskom pre verejné knižnice Košického kraja je Krajská štátna knižnica v Košiciach, ktorá je zároveň koordinátorom činnosti všetkých knižníc v kraji. Metodickú činnosť vykonáva od roku 1997, dovtedy knižnice metodicky usmerňovala Verejná knižnica J. Bocatia v Košiciach. Niektoré úlohy, ako napr. koordinácia periodickej tlače, pomoc na úseku historických fondov, plnila KŠK aj predtým a v rokoch 1953 - 1973 jej patrila metodika komplexne tak ako doteraz. Keďže KŠK Košice je väčšou knižnicou, so širším zameraním činnosti ako Verejná knižnica J. Bocatia, má lepšie predpoklady na koordináciu všetkých typov knižníc v kraji.

Treba otvorene povedať, že neustále menenie nositeľov metodickej činnosti neprispieva k jej stabilizácii a upevňovaniu.

Vzhľadom na problémy s finančnými prostriedkami sa metodická činnosť zamerala na podrobnú analýzu knižníc kraja, upozorňovanie riadiacich orgánov na neľahkú situáciu knižníc, hľadanie doplnkových finančných zdrojov, zadávanie projektov rôznym nadáciám a upozorňovanie knižníc na vypísané termíny spracovania projektov.

Prioritnou úlohou bolo riešenie problémov regionálnych knižníc začlenených pod RKC, z toho dôvodu sme zorganizovali spoločnú poradu Prešovského a Košického kraja a zaslali stanovisko KÚ a MK SR s požiadavkou zrušiť RKC a navrátiť právnu subjektivitu týmto knižniciam.

Hlavné metódy, ktoré boli v metodickej činnosti využívané, sú metodické návštevy a inštruktáže, metodicko-koordináčnej podujatia, metodické materiály, výskumy, prieskumy, ankety (k úspechom ich práce treba pripočítať aj tu dnes prednášaný rozbor stavu knižníc), prognózy a plány rozvoja. Knižničný časopis v súčasnosti vydáva sporadicky len Verejná knižnica J. Bocatia pod názvom **Knihovník** (určený pre celý východoslovenský región).

Doplňovanie a spracovanie knižničných fondov

Dlhodobým problémom knižníc pri doplňovaní knižničného fondu je nedostatok finančných prostriedkov a s tým súvisiaci pokles prírastkov nových kníh, periodík, úplne nedostatočný nákup audiovizuálnych dokumentov, CD-ROM-ov.

Vo verejných knižniciach predstavuje index rastu prírastkov rokov 1996/1997 63,3 %, v regionálnych knižniciach 60,2 %. Porovnanie rokov 1999/97 ukazuje, že regio-

nálne knižnice nakúpili v roku 1997 o 57,3 % nových dokumentov menej. Na 1 obyvateľa kraja pripadá 0,06 a na 1 čitateľa 0,47 nových kníh. Problémom je tiež veľké opotrebovanie knižničného fondu, čo spôsobuje neustály pokles celkového knižničného fondu v knižniciach. Najproblematickejšia je situácia vo Verejnej knižnici J. Bocatia v Košiciach a Zemplinskej knižnici G. Zvonického v Michalovciach. Ako sa asi cíti knihovník, keď musí na otázku používateľov stále odpovedať: „Nové knihy, bohužiaľ, nemáme.“

V KŠK Košice v roku 1997 prírastok knižničného fondu tvoril 17,1 % z prírastku v roku 1990 a 90,1 % v roku 1996.

Nedostatky pociťujú knižnice i pri získavaní kníh pre deti, chýbajú knihy hlavne pre starší školský vek - beletria, poézia. V populárno-náučnej literatúre začína prevládať určitá jednotvárnosť, útržkovitý, nekompletné informácie, nedostatok diel domácich autorov.

Doplňovanie je nepravidelné a decentralizované. Regionálne knižnice sa snažia pomáhať mestským a obecným knižniciam (niekde i knižniciam vojenských útvarov) sprostredkovaním nákupu kníh s rabatom na základe dohôd. Knihy zakúpené v knižnici sú vybavené knižnými lístkami a výdajkami, ostatné si spracovávajú samotné knižnice.

Vo všetkých regionálnych knižniciach majú zavedené počítačové spracovanie kníh a používajú systém LIBRIS. V KŠK Košice pracujú v systéme DATAFLEX, perspektívne ALEPH.

Služby

- **výpožičné** (knihy, periodiká, audiovizuálne dokumenty, zvukové knihy pre nevidiacich a slabozrakých, MVS), špeciálne dokumenty (patenty, firemná literatúra) v KŠK Košice,
- **informačné** (z kartoték, vlastných i cudzích báz dát),
- **rešeršné** (strojové a klasické),
- **kopirovacie**,
- **organizovanie podujatí** - infromatická príprava, exkurzie, kolektívne podujatia, výstavy,
- **prekladateľské, reštaurátorské**.

Knižničné služby využíva čoraz viac návštevníkov. Avšak kvalita knižnično-informačných služieb závisí od toho, ako vieme uspokojiť čitateľské požiadavky a potreby. Skvalitnenie možno dosiahnuť rozšírením ponuky médií, pravidelným doplňovaním KF a využívaním modernej výpočtovej techniky, počítačovým prepojením na iné knižnice. V súčasnosti však čitatelia prejavujú nespokojnosť s nedostatkom kníh, periodík, malou ponukou báz dát, chýba im internet, modernejší interiér.

Pre čitateľov je vyhovujúci výpožičný čas v KŠK Košice, regionálnych knižniciach a KMMK, kde sa pohybuje od 40 do 54 hod. týždenne vrátane soboty. Problematický je výpožičný čas v mestských a obecných knižniciach, ktoré patria pod MKS. Kumulované funkcie knihovníčok sú často príčinou nedodržiavania daného výpožičného času, čo ovplyvňuje návštevnosť a dôveru čitateľov.

Finančná a cenová politika

V knižniciach sa vyberajú poplatky za členské, upomienky, rezervácie, rešerše, kopirovacie služby a niekde aj za MVS (ak to požaduje zasielajúca organizácia). Negatívom je skutočnosť, že na nižších úrovniach knižnice, ktoré riadi mestský alebo obecný úrad, spoplatňujú základné výpožičné služby a vyberajú až 1 Sk za 1 výpožičku (Kráľovský Chlmec, Medzev, Čierna nad Tisou, Sečovce, V. Kapušany). Dôvodom je nedostatok finančných prostriedkov na nákup kníh a vyriešiť to môže len nový knižničný zákon.

Poplatky za členské sa v mestských a obecných knižniciach pohybujú v rozmedzí od 10 po 50 Sk pre dospelých a 5 až 15 Sk pre deti, v regionálnych knižniciach od 5 do 50 Sk, v KŠK 50 Sk.

Knižnice zvyšujú svoje poplatky len nepatrne, a to tak, aby boli dostupné každému a neohrozili svoju sociálnu funkciu.

Áno, sme v trhovom mechanizme a knižnice ako rozpočtové a príspevkové organizácie si musia aj ekonomicky niečo na činnosť privyrobiť. Ale koľko? Je tu norma? Z prieskumov vo svete to predstavuje 8 - 10 %. U nás už teraz niektoré knižnice toto percento prevyšujú, napríklad regionálne knižnice v kraji a KŠK Košice vykazujú priemerne viac ako 10,8 % vlastných zdrojov, ktorými prispievajú do rozpočtu. Dokedy je možné pokračovať v tomto trende?

Personál

Súčasná nepriaznivá situácia sa zákonite dotýka aj pracovníkov knižnice, ktorých priemerné platy zaostávajú nielen za priemernými platmi v SR, ale aj v kultúre. Priemerný plat v SR za rok 1997 predstavoval približne 10 000,- Sk. Naproti tomu v knižniciach nášho kraja je priemerná mzda za rok 1998 takáto: Verejná knižnica J. Bocatia Košice 7554,- Sk, knižnica pre mládež mesta Košice 8103,- Sk, Zemplínska knižnica G. Zvonického Michalovce 6790,- Sk, Zemplínska knižnica Trebišov 7380,- Sk, Gemerská knižnica P. Dobšinského Rožňava 6832,- Sk, Spišská knižnica Spišská Nová Ves 6497,- Sk a Krajská štátna knižnica v Košiciach 6558,- Sk. Kvôli nízkym mzdám odchádza čoraz viac kvalifikovaných a vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov, narastá priemerný vek zamestnancov (42 rokov), pretože práca v knižnici je pre mladých finančne nezaujímavá.

Počet pracovníkov knižníc sa od roku 1990 znížil vo všetkých verejných knižniciach o 28,6 %, s knihovníckym vzdelaním o 26 %. V roku 1997 bolo evidovaných 69,1 % pracovníkov s knihovníckou kvalifikáciou.

Konkrétne v KŠK Košice bol znížený stav pracovníkov o 8,7 %, s knihovníckym vzdelaním o 8 % oproti r. 1990, ale za pozornosť stojí skutočnosť, že v roku **1997 len 24,2 % zo všetkých zamestnancov má knihovnícke vzdelanie**. Oveľa väčší pokles bol zaznamenaný vo verejných knižniciach, keď v regionálnych knižniciach je o 25,7 % menej pracovníkov ako v roku 1990 a o 8,5 % menej ako v roku 1996. S knihovníckym vzdelaním je to ešte evidentnejšie, evidujeme len 70,9 % pracovníkov v porovnaní s rokom 1990 a 91,5 % z roku 1996. Od roku 1990 odišlo z mestských knižníc 36 % pracovníkov, z toho s knihovníckym vzdelaním 47,2 %.

Tieto čísla svedčia o tom, že klesá počet odborníkov pracujúcich v knižniciach. Pritom najmä vo väčších knižniciach rastú nároky na jednotlivé miesta, zvyšuje sa náročnosť knihovníckych prác v nadväznosti na poskytovanie informácií, využívanie počítačov a jazykov, chýbajú špecialisti na riadenie, public relations. Knižnice jednoducho nedokážu týchto odborníkov zaplatiť.

Ak sa nezačnú tieto problémy v blízkej dobe riešiť, ohrozí to kvalitatívnu úroveň celého slovenského knihovníctva.

Technické vybavenie a automatizácia

Žiadna verejná knižnica v Košickom kraji, včítane regionálnych, nie je vybavená výpočtovou technikou na takej úrovni, aby umožňovala prevádzku komplexného knižnično-informačného systému so všetkými potrebnými funkciami a službami. Okrem Mestskej knižnice v Moldave nad Bodvou ani jedna nevyužíva internet.

Regionálne knižnice sú automatizované komplexne, v súčasnosti sa rieši plná automatizácia knižničných služieb v Rožňave a Spišskej Novej Vsi. Avšak za 8 rokov fungovania prevádzky počítačov je súčasný hardvér značne opotrebovaný a zastaraný. Najhoršie sú na tom knižnice v Michalovciach, Spišskej Novej Vsi a Trebišove. Informatizácia knižníc si vyžaduje zavedenie novších, kvalitnejších a výkonnejších počítačov pre oblasť nákupu KF, katalogizácie, bibliografie, revízie KF, evidencie čitateľov, výpožičiek, štatistík a poskytovania informačných služieb, pretože mnohé knižnice pracujú ešte s PC 286 a 386. Mimoriadne investičné prostriedky sú potrebné na vybudovanie lokálnych počítačových sietí, bez ktorých nie je možné prepojenie všetkých knižničných činností a jednotlivých knižníc, zapojenie do iných sietí včítane internetu.

Regionálne knižnice a KMMK medzi sebou nie sú priamo prepojené, hoci používajú rovnaký program LIBRIS. Kooperácia funguje v oblasti bibliografických záznamov a uskutočňuje sa výmenou záznamov zasielaním nahraných diskiet v programe BIBLIS do KŠK Košice a Prešov, ktoré používajú CDS/ISIS. V štádiu riešenia je vzájomná prepojitelnosť týchto programov.

Oveľa lepšia situácia je v KŠK Košice a univerzitných knižniciach, ktoré sa zapojili do projektu KOLIN a prostredníctvom Mellonovej nadácie dostali financie na nákup výpočtovej techniky a knižnično-informačného systému ALEPH. Tieto knižnice majú zavedený internet. Chýbajú však prostriedky na dobudovanie lokálnych sietí.

Rozvojové plány knižníc v oblasti automatizácie sú vypracované, ich realizácii bráni nedostatok finančných prostriedkov. V knižniciach chýbajú výkonné kopirovacie stroje, pretože tie terajšie sú opotrebované alebo nefunkčné. Knižnice zaostávajú aj vo vybavení technického zariadenia, prehrávačov CD platní, CD-ROM-ov a počítačov pre verejnosť.

Priestorové vybavenie

Po roku 1990 sa zlepšila priestorová situácia v KŠK Košice, Univerzitnej knižnici UPJŠ, Ústave vedeckých informácií Univerzity veterinárskeho lekárstva v Košiciach,

Verejnej knižnici J. Bocatia v Košiciach a Zemplínskej knižnici G. Zvonického v Michalovciach. Tieto sa presťahovali do nových priestorov alebo získali ďalšie budovy.

Naopak, úplne zlá je priestorová situácia v Gemerskej knižnici Rožňava, Zemplínskej knižnici Trebišov a Knižnici pre mládež mesta Košice. Plocha regionálnych knižníc na Slovensku predstavuje priemerne 1527 m², avšak v Trebišove majú len 527 m², chýba študovňa a čítareň, v Rožňave 720 m². Tieto knižnice sa teda presťahovali do horších a menších priestorov. Prevádzku knižníc predražuje a počítačové prepojenie komplikuje ich umiestnenie vo viacerých budovách (KŠK Košice, VKJB Košice, Rožňava, Spišská Nová Ves). Problémom knižníc je umiestnenie v prenajatých priestoroch (VKJB Košice, ZK Michalovce, ZK Trebišov, GK PD Rožňava, SK Spišská Nová Ves, KMMK).

Mestské a obecné knižnice nie sú na tom oveľa lepšie. Vo väčšine prípadoch sídlia v kultúrnych domoch, v budovách obecných úradov alebo základných školách. Často sa sťahujú, no nie vždy do lepších priestorov. Interiéry knižníc sa menia veľmi málo a prevláda zastarané, už nefunkčné zariadenie, ktorá je v rozpore s postavením knižnice ako miesta trávenia voľného času.

Bezbariérový vstup do budov má vyriešený len KŠK Košice a na 1 pracovisku Verejná knižnica J. Bocatia a pobočka Nezábudka v Knižnici pre mládež mesta Košice. Inde nedoriešenie tohto problému vôbec neumožňuje telesne postihnutým návštevu knižnice.

Propagácia knižníc

Podujatia, ktoré najviac spropagovali knižnice:

- *Dni knižníc Košického kraja* - 10 zúčastnených knižníc (regionálne, univerzitné, mestská, krajská) s výstavou o spomínaných knižniciach, tlačovou besedou a sprievodnými podujatiami - organizovala KŠK Košice;
- *Týždeň detskej knihy a súťaž o Kráľa čitateľov* - Knižnica pre mládež mesta Košice;
- *Stretnutie s čitateľmi - vysokoškolskými študentmi* - KŠK Košice;
- *Verejná nahrávka Anderov rebrinák* - KŠ Košice;
- *Výstavy* (KŠK Košice a Verejná knižnica J. B. Košice);
- *Podujatia s literátmi, krsty kníh* - Verejná knižnica J. Bocatia.

V súvislosti s propagáciou knižníc bude nutné hľadať aj iné formy, ako je len mediálny spôsob.

Lobizmus a propagácia je podskupinou komunikačnej politiky. V praxi to znamená lobovanie v prospech knižnice. Nech sa o nás hovorí nie kvôli nám či kvôli budovám, v ktorých sme, ale kvôli ľuďom, ktorým slúžime. Ak to robíme z iných dôvodov, prehodnoťme náš prístup, lebo nikto iný nemá možnosť ľudí informovať o tom, čo im môžeme poskytnúť. Máme výhodu, že niet veľa ľudí, ktorí by neuznávali knižnice. Naším nepriateľom je apatia, rutinérstvo, neochota k zmenám a novátorstvám. Mrzí nás, že verejnosť nevie o našich trápeniach, a práve preto sa priblížme k občanom, klientom a oni, ak budú vedieť o našich trápeniach, pomôžu nám.

Zdá sa, akoby v súčasnosti iné zainteresované organizácie prejavovali menší záujem o prácu s knihou (organizácie spisovateľov, združenia kníhkupcov a nakladateľov, rôzne asociácie). Potvrďuje to aj počet besied či iných podujatí v knižniciach. Pritom treba oceniť tých, čo takéto akcie robia po celý rok (Verejná knižnica J. Bocatia, Knižnica pre mládež mesta Košice, regionálne knižnice v Michalovciach a Rožňave).

Záverom: Za najdôležitejšie problémy, k riešeniu ktorých sa svojim dielom aj na tejto konferencii pripájame, považujeme:

- Vypracovať program rozvoja knižničného systému v SR, jeho štruktúru a prepojenie.
- Garantovať fungovanie tohto systému, ktoré musí byť dané v novom pripravovanom zákone. Zákon by mal však jednoznačne definovať, koľko percent HDP by malo ísť na rozvoj knižničného systému, ktorý je v riadení štátu, a koľko prostriedkov zo strany samospráv pre časť systému, ktorý patrí jej. Inak nemožno očakávať správnu účinnosť žiadneho zákona. Zabezpečenie systému nemožno nechať na vlády, lebo každá má k tej istej veci iný prístup. Politika tu nesmie byť dominantnou. Toto treba objektivizovať zákonom.
- Vypracovať stratégiu rozvoja knižnično-informačných technológií na národnej a regionálnej úrovni.
- Riešiť nedostatočné priestorové a materiálne-technické vybavenie.
- O zlepšenie dobrého mena knižníc musia dbať samotné knižnice cieľavedomou propagáciou, ale splnenie predchádzajúcich úloh je podmienkou úspešnosti.
- Doriešiť nedostatky v autorskom zákone, ale aj zákone o povinných výtlačkoch.

Nebolo by správne ukončiť toto bilancovanie bez poďakovania všetkým knižničným pracovníkom. Tým, ktorí v nie ľahkej dobe transformácie slovenského knihovníctva urobili všetko preto, aby sa zabezpečilo právo občana na dostupnosť kultúry a vytvárali podmienky na tvorivú sebarealizáciu našich ľudí. Všetkým, ktorí stáli i stoja pri rozvoji kultúry v demokratickom prostredí. Knižovnícka verejnosť nepochybne omnoho viac očakáva, že pre jej aktivity vytvorí štátna správa vhodné legislatívne, ekonomické a sociálne prostredie.

Závery z Krajskej konferencie knižníc Košického kraja, konanej 26. mája 1999

Odporúčania pre nadriadené orgány:

1. Prijat' knižničný zákon a následné predpisy.
2. Novelizovať zákon NR SR o povinných výtlačkoch neperiodických a periodických publikácií a rozmnoženín č. 212/97 Zb. a autorský zákon č. 313/97 Zb. Do zoznamu knižníc s právom na úplný povinný výtlačok zaradiť KŠK.
3. Riešiť problém finančných prostriedkov na prevádzku a činnosť knižnice, najmä na nákup knižničného fondu a automatizáciu.

Pri porovnaní s rokom 1990 chýbalo v roku 1998 regionálnym knižniciam v Košickom kraji v rozpočtoch 19 590 000,- Sk, z toho na nákup knižničného fondu 7 644 000,- Sk, Krajskej štátnej knižnici v Košiciach v rozpočte 8 561 000,- Sk, z toho na nákup fondov 4 710 000,- Sk.

4. Vyčleniť finančné prostriedky na program elektronizácie knižníc na Slovensku z dôvodu počítačového prepojenia všetkých knižníc.
5. Riešiť priestorovú situáciu v regionálnych knižniciach v Trebišove a Rožňave, ktorých priestory nespĺňajú základné podmienky na činnosť okresných knižníc.
6. Vytvoriť finančné zdroje na vylepšenie priestorovej situácie knižníc, ich modernizáciu a estetizáciu, budovanie účelových budov pre knižnice.
7. Pozdvihnúť význam knižníc v spoločnosti na úroveň ostatných kultúrno-výchovných zariadení, zabrániť odchodu kvalifikovaných pracovníkov knižníc ich rovnocenným platovým zaradením, zvýšiť priemerný plat v knižniciach, ktorý zaostáva za priemerným platom pracovníkov kultúry.

V roku 1998 predstavoval priemerný plat pracovníkov kultúry 7800,- Sk, v regionálnych knižniciach a krajskej knižnici Košického kraja činil 6951,- Sk.

8. Riešiť súčasnú nepriaznivú situáciu pri graduálnom a postgraduálnom vzdelávaní knižničných pracovníkov vytvorením nadstavbových škôl pre knihovníkov v regióne východného Slovenska.
9. V rámci zachovania kultúrneho dedičstva Slovenska venovať zvýšenú pozornosť historickým fondom, ich spracovaniu a uskladneniu. Pomôcť pri vybavení reštaurátorskej dielne pri Krajskej štátnej knižnici v Košiciach modernou technikou.
10. V spolupráci so ZMOS-om 1-krát ročne prerokovať v komisii kultúry situáciu v obecných a mestských knižniciach a prijať účinné opatrenia.
11. Inicovať vznik komisie pre školské knižnice pri MŠ SR a určiť postup pri aktivizácii týchto knižníc a ich dopĺňovaní knižničným fondom. Presne definovať úlohy zriaďovateľa školských knižníc.
12. Inicovať zrušenie dovoznej prirážky na dovoz kníh, periodickej tlače a elektronických dokumentov, čím by sa znížila cena týchto dokumentov.

Návrhy na opatrenia pre knižnice:

1. Spracovať rozvojovú stratégiu knižníc v kraji
2. Skvalitniť a rozšíriť informačné služby v regióne:
  - využívať informačné zdroje v regióne a koordinovať nákup informačných zdrojov,
  - vytvoriť vzájomnú informačnú prepojenosť knižníc,
  - rozšíriť prístup občanov k informáciám zavedením internetu do knižníc a ich sprístupnením,
  - sprístupňovať nové informačné médiá v knižniciach (multimédiá, CD-ROM, vzdelávacie digitálne súbory, plné texty dokumentov a dokumenty v elektronickej podobe).
3. Zefektívniť služby knižnice aktívnou kooperáciou a účelovým združovaním knižníc do rôznych konzorcií.

4. Rozvinúť public relations v knižniciach, vylepšiť imidž knižníc na verejnosti i u nadriadených orgánov.
5. Aktívne spolupracovať s komisiou kultúry a športu ZMOS-u, pravidelne ich informovať o aktivitách knižníc, štatistikách, vzájomnej spolupráci.
6. Zvolať stretnutie k problematike historických fondov v Košickom kraji.
7. Zefektívniť spoluprácu medzi KŠK Košice a regionálnymi knižnicami v oblasti výmeny bibliografických záznamov a vyriešiť výmenný formát a priame využívanie týchto záznamov.
8. Aktívne spolupracovať pri tvorbe zákonov so Slovenským odborovým zväzom knižníc a spoločenských organizácií.
9. Vytvoriť koordinačnú radu knižníc Košického kraja.

Analýza stavu knižničnej siete v Nitrianskom kraji

PhDr. Marta PERNICKÁ, riaditeľka KŠK v Nitre

Cieľom krajskej konferencie v Nitre dňa 11. júna 1999 bolo analyzovať súčasný stav knižníc v kraji, konkretizovať ich potreby tak, ako boli zahrnuté do Deklarácie z 1. knihovníckeho kongresu, a snažiť sa o dosiahnutie koordinovaného postupu všetkých knižníc prekonaním rezortných bariér, na základe referátov a podnetov hľadať spoločné východiská z danej situácie a zhrnúť ich do záverov z konferencie.

Predprípravou krajských konferencií bolo vypracovanie marketingového auditu knižničnej siete za rok 1997, ktorý sa uskutočnil v druhej polovici minulého roka vo všetkých okresoch na Slovensku. Krajský marketingový audit knižničnej siete spracovala Krajská štátna knižnica Karola Kmetku v Nitre na základe okresných auditov, ktoré predložili regionálne knižnice v kraji. Keďže krajská knižnica v Nitre má aj okresnú pôsobnosť v okresoch Nitra, Šaľa a Zlaté Moravce, spracovala spomínané audity aj za uvedené okresy.

Cieľom auditu bolo zmapovať okrem siete verejných knižníc i špecializované knižničné siete. Ústredné knižnice týchto sietí boli poverené poskytnúť krajským knižniciam audit za svoju sieť knižníc v každom kraji. Krajská štátna knižnica Karola Kmetku v Nitre dostala komplexný audit z Centra vedecko-technických informácií SR za sieť technických knižníc a informačných stredísk, ale v celoslovenských reláciách, takže nebolo možné vyhodnotiť túto knižničnú sieť len za Nitriansky kraj. Z ďalších špecializovaných sietí sme získali iba číselné prehľady o jednotlivých knižničných ukazovateľoch.

K 31. decembru 1997 tvorilo sieť verejných knižníc v Nitrianskom kraji 353 knižníc, z toho 1 krajská - Krajská štátna knižnica Karola Kmetku v Nitre, 4 regionálne knižnice (Podunajská knižnica v Komárne, Požitavská knižnica v Nových Zámkoch, Tribečská knižnica v Topoľčanoch a Tekovská knižnica v Leviciach), 10 mestských knižníc, 57

obecných s profesionálnymi pracovníkmi a 281 obecných knižníc s dobrovoľnými pracovníkmi.

Najrozšírenejšou špecializovanou sieťou knižníc sú *školské knižnice*, ktoré pôsobia pri základných a stredných školách. K 31. decembru 1997 na území Nitrianskeho kraja pôsobilo celkom 878 školských knižníc, z toho na 368 ZŠ 724 žiackych i učiteľských knižníc a na 98 SŠ 154 školských knižníc, tiež žiackych i učiteľských. Knižničný fond školských knižníc tvorilo 1 700 581 k. j. Služby týchto knižníc využívalo 73 196 používateľov z radov školskej mládeže a pedagógov, ktorí si z knižničného fondu školských knižníc vypožičali celkom 281 314 dokumentov. Z uvedených údajov vyplýva, že obratovosť knižničného fondu je veľmi nízka (0,16), čo môže spôsobovať zastaraný a nevyužívaný knižničný fond, ale aj jeho nízka novelizácia.

Sieť *zdravotníckych knižníc* v Nitrianskom kraji tvorí spolu 30 knižníc, z toho 18 lekárske knižnice, 9 patientske knižnice pri nemocniciach a poliklinikách, štátnych zdravotných ústavoch a 3 žiacke knižnice pri stredných zdravotníckych školách. Knižničný fond týchto knižníc obsahoval k 31. decembru 1997 118 919 k. j., ktorý využívalo 5290 registrovaných používateľov. Z počtu realizovaných výpožičiek 10 717 možno takisto konštatovať, že obratovosť knižničného fondu je nízka (0,09).

Sieť *poľnohospodárskych knižníc* tvorí 15 knižníc pri podnikoch a organizáciách, ako napr. Slovenské poľnohospodárske múzeum Nitra, Agroinštitút Nitra, Výskumný ústav živočišnej výroby Nitra, Mevak, a. s., Štátny veterinárny ústav, Výskumný ústav zeleninársky, stredné poľnohospodárske učilištia a stredné poľnohospodárske školy. K 31. decembru 1997 knižničný fond poľnohospodárskych knižníc predstavoval 129 900 k. j., ktorý využívalo 1256 registrovaných používateľov. Títo si v sledovanom roku vypožičali 4183 dokumentov, čo znamená tiež nízku obratovosť knižničného fondu.

V meste Nitra poskytujú svoje služby študentom, pedagógom i verejnosti dve významné *akademické knižnice* - Slovenská poľnohospodárska knižnica pri Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre a Univerzitná knižnica Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Slovenská poľnohospodárska knižnica v Nitre má celoslovenskú pôsobnosť a plní funkciu vedeckej špecializovanej knižnice. K 31. decembru 1997 obsahoval jej knižničný fond 517 156 k. j. Z počtu 9739 registrovaných používateľov bolo 7407 poslucháčov Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre. V sledovanom roku si z knižničného fondu používatelia vypožičali celkom 259 787 dokumentov. Univerzitná knižnica Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre evidovala k 31. decembru 1997 130 142 k. j. Knižnično-informačné služby tejto knižnice využívalo 5764 registrovaných používateľov, z toho 5326 bolo poslucháčov Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Slovenská poľnohospodárska knižnica v Nitre, Univerzitná knižnica Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Krajská štátna knižnica Karola Kmetku v Nitre sú najväčšími knižnicami nielen v meste Nitra, ale aj v Nitrianskom kraji. Nedochádza však medzi nimi k nežiaducej „konkurencii“, keďže každá má svoje špecifické zameranie a okruh používateľov, z ktorých mnohí využívajú služby všetkých knižníc. Preto je v súčasnosti aktuálnou úlohou prehliť vzájomnú spoluprácu týchto troch knižníc pri poskytovaní knižnično-informačných služieb.

Uskutočnený marketingový audit knižničnej siete v Nitrianskom kraji podal najhlbšiu analýzu stavu a potrieb verejných knižníc, ktoré tvoria najpočetnejšiu sieť knižníc v Slovenskej republike. Výsledky tohto auditu nám poskytujú obraz aj o odbornej činnosti, ku ktorej patrí **doplňovanie a spracovanie knižničného fondu**.

V Krajskej štátnej knižnici Karola Kmetku v Nitre a regionálnych knižniciach sa doplňovanie knižničného fondu vykonáva formou priameho nákupu v knihkupectvách a čiastočne vo vydavateľstvách. V rokoch 1997 - 1998 bol výrazný nedostatok finančných prostriedkov v mnohých knižniciach. Aj v obecných knižniciach Nitrianskeho kraja je neuspokojivá situácia v doplňovaní knižničných fondov. Je veľa príkladov, keď obecné úrady neposkytli na tento účel pre knižnice žiadne finančné prostriedky, dokonca aj niekoľko rokov.

V celokrajských výsledkoch možno stav a doplňovanie verejných knižníc hodnotiť za roky 1997 - 1998 takto:

V roku 1997 evidovali knižnice 2 833 515 knižničných jednotiek, v roku 1998 evidovali knižnice 2 819 603 knižničných jednotiek, čo predstavuje medziročný pokles o 13 912 k. j. Tento jav nie je potrebné negatívne hodnotiť, pretože knižnice v snahe aktualizovať svoj fond vyradzovali zastaranú, neaktuálnu a opotrebovanú literatúru. Negatívnou skutočnosťou je skôr tendencia poklesu prírastkov k. j. V roku 1997 pribudlo do knižničného fondu 44 006 k. j., v roku 1998 to bolo iba 40 255 k. j., čo je menej o 3751 k. j.

Aj keď nejde o mimoriadne výrazný rozdiel, znepokojujúci je rozdiel v spôsobe nadobúdania, ktorý je v neprospech získavania knižničných jednotiek kúpou.

Kým v roku 1997 z prírastku 44 006 k. j. bolo získaných kúpou 37 236 k. j. a inou formou, t. j. povinnými výtlačkami, darmi 6770 k. j., v roku 1998 z prírastku 40 255 k. j. bolo kúpou získaných 28 644 k. j. a inou formou 11 611 k. j. Určite by knižnice privítali opačný trend, t. j. nadobúdať knižničné jednotky kúpou, pretože táto forma je vyššou zárukou budovania kvalitného knižničného fondu, lebo pri nej možno vo väčšej miere uplatniť požiadavky a potreby ich používateľov. V reálne vynaložených finančných prostriedkoch na nákup knižničných jednotiek pri porovnaní rokov 1997 a 1998 (r. 1997 - 4 778 376,- Sk, t. j. 6,66 Sk na obyvateľa, r. 1998 - 4 681 792,- Sk, t. j. 6,53 Sk na obyvateľa) nie je výrazný pokles, avšak z pohľadu stále sa zvyšujúcich cien kníh, periodík a ostatných dokumentov je tento pokles oveľa zreteľnejší.

Situáciu v doplňovaní verejných knižníc možno zhrnúť takto: základný predpoklad kvalitnej práce knižníc - kvalitný knižničný fond - nie je možné zabezpečiť v dôsledku ustavične sa zhoršujúcej finančnej situácie knižníc, či už knižníc v riadení štátnou správou alebo mestskou a obecnou samosprávou. Spracovanie knižničných fondov sa v Krajskej štátnej knižnici Karola Kmetku v Nitre a v regionálnych knižniciach, ale už i v niektorých mestských knižniciach (napr. Šurany, Vrábľa) robí automatizovane. V ostatných knižniciach na to nie sú vytvorené podmienky a knižničný fond sa spracováva tradičným spôsobom.

Uskutočnený audit nám poskytol aj prehľad o **používateľoch** knižníc. V Krajskej štátnej knižnici Karola Kmetku v Nitre tvoria dominantnú skupinu používatelia z radov vysokoškolskej a stredoškolskej mládeže, stredná produktívna vrstva a dôchodcovia.

Počet detských čitateľov v rokoch 1997 a 1998 mal klesajúcu tendenciu. V okresoch Levice a Komárno čiastočne vzrástol počet kategórie 15 - 19 ročných čitateľov v súvislosti so zriadením detašovaných vysokoškolských pracovísk v týchto mestách. Vzhľadom na prognózy vývoja počtu prirodzeného prírastku obyvateľstva v Nitrianskom kraji treba počítať s tým, že po r. 2000 sa bude počet detských používateľov naďalej znižovať, a to výraznejšie v obciach ako v mestách. V mestách čiastočne vzrastie počet obyvateľov, a to najmä mladších vekových kategórií. Vzhľadom na nedostatok pracovných príležitostí na vidieku bude jeho obyvateľstvo postupne starnúť. Tieto skutočnosti sa nevyhnutne prejavia i na zmene čitateľských záujmov, čo je nutné brať do úvahy v strategickej koncepcii rozvoja knižničnej činnosti.

Z hľadiska služieb verejné knižnice Nitrianskeho kraja poskytujú svojim používateľom **knižnično-informačné služby** na úrovni zodpovedajúcej ich podmienkam. Krajská štátna knižnica Karola Kmetku v Nitre, regionálne knižnice a v menšej miere i niektoré mestské knižnice majú pomerne široký repertoár poskytovaných služieb. Tieto knižnice poskytujú služby individuálnym čitateľom, školám, kultúrnym a iným inštitúciám, úradom a klubom, Únii nevidiacich a slabozrakých a rôznym záujmovým združeniam a skupinám. Knihy a periodiká sú poskytované absenčne i prezenčne, špeciálne dokumenty väčšinou prezenčne. Profesionálne verejné knižnice zabezpečujú na požiadanie dokumenty, ktoré nemajú vo svojich fondoch, pre svojich používateľov cestou medziknižničnej výpožičnej služby i medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby z iných knižníc. Niektoré knižnice poskytujú imobilným občanom donášku kníh a periodík domov. Kvalitu služieb v posledných rokoch zvýšila automatizácia, ktorá je zatiaľ na rozdielnej úrovni a k dispozícii len v štátnych verejných knižniciach, výnimočne v niektorých mestských knižniciach (Šurany, Vrábľa). Problémy v tejto oblasti vznikajú z nedostatku finančných prostriedkov na dobudovanie knižnično-informačných služieb.

Základné služby sú všade poskytované bezplatne, avšak knižnice vyberajú ročný členský poplatok, ktorý sa v regionálnych a mestských knižniciach pohybuje od 10,- do 50,- Sk. Niektoré neprofesionalizované knižnice tieto poplatky nevyberajú. Platené služby poskytujú Krajská štátna knižnica Nitra, regionálne knižnice i niektoré lepšie vybavené mestské knižnice.

Poskytovanie knižnično-informačných služieb vo všetkých typoch verejných knižníc Nitrianskeho kraja možno dokumentovať výsledkami knižníc pri porovnaní rokov 1997 a 1998, a to v hlavných ukazovateľoch knižničnej činnosti - počte používateľov a počte výpožičiek. Treba konštatovať, že bol zaznamenaný mierny pokles. Kým v roku 1997 registrovali knižnice 90 275 používateľov, v roku 1998 ich bolo 87 002, t. j. pokles o 3273 používateľov, z ktorých viac ako tretinu tvorili deti do 15 rokov. Je to znepokojujúci jav, registrovaný v knižniciach všeobecne. Mierny pokles nastal i v počte realizovaných výpožičiek. Kým v roku 1997 bolo z knižničných fondov verejných knižníc vypožičaných 3 579 470 dokumentov (4,99 výpožičiek na obyvateľa), v roku 1998 to bolo 3 456 238 dokumentov (4,82 výpožičiek na obyvateľa), čo je o 123 232 výpožičiek menej. Pokles bol zaznamenaný vo všetkých tematických skupinách knižného fondu a mierne pri špeciálnych dokumentoch, avšak nárast zaznamenali výpožičky periodík približne o 100 000. Z hľadiska spôsobu realizácie výpožičiek bol zaznamenaný nárast prezenčných

výpožičiek, a to takmer o 200 000. Z uvedeného vyplýva, že záujem o periodickú tlač, ktorá prináša najaktuálnejšie informácie každého druhu, sa zvyšuje, čím narastá aj počet prezenčných výpožičiek. V tomto ich náraste sa odráža i skutočnosť, že knižnice, vzhľadom na vysokú cenu, odbornú literatúru môžu nakupovať iba v obmedzenom množstve (1 - 2 exempláre z jedného titulu) a používateľom ju poskytujú zväčša prezenčne v študovniach.

V uskutočnenom audite knižničnej siete za rok 1997 sa sledovalo aj **personálne zabezpečenie knižníc a mzdové ohodnotenie pracovníkov**. V Krajskej štátnej knižnici Nitra to bolo 37 úväzkov, z čoho odborní pracovníci tvorili 28 úväzkov, z ktorých 26 malo knihovnícke vzdelanie. Priemerná mesačná mzda predstavovala 6629,- Sk. V regionálnych knižniciach Nitrianskeho kraja bolo spolu 107,35 úväzkov, z toho odborní pracovníci tvorili 92,5 úväzka, z nich s knihovníckym vzdelaním 72,5 úväzka. Priemerná mesačná mzda bola vo výške 6479,- Sk. V mestských knižniciach Nitrianskeho kraja bolo evidovaných 46,66 úväzka, z toho odborní zamestnanci tvorili 42,66 úväzka, z nich s knihovníckym vzdelaním 36,5 úväzka. Priemerná mesačná mzda predstavovala 6497,- Sk. V obecných profesionalizovaných knižniciach bolo celkom 50,93 úväzka. Z toho odborní pracovníci tvorili 47,25 úväzka, z nich s knihovníckym vzdelaním 17 úväzkov. Priemerná mesačná mzda bola 5159,- Sk. V obecných neprofesionalizovaných knižniciach bolo celkom 23,16 úväzka. Z nich odborní pracovníci tvorili 23,16 úväzka, s knihovníckym vzdelaním 0,35 úväzka. Priemerná mesačná odmena neprofesionálnych knihovníkov bola vo výške 324,- Sk.

Celkove vo verejných knižniciach Nitrianskeho kraja v roku 1997 pracovalo 265,1 pracovníkov, z toho 233,57 odborných pracovníkov, z nich 152,35 s odborným knihovníckym vzdelaním. Priemerná mesačná mzda bola vo výške 5947,- Sk.

Pri porovnaní **rokov 1997 a 1998** z pohľadu poskytovania knižničných služieb, personálneho zabezpečenia knižníc, ale i mzdového ohodnotenia pracovníkov dochádza k určitému paradoxu. V prvom rade je vhodné poukázať na pokles počtu pracovníkov - kým v roku 1997 pracovalo vo verejných knižniciach Nitrianskeho kraja 265,1 pracovníkov, v roku 1998 to bolo 241,1 pracovníkov - t. j. pokles o 24 pracovníkov. I keď sme konštatovali mierny medziročný pokles v počte registrovaných používateľov a v počte realizovaných výpožičiek, spomínaný paradox spočíva v tom, že nižší počet pracovníkov podal v roku 1998 vyššie výkony. Kým v roku 1997 na jedného odborného pracovníka pripadlo 387,5 používateľov, v roku 1998 to bolo až 432 používateľov. Výpožičky vzrástli z 15 325 výpožičiek v roku 1997 na 17 161 výpožičiek v roku 1998 na jedného odborného pracovníka. Pri hodnotení výkonov pracovníkov verejných knižníc treba upozorniť na ich mzdové ohodnotenie. V roku 1998 sa priemerná mesačná mzda oproti roku 1997 zvýšila z 5947,- Sk na 6566,- Sk, t. j. o 619,- Sk, čo je stále veľmi hlboko pod celoštátnym priemerom. Popritom treba vziať do úvahy i skutočnosť, že najväčšiu skupinu pracovníkov verejných knižníc tvorí veková skupina 40 - 55 ročných, ktorí sú z tohto dôvodu zaradení do vyšších platových tried a platových stupňov, a predsa mnohí z nich odchádzajú do dôchodku s platom na úrovni spomínanej priemernej mesačnej mzdy, keďže organizácie v dôsledku nedostatku finančných prostriedkov nemôžu zabezpečiť ich lepšie mzdové ohodnotenie.

Vo všeobecnosti možno povedať, že i **technické vybavenie verejných knižníc** je nepostačujúce, zvlášť v mestských a obecných knižniciach. Oblasť zavedenia výpočtovej techniky - až na malé výnimky v mestských knižniciach - sa buduje iba v regionálnych knižniciach a v Krajskej štátnej knižnici Nitra. Krajská štátna knižnica v Nitre má v prevádzke lokálnu počítačovú sieť s programom Rapid Library vo formáte UNIMARC. Používateľom je k dispozícii elektronický katalóg a na úseku detskej literatúry i kompletný program služieb. Na úseku odbornej literatúry a beletrie je kompletný program služieb pripravený na zavedenie ihneď po kompletnom dobudovaní elektronickej bázy dát knižničného fondu. Technicky dobre je vybavené hudobné oddelenie Krajskej štátnej knižnice. Podobne regionálne knižnice majú zavedenú počítačovú sieť, avšak využívajú iné programy - Tekovská knižnica v Leviciach využíva program LIBRIS a ostatné regionálne knižnice v Komárne, Nových Zámkoch a v Topoľčanoch program Smartlib.

Z hľadiska činnosti knižníc je dôležité **priestorové vybavenie a umiestnenie knižníc**. Mnohé verejné knižnice Nitrianskeho kraja nemajú adekvátne priestorové podmienky na rozvíjanie svojej činnosti. Najhoršie sú na tom obecné, ale i niektoré mestské knižnice. Relatívne lepší stav je v regionálnych knižniciach. Účelovo projektovaná a vybudovaná knižnica v Nitrianskom kraji nejestvuje. Samotná Krajská štátna knižnica v Nitre je umiestnená v štyroch budovách, z toho v troch v podnájme. Z nich len budova v centre mesta na Štefánikovej ul. na 80 % vyhovuje knižničnej činnosti (pokiaľ ide o úroveň poskytovaných služieb). Dve menšie pobočky sa nachádzajú v aglomeráciách Klokočina a Chrenová, ich vybavenie nie je optimálne a nie je tu ani možnosť bezbariérového prístupu. Vlastnou budovou Krajskej štátnej knižnice je len pamiatkový objekt na Samovej ul. č. 1. Celková plocha priestorov Krajskej štátnej knižnice v Nitre je zhruba 3500 m² vrátane depozit. Podunajská knižnica v Komárne disponuje priestormi vo viacerých objektoch s celkovou plochou 2915 m². Tekovská knižnica v Leviciach je umiestnená v troch budovách a má 4 pobočky. Knižnica disponuje celkovou plochou 1466 m². Požitavská knižnica v Nových Zámkoch je umiestnená v dvoch budovách a má tri pobočky. Celkovú plochu má 1480 m². Tribečská knižnica v Topoľčanoch sídli v jednej vlastnej budove a pobočky má v prenajatých priestoroch. Čítárne a študovne majú všetky regionálne knižnice, mestské knižnice majú 5 čítární a 1 študovňu. Iba 29 obecných knižníc z počtu 338 má čítareň, čo svedčí o nedostatočnom priestorovom vybavení týchto knižníc.

Finančné zabezpečenie verejných knižníc Nitrianskeho kraja, ktoré sú v riadení štátnej správy, ako aj mestskej a obecnej samosprávy, je nedostatočné. Dokumentuje to i skutočnosť, že príjmy knižníc od zriaďovateľov v roku 1998 poklesli oproti roku 1997 (30 365 458,- Sk) o 1 529 924,- Sk na celkovú sumu 28 835 534,- Sk. Z tohto dôvodu vyšla snaha knižníc zvýšiť svoje ostatné príjmy, ktoré predstavovali mierny nárast (o 136 992,- Sk, t. j. na 3 178 599,- Sk; roku 1997 to bolo 3 041 607,- Sk). Avšak vyšší nárast finančných príjmov knižníc bol zaznamenaný v poplatkoch za knižničné činnosti. V roku 1997 dosiahli tieto príjmy sumu 1 851 591,- Sk, v roku 1998 to bolo 2 263 701,- Sk, teda nárast o 412 110,- Sk. V tomto náraste je premietnuté zvyšovanie ročných členských poplatkov, sankčných poplatkov, poplatky za rešeršné služby, medziknižničnú výpožičnú službu, xerografické služby a v niektorých prípadoch i za výpožičky dokumentov, čo je v rozpore s Manifestom verejných knižníc UNESCO z roku 1994, v ktorom sa odporúča bezplatné

poskytovanie knižničných služieb. Trendom posledných rokov je znižovanie príspevkov od zriaďovateľov (v roku 1998 predstavovali v Nitrianskom kraji 40,22 Sk na jedného obyvateľa, čo je o 2,10 Sk menej ako v roku 1997) a knižnice sa snažia kompenzovať nedostatok finančných prostriedkov na úkor svojich používateľov. Tento jav nie je u knihovníkov vítaný, je však vynútený zlou finančnou situáciou knižníc. Finančné prostriedky získané od používateľov dávajú knižnice na nákup novej literatúry, periodík, špeciálnych dokumentov, pokrývajú nimi náklady na edičnú činnosť a pod. Možno teda konštatovať, že ich vlastne inou cestou svojim používateľom vracajú.

Zostáva iba veriť, že čoskoro bude schválený nový zákon o knižniciach, ktorý upraví poslanie, základné funkcie a právne vzťahy knižničného systému SR, úlohy a pôsobnosť orgánov štátnej správy a samosprávy vo vzťahu ku knižniciam a v súlade s ekonomickými možnosťami zabezpečí činnosť knižníc. 2. knihovnícky kongres po prijatí nového zákona môže pomôcť vyriešiť problémy, ktoré dnes zostávajú iba v podobe konštatovania.

Záver z rokovania Krajskej konferencie knižníc Nitrianskeho kraja, konanej 11. júna 1999 v Nitre

Účastníci rokovania sa zhodli, že v záujme toho, aby knižnice v Nitrianskom kraji boli schopné plniť svoje úlohy, dokázali adekvátne reagovať na požiadavky svojich používateľov a prispôsobili sa novým podmienkam komunikácie informácií, bude potrebné:

- presadzovať u zriaďovateľov knižníc (štátna správa, samospráva) zvýšenie finančných prostriedkov na činnosť knižníc v záujme riešenia otázok technického a technologického vybavenia knižníc a zlepšenia personálnych, mzdových, materiálnych a priestorových podmienok,
- výrazne zlepšiť finančné podmienky knižníc na zabezpečenie systematického dopĺňovania knižničných fondov,
- pokračovať v automatizácii knižnično-informačných procesov vo všetkých knižniciach v kraji,
- umožniť verejným knižniciam prístup do internetu,
- novelizovať smernicu o metodickej činnosti z 2. decembra 1976,
- zapracovať do novelizovaného zákona o povinných výtlačkoch možnosť ich absenčného vypožičiavania pre krajské knižnice,
- podporovať doriešenie problematiky autorského práva vo vzťahu k vypožičiavaniu dokumentov,
- posilniť sociálnu funkciu knižníc s ohľadom na handicapované skupiny používateľov (bezbariérový prístup do knižníc, bezplatné služby, donáška dokumentov do domu, uskutočňovanie kultúrnych podujatí pre týchto používateľov),
- zvyšovať vzájomnú spoluprácu všetkých typov knižníc v regióne v záujme zefektívnenia knižnično-informačných služieb pre verejnosť, nadväzovať užšiu spoluprácu medzi pracovníkmi knižníc všetkých typov v regióne na báze knihovníckych spolkov a združení,
- poskytovať knihovníckej obci na pripomienkovanie všetky pripravované právne normy alebo záväzné nariadenia.

K problematike stavu a perspektívam knižníc Prešovského kraja

PhDr. Anna HUDÁKOVÁ

Úlohou Krajskej konferencie knižníc Prešovského kraja 27. mája 1999 bola analýza súčasnej situácie a problémov knižníc kraja, otázky vzťahu knižníc k orgánom štátnej správy, stanovenie základných východísk a horizontov rozvoja knihovníctva v Prešovskom kraji.

Marketingový audit knižníc Prešovského kraja, spracovaný Krajskou štátnou knižnicou, je obrazom stavu knižničnej siete kraja k 31. decembru 1997. Z neho, ako aj zo zámerov rozvoja kultúry vychádza náš referát.

Aký je teda stav knižníc v kraji? V súčasnom období pôsobia v kraji 2 ústredné knižnice - Krajská štátna knižnica v Prešove (KŠK) a Slovenská knižnica Mateja Hrebendu pre nevidiacich v Levoči, 7 regionálnych knižníc s 18 pobočkami, 72 mestských a obecných knižníc s profesionálnymi a 534 obecných knižníc s neprofesionálnymi pracovníkmi, knižnice riadené rezortnými ministerstvami.

V Prešovskom kraji s počtom obyvateľov vyše 777 300 pôsobí spolu 631 verejných knižníc. Na jednu knižnicu pripadá 1232 obyvateľov. Je to obrovský potenciál informačných, vzdelávacích a kultúrnych možností pre občanov kraja, ktorý počtom obyvateľov na Slovensku patrí k najväčším.

V rámci knižničnej siete kraja sú verejnosti známe najviac **verejné knižnice**.

Krajská štátna knižnica v Prešove ako kultúrna, vedeckoinformačná organizácia patrí po riadenie Krajského úradu v Prešove od 1. januára 1997. Vznikla z bývalej Štátnej vedeckej knižnice. Knižnica je súčasťou národného bibliografického systému, je ústredným bibliografickým pracoviskom pre koordináciu slavistiky v Slovenskej republike, pôsobí ako krajské metodické centrum knižníc v kraji a je strediskom uchovávaní, sprístupňovania a vedeckovýskumnej činnosti v oblasti slavistickej, rusínskej a ukrajinskej literatúry, centrom regionálnych informácií. Je rozpočtovou organizáciou financovanou Krajským úradom v Prešove.

Slovenská knižnica Mateja Hrebendu pre nevidiacich v Levoči je špecializovanou knižnicou, má celoslovenskú pôsobnosť, je riadená priamo Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. Poskytuje služby zrakovo postihnutým občanom na Slovensku a v zahraničí, spolupracuje so sieťou verejných a ostatných knižníc pri zabezpečovaní úloh v špecializovanej oblasti. Nepatrí pod metodické riadenie KŠK.

Regionálne knižnice: Knižnica Dávida Gutgesela v Bardejove, Vihorlatská knižnica v Humennom, Podtatranská knižnica v Poprade, Knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove, Ľubovnianska knižnica v Starej Ľubovni, Poľduklianska knižnica vo Svidníku a Hornozemplínska knižnica vo Vranove nad Topľou sú príspevkovými organizáciami a rozhodnutím Krajského úradu z 26. marca 1999 sú od 1. apríla 1999 samostatnými právnymi subjektmi.

Od 1. júla 1997 do 31. marca 1999 boli súčasťou regionálnych kultúrnych centier, čo zna- menalo závažné zmeny i negatívne vplyvy vo výkone, správe, finančnej a materi- álno-technickej základne knižníc.

Regionálne knižnice od roku 1990 pôsobia ako informačné, kultúrne, vzdelávacie a metodické centrá v meste svojho pôsobenia a príslušného okresu. Regionálne knižnice vykonávajú okresnú a nadokresnú metodickú činnosť v mestských a obecných knižni- ciach.

Prešovský kraj má 13 okresov, z toho v 6 novovzniknutých okresoch - Sabinov, Stropkov, Snina, Kežmarok, Levoča, Medzilaborce - nepracujú **okresné knižnice**.

Mestské knižnice sú súčasťou mestských kultúrnych stredísk ako odbory knižničnej činnosti a ich rozpočet schvaľuje v rámci rozpočtu mestské kultúrne stredisko. V kraji je 11 mestských knižníc. Mestská knižnica v Starom Smokovci je začlenená do Tatranského kultúrneho centra v Starom Smokovci a jej zriaďovateľom je Krajský úrad v Prešove.

Zákonom SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení boli fondy a pracovníci mest- ských a obecných knižníc delimitovaní pod samosprávne orgány obce. Zriaďovateľom **obecných knižníc** sú obecné úrady. Pridelovanie rozpočtu knižniciam je v kompetencii poslancov, ktorí schvaľujú návrhy predložené pracovníkmi knižníc, často zastúpených riaditeľmi miestnych (mestských) kultúrnych stredísk alebo samotnými starostami. Pracovníci knižníc sa zúčastňujú prerazdelovania finančných prostriedkov iba v ojed- nelých prípadoch. V súvislosti s kumulovanými funkciami sú často aj pracovníkmi obec- ných úradov. Knižniciam sú pridelované finančné prostriedky na nákup literatúry bez akýchkoľvek pravidiel. Často sa stáva, že knižnice schválený príspevok nakoniec ne- dostanú.

Významnú úlohu a dôležité miesto v systéme knižníc má *Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity*. Je samostatným právnym subjektom.

Fakultné knižnice pôsobia pri Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulte a Pravo- slávnej bohosloveckej fakulte.

Najpočetnejšiu sieť knižníc tvoria **školské knižnice**. V Prešovskom kraji k 31. decembru 1997 bolo pri ZŠ 393 žiackych, 380 učiteľských, 94 zlúčených a 7 integrovaných knižníc. Ďalej 13 školských žiackych knižníc pri cirkevných ZŠ, 11 učiteľských a 4 zlúčené. Pri stredných štátnych školách existuje spolu 175 knižníc, pri súkromných stredných školách 4 knižnice.

Školské knižnice majú nedostatočné priestorové, personálne a materiálo-technické zabezpečenie, absentuje nákup literatúry. Situáciu je potrebné urýchlene riešiť a stanoviť ďalšie smerovanie vývoja školských knižníc. Jedným z krokov by mala byť spolupráca s knižnicami v kraji a školskými metodickými pracoviskami v okresoch. Základné školy sú riadené okresnými úradmi, stredné školy Krajskými úradmi - odbormi školstva a patria pod rezort Ministerstva školstva SR. Stav školských knižníc nie je dostačujúci a k hlavným problémom patria:

- nedocenenie významu fungovania školských knižníc zo strany riadiacich orgánov rezor- tu školstva, vedení škôl a učiteľov,
- nízka profesionalizácia v sieti školských knižníc,

- nedostatok priestorov v časti školských budov. Medzi základné východiská ich ďalšieho rozvoja patrí vytvorenie legislatívnych a finančných predpokladov riadiacich orgánov pre rozvoj školských knižníc, ich priestorové zabezpečenie, publikovanie tejto problematiky nielen v knihovníckej, ale aj odbornej pedagogickej tlači, využitie všetkých foriem spolupráce so školskými knihovníkmi.

V rezorte zdravotníctva je v sieti **zdravotníckych knižníc** situácia pomerne stabilizovaná. V kraji fungovalo k 1. januáru 1998 34 zdravotníckych knižníc pri nemocniciach s poliklinikou, poliklinikách, štátnych zdravotných ústavov, stredných zdravotníckych školách a iných zdravotníckych zariadeniach, ozdravovniach, najmä vo Vysokých Tatrách. Knižnice sú financované rezortom Ministerstva zdravotníctva SR.

V rezorte **poľnohospodárstva** pracuje knižnica pri Výskumnom a šľachtiteľskom ústave zemiakarskom Slovosivo vo Veľkej Lomnici a 5 knižníc pri stredných odborných učilištiach poľnohospodárskych.

Odborné technické knižnice existujú pri významnejších podnikoch a firmách, napr. Výskumný ústav chemických vlákien Svit, Vihorlat Snina, Stavoprojekt Prešov, Tatravagónka Poprad, Tatraľan Kežmarok, Chemlon Humenné, IMUNA Šarišské Michalany, Štátne lesy TANAP-u Tatranská Lomnica. Sú riadené a financované rôznymi rezortmi. Mnohé z firemných technických knižníc zanikli, a to buď pre nedostatok financií na činnosť knižnice, alebo zrušením podniku.

V Prešovskom kraji existuje niekoľko **knižníc múzeí a galérií**. Z nich najznámejšia je knižnica Spišského múzea v Levoči, knižnica Múzea ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku, knižnica Astronomického ústavu SAV v Tatranskej Lomnici.

Administratívne **knižnice súdov a nápravno-výchovných zariadení** patria do rezortu Ministerstva spravodlivosti SR. Knižnice pri ústavoch sociálnej starostlivosti a domovoch dôchodcov patria pod krajský úrad - odbor sociálnych vecí.

Vojenské knižnice fungujú pri vojenských útvaroch a divíziách a patria do rezortu Ministerstva obrany SR. Knižnica pri Vojenskom útvere 5201 riadi 10 knižníc v rámci Slovenska.

Okrem toho je v kraji rad **cirkevných a farských knižníc**. Jednou z najvýznamnejších je historická knižnica Evanjelickej cirkvi a. v. - Kolegiálna knižnica, ktorá obsahuje vyše 58 000 zväzkov dokumentov a ktorá je sprístupnená čitateľskej verejnosti prostredníctvom Krajskej štátnej knižnice v Prešove.

Ďalšou významnou historickou knižnicou je knižnica Gréckokatolíckej cirkvi v Prešove - Eparchiálna knižnica, ktorá obsahuje vyše 20 000 zväzkov dokumentov. Knižnica nie je toho času sprístupnená z dôvodu rekonštrukcie objektu. Židovskú náboženskú obec v Prešove reprezentuje knižnica židovskej náboženskej obce, ktorá je umiestnená v Židovskej synagóge v Prešove a je súčasťou Múzea židovskej kultúry. Je prístupná verejnosti.

Uvedené skutočnosti svedčia o rozsiahlej sieti knižníc v našom kraji. Ich pôsobenie a činnosť vychádza z daných podmienok demografického, ekonomického a kultúrno-vzdelávacích zámerov prostredia.

Veková štruktúra obyvateľstva Prešovského kraja ukazuje, že pre viaceré okresy kraja je typický nadpriemerný podiel obyvateľstva v predproduktívnom veku - až 25,9 % a v produktívnom veku 58,3 %. Vo vzdelanostnej štruktúre obyvateľstva prevláda u obyvateľov základné vzdelanie - 28,7 % a učňovské - 19,3 %. Podiel obyvateľstva so stredným vzdelaním je 1,3 %, úplným stredným odborným vzdelaním s maturitou 14,2 %, všeobecným 2,7 %, vysokoškolským vzdelaním 4,4 %, čím zaostáva za celoslovenskými ukazovateľmi.

Na území kraja prevláda obyvateľstvo slovenskej národnosti, najpočetnejšími menšinami sú rusínska, ukrajinská a rómska. Menej početné sú menšiny poľská a nemecká. Sociálne problémové je rómske obyvateľstvo, žijúce v mnohých okresoch Prešovského kraja.

Pre prácu knižníc je zaujímavý i ekonomický a hospodársky potenciál kraja. Je charakterizovaný najmä priemyslom a poľnohospodárstvom, ktoré sú nosnými výrobnými odvetviami v oblasti zamestnanosti a podielom na produkcii hospodárstva kraja.

Podnikateľské subjekty odvetvia priemyslu zamestnávajú 57 050 pracovníkov, v poľnohospodárstve pracuje 30 066 osôb, v stavebníctve 24 447 osôb, v obchode 30 219 osôb. V terciárnej sfére v rozpočtových a príspevkových organizáciách je zamestnaných 30,5 % osôb.

Miera nezamestnanosti v kraji je vysoká. Aktuálny stav je 90 051 nezamestnaných obyvateľov.

Na území Prešovského kraja funguje široká paleta kultúrnych zariadení celoslovenského, regionálneho a miestneho významu. Je sústredená predovšetkým v okresných sídlach.

K 31. decembru 1997 v kraji vyvíjalo kultúrno-osvetovú činnosť 430 kultúrnych zariadení a 89 klubov, 1782 kolektívov záujmovo-umeleckej činnosti, 7 regionálnych kultúrnych centier. Ďalej 3 divadlá - 2 v Prešove a 1 mestské v Levoči, 15 múzeí, 4 galérie, ktoré majú ďalšie vysunuté expozície a pobočky, 3 špecializované zariadenia hvezdárni a planetárií, 56 stálych kín.

V mestách je ponuka kultúrnych aktivít bohatšia, v obciach podstatne skromnejšia, zameraná hlavne na podujatia organizované školami, knižnicami, kultúrno-osvetovými zariadeniami a cirkvami.

Sieť masovokomunikačných prostriedkov v Prešovskom kraji je bohatá. V kraji je registrovaných 80 titulov regionálnych novín a časopisov. Knižnice využívajú všetky regionálne médiá - tlač, rádiodanice a televíziu - na prezentáciu svojej činnosti.

K 31. decembru 1997 bolo v Prešovskom kraji 510 predškolských zariadení, 427 základných škôl s 93 079 žiakmi, 119 stredných škôl so 45 517 žiakmi, jedna samostatná univerzita - Prešovská univerzita, kde študuje 4400 študentov. Pôsobia tu ďalej detašované pracoviská Technickej univerzity v Košiciach, Univerzity Matej Bela v Banskej Bystrici a Vysokej školy dopravnej v Žiline.

Potenciálna základňa používateľov služieb knižníc je široká.

Knižničný fond verejných knižníc Prešovského kraja v roku 1998 tvorilo 3 057 185 k. j., z toho 45 502 audiovizuálnych a 1571 elektronických dokumentov. Knižničné fondy Krajskej štátnej knižnice v Prešove (KŠK) obsahovali 433 282 k. j.

Prírastok fondov v knižniciach bol v roku 1998 138 216 k. j., úbytok predstavoval 42 343 k. j. Z toho prírastok fondov získaných kúpou bol 24 817 k. j., prírastok získaný inou formou 7629 k. j.

Prírastok knižničných fondov oproti roku 1990 poklesol v roku 1996 na 80,9 %, v roku 1997 na 49,9 % a v roku 1998 až na 34,2 %. Prírastok získaný kúpou len oproti roku 1998 poklesol o 36,8 %. V KŠK v roku 1997 tvoril prírastok získaný kúpou 33,9 %, v roku 1998 len 21,1 % z celkového prírastku fondu 5 570 k. j.

Najväčší pokles v prírastku fondu zaznamenali regionálne a neprofesionálne obecné knižnice.

Podobne nepriaznivá situácia je v doplňovaní periodík. Ich rastúca cena núti knižnice redukovať počet odoberaných periodík, alebo ich úplne zrušiť. V roku 1998 poklesol počet odoberaných periodík v kraji oproti roku 1997 o 836 titulov. Spolu do verejných knižníc v roku 1998 dochádzalo 1263 titulov, z toho do KŠK 902 titulov periodík.

Finančný príspevok na nákup knižničných fondov vo verejných knižniciach v prepočte na 1 obyvateľa predstavoval 8,06 Sk v roku 1997, v roku 1998 5,04 Sk. Celoslovenský priemer v nákupe bol v roku 1997 9,60 Sk.

Spolu bolo na nákup knižničných fondov v roku 1998 vynaložených 3 920 327 Sk, čo znamená pokles oproti roku 1997 o 29 %.

Počet knižničných jednotiek na 1 obyvateľa vo verejných knižniciach Prešovského kraja roku 1998 bol 3,37, čo je nižšie ako celoslovenský priemer v roku 1997 (3,58).

Knižnice boli v minulom období a sú i dnes veľmi podhodnotené, čo malo za následok pokles nákupu knižničného fondu, minimálny prírastok špeciálnych fondov. Doplňovanie je dodnes nepravidelné, čoho následok je absencia nových titulov v knižniciach. Mnohé knižnice - najmä obecné - pracujú už pomaly s historickým fondom, keďže viac rokov im nepridbala ani jedna nová kniha. V roku 1997 napr. nenakupovalo v Prešovskom okrese literatúru 44 knižníc.

Problém každoročného poklesu prírastku nových dokumentov sa prejavil aj v nespokojnosti používateľov, pretože knižnice nemohli uspokojiť ich základné požiadavky. V knižniciach chýbala beletria, väčší výber odbornej literatúry, špeciálnych dokumentov a znížila sa ponuka periodickej tlače.

Doplňovanie knižničných fondov Krajskej štátnej knižnice v Prešove negatívne ovplyvnil zákon č. 212/1997 Zb. o povinných výtlačkoch, ktorý umožňuje vydavateľom posielat' povinné výtlačky iba s nákladom nad 500 exemplárov. V praxi to znamená, že knižnica nedostane odborné, užšie špecializované knihy, zborníky, skriptá, normy a odborné periodiká. Vzhľadom na to, že knižnica pre nedostatok financií tieto nemôže zakúpiť, stáva sa, že periodiká, ktoré knižnica roky odoberala, archivovala, v súčasnosti nemá. Na druhej strane treba povedať, že vďaka povinnému výtlačku sa fondy KŠK doplňujú aspoň čiastočne.

Zrušením centrálneho dopĺňovania knižničných fondov verejných knižníc a delimitáciou finančných prostriedkov na nákup literatúry pod obecne úrady došlo k značnému znižovaniu finančných prostriedkov na nákup literatúry, dokonca sú tendencie zrušiť v niektorých obciach knižnice.

Koordinované dopĺňovanie knižného fondu vo väčšine prípadov naráža na neochotu obecných úradov viazať sa k záväznej sume, keďže obecné úrady z dôvodu nízkeho rozpočtu uprednostňujú iné, pre obec prioritnejšie úlohy.

Celkove pokračoval trend poklesu knižničného fondu, ktorý bol spôsobený nedostatočným nákupom nových dokumentov a stálym opotrebovávaním fondu. K ďalším problémom súčasného stavu pri dopĺňovaní knižničných fondov na úrovni obecných knižníc je:

- nízka alebo žiadna dotácia na nákup knižnej, periodickej literatúry a špeciálnych dokumentov,
- rovnaká výška finančného príspevku na nákup literatúry počas niekoľkých rokov, ktorá nezohľadňuje narastajúce ceny,
- podstatné zníženie finančnej dotácie na nákup periodickej tlače,
- v dôsledku uvedených skutočností - nepravidelné dopĺňovanie knižničných fondov.

Zo strany knihovníkov môžeme hovoriť o preferencii literatúry pre dospelých, o uprednostňovaní subjektívnych záujmov pri výbere kníh, nedostatočnom prieskume záujmov a požiadaviek čitateľov, o slabej pribojnosti a komunikácii knihovníkov s obecnými úradmi.

Základným východiskom riešenia tejto nepriaznivej situácie je dostatočná finančná dotácia zriaďovateľov na nákup knižničných fondov, legislatívne upravená a v praxi dôsledne realizovaná.

Pripravovaná novelizácia knižničného zákona ako základného východiska ďalšieho rozvoja knižníc prinesie i zmenu ďalších smerníc a noviel vyhlášok o knižničnej činnosti, ktoré by mali v nadväznosti na zlepšenie ekonomicko-spoločenského potenciálu zaručiť možnosť adekvátneho dopĺňovania fondov knižníc.

Ďalším východiskom sú efektívne kooperujúce vzťahy medzi knižnicami Prešovského kraja, ktoré by sa mali orientovať na prenos informácií elektronických báz dát fondov, hlavne novej a zahraničnej literatúry. Vyžaduje to však dobré technické vybavenie, kompatibilné programy (ktoré mnohé verejné knižnice vlastnia), vzájomné dohody a odborný personál.

Je potrebné vytvárať legislatívne podmienky pre viacdrojové financovanie knižníc (zriaďovateľ, štát, sponzorstvo), vytvoriť priaznivé legislatívne prostredie pre sponzorovanie knižníc.

Regionálne knižnice pri spracovávaní fondov využívajú automatizovaný knižnično-informačný systém Libris, zabezpečujú retrospracovávanie svojich fondov. KŠK pri spracovávaní fondov využíva systém CDS/ISIS. Knižnice zabezpečujú ochranu fondov, ktorá je podstatne závislá od priestorových podmienok knižníc a nie vo všetkých knižniciach je situácia je uspokojivá. Vo veľmi nepriaznivej situácii sa ocitla v tejto oblasti

KŠK, ktorá má takmer celý fond v priestoroch mimo oddelenia knižnično-informačných služieb (čo je raritou!) v dôsledku odpredaja budovy knižnice v roku 1997. Okrem toho 2 skladové priestory vyžadujú okamžitú rekonštrukciu.

I napriek uvedeným nepriaznivým skutočnostiam pretrváva záujem verejnosti o knižničné služby, a to i v dôsledku rastúcich cien knižnej literatúry a periodickej tlače, ako aj možnosti využívania informácií z elektronických báz dát knižníc a internetu.

V roku 1998 verejné knižnice zaregistrovali 112 861 používateľov, čo je 14,51 % z celkového počtu obyvateľov. Z toho je 7,38 % používateľov do 15 rokov. Oproti roku 1997 to znamená pokles. Najväčší počet používateľov z počtu obyvateľov dosiahol okres Svidník - 21,03 %, Bardejov 18,8 %, Poprad 16,57 %, Stará Ľubovňa 16,33 %.

Knižnice v roku 1998 navštívilo 1 157 411 návštevníkov, čo predstavuje 3171 návštevníkov denne v prepočte na kalendárny rok, v roku 1997 to bolo 3357 návštevníkov.

Najväčší počet výpožičiek (2 251 337) realizovali regionálne knižnice, mestské a obecné s profesionálnymi pracovníkmi realizovali 913 701 a obecné knižnice s dobrovoľnými pracovníkmi 434 869 výpožičiek. Spolu bolo realizovaných: 3 599 907, čo je 4,63 k. j. na obyvateľa (v roku 1997 to bolo 5,08).

Krajská štátna knižnica realizovala 242 774 výpožičiek knižných, periodických a špeciálnych dokumentov. Knižnicu navštívilo 107 833 návštevníkov.

Na základe výsledkov môžeme konštatovať, že i napriek miernemu poklesu používateľov a návštevníkov knižníc počet výpožičiek narastá. Oproti roku 1996 je nárast v roku 1997 o 328 330 výpožičiek, v roku 1998 o 337 334 výpožičiek. Vzrástol počet výpožičiek špeciálnych dokumentov, poklesli výpožičky periodík.

Najvyšší počet výpožičiek na obyvateľa (8,95) dosiahol okres Svidník; Prešov 5,70; Poprad 5,41; Bardejov 5,04; Stará Ľubovňa 4,57.

Zaznamenali sme tiež stúpajúci trend požiadaviek na medziknižničné výpožičné služby.

Musíme sa zmeniť i o špecifických knižnično-informačných službách 2 bibliobusov v Podduklianskej knižnici vo Svidníku. V roku 1998 pre 2387 používateľov poskytla knižnica 102 904 výpožičiek v 81 obciach, kde nie sú zriadené obecné knižnice.

Regionálne knižnice a Krajská štátna knižnica poskytujú používateľom knižnično-informačné služby na dobrej úrovni. V knižniciach sa pri ich zabezpečovaní využíva výpočtová technika, budujú sa elektronické bazy dát vlastných fondov, pokračuje sa v automatizácii ich pobočiek. Čitatelia majú k dispozícii online katalógy, rôzne bazy dát regionálnej literatúry.

Vo väčšine regionálnych knižníc - v Bardejove, Poprade, Prešove, Svidníku, Starej Ľubovni, v KŠK - sú pre čitateľov prístupné informácie prostredníctvom internetu. Plánujú zavedenie ďalších možností - využitie plnotextových báz dát periodickej literatúry a pod. Knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove a Ľubovnianska knižnica v Starej Ľubovni vlastní Slovenskú národnú bibliografiu na CD-ROM-och. Krajská štátna knižnica v Prešove poskytuje svojim čitateľom informácie z báz dát na CD-ROM-e Česká národná bibliografia, zberku zákonov JURIX, Obchodný vestník a Finančný spravodajca, zemepisný sprie-

vodca Global Explorer, Ottov náučný slovník. V súčasnosti je už schválený grant na nákup Slovenskej národnej bibliografie. JURIX vlasní aj Knižnica P. O. Hviezdoslava.

Takmer v každej regionálnej knižnici je bezbariérový prístup k informáciám i pre rôzne znevýhodnených občanov.

V mestských a obecných knižniciach medzi hlavné pretrvávajúce problémy patria nevyhovujúce priestorové podmienky, malá paleta knižničných služieb, zníženie profesionalizácie, zníženie výpožičného času, o elektronických médiách a zavádzaní počítačových a informačných technológií nehovoriac.

O obecných knižniciach nie je možné hovoriť ako o moderných informačných inštitúciách, ktoré si súčasná doba vyžaduje. Niektoré obecné knižnice (sú aj výnimky) sú len požičovňami kníh s obmedzeným výpožičným časom, so zastaraným knižničným fondom, ktorý sa nedopĺňa. Postupne sa z mnohých stávajú sklady. Poskytujú len základné výpožičné služby.

Okrem týchto problémových okruhov môžeme hovoriť o ďalších, ktoré ovplyvňujú negatívne knižnično-informačné služby, a to časté personálne zmeny v knižniciach, nevhodné priestorové a pracovné podmienky (problémy s vykurovaním), nedodržiavanie pravidelného výpožičného času a znižovanie jeho rozsahu, nedostatočné technické vybavenie, nedostatočné platové ohodnotenie knihovníkov a iných odborníkov, problémy s vyplácaním odmien u neprofesionálnych knihovníkov. Z tohto dôvodu nie je dostatočný záujem u niektorých knihovníkov o kvalifikovaný výkon funkcie a môžeme ešte pridať nedostatočnú informovanosť verejnosti o službách knižníc. Do určitej miery sú to aj poplatky vyberané od čitateľov.

Východiská a závery pre knižnično-informačné služby:

Štruktúru poskytovaných základných a špeciálnych služieb je potrebné zachovať a rozšíriť o kvalitné služby poskytované novými informačnými technológiami. Je potrebné kooperovať v rámci siete knižníc Prešovského kraja s možnosťou využívania informačných zdrojov jednotlivých knižníc. Ide o využívanie báz dát iných knižníc mesta, regiónu, kraja atď., online katalógov, využívanie a vytvorenie rešeršovacích počítačových staníc, služby internetu pre používateľov, prostredníctvom ktorých sa knižnice v nasledujúcich rokoch začlenia do globálnej informačnej siete v medzinárodnom kontexte (prístup k vonkajším informačným zdrojom). K tomu je potrebné materiálo-technické vybavenie výpočtovou technikou, priestorové vybavenie.

Základnými faktormi zvyšovania kvality bude odbornosť pracovníkov, rýchlosť a kvalita služieb, dobré informačné zdroje.

Do zákona o obecnom zriadení treba zakotviť povinnosť obecných a mestských samospráv zabezpečiť pre svojich obyvateľov knižnično-informačné služby formou stacionárnej knižnice, bibliobusmi či inými formami. V zmysle manifestu UNESCO o verejných knižniciach občania majú právo na informácie!

Bibliografická, dokumentačná a informačná činnosť verejných knižníc obsahuje škálu aktivít a informačných zdrojov uspokojovania potrieb a požiadaviek občanov regiónu. Sú to:

- koordinované spracovanie regionálnej bibliografie Prešovského kraja, kooperácia v oblasti výmeny bibliografických záznamov, excerpčia celoslovenských a regionálnych periodík a špeciálnych dokumentov, ktorých špecializované výstupy v ročenkách okresov a iných materiáloch knižníc sú stálym informačným zdrojom v regiónoch,
- budovanie a sprístupňovanie aktuálnych elektronických regionálnych báz dát v KŠK a regionálnych a mestských knižniciach v kraji,
- retrospektívne spracovanie bibliografie a kartoték,
- edičná činnosť - spracovanie bibliografií, rešerší, letákov, vlastných časopisov a pod.,
- konzultačné a informačné služby.

Na úseku koordinovaného spracovávanía regionálnej bibliografie pretrvávajú problémy v oblasti excerpcie prerozdelených titulov periodickej literatúry, keďže niektoré knižnice excerpujú tituly, ktoré z finančných dôvodov neodoberajú. Ich zapožičiavanie z iných knižníc znamená časové zdržanie a obmedzenie čitateľov v zapožičiavajúcej knižnici.

Pri spracovávaní sa v regionálnych knižniciach využívajú spracovateľské programy BIBLIS a LIBRIS, v Krajskej štátnej knižnici a Podtatranskej knižnici v Poprade CDS/ISIS.

Konverzia regionálnych záznamov, spracovaných v bibliografickom systéme BIBLIS do výmenného formátu (ISO súbor) za roky 1997 - 1999, spôsobuje problémy. Preto zabezpečenie technologického prostredia pre spracovanie regionálnej bibliografie a bibliografická štandardizácia pri transformácii záznamov v knižniciach s doterajším spracovaním v systéme BIBLIS do konca roka 1999 je prvoradou úlohou.

V roku 1998 knižnice v rámci edičnej činnosti spracovali 140 bibliografií a rešerší, z toho 83 klasickým spôsobom, 57 automatizovanými výstupmi.

Časť titulov bola vydaná v tlačenej forme, časť ostala v elektronickej podobe z dôvodu nedostatku financií. Obsahovo je edičná činnosť zameraná na potreby okresov a kraja.

Počet registrovaných bibliografických informácií - 9989 - spolu s počtom vydaných bibliografií a rešerší znamená mierny pokles oproti roku 1997.

K aktívnym prvkom bibliografického systému kraja patrí Krajská štátna knižnica v Prešove. Plní nasledujúce úlohy:

- koordinovanie spracovania bibliografie a slavistickej literatúry na Slovensku, zostavuje regionálne a slavistické bibliografie,
- excerpciu rusínsko-ukrajinskej literatúry aj pre národnú bibliografiu a buduje jej elektronickú bázu dát,
- sprístupňuje retrospektívne bibliografické kartotéky,
- analyticky spracováva fond tlačí 16. storočia KŠK a historickej Kolegiálnej knižnice a fond tlačí 18. - 19. storočia KŠK,
- zúčastňuje sa na realizácii programu slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie v spolupráci s Maticou slovenskou - Generálny katalóg tlačí 16. storočia.

Z edičnej činnosti posledného obdobia mali značný ohlas tituly Rusíni a Ukrajinci na Slovensku, Noviny a časopisy vychádzajúce v Prešove do roku 1945, Bibliografia slavis-

tických bibliografií, Zoznamy dochádzajúcich časopisov do knižníc Prešovského kraja v roku 1997, Okres v tlači 1997 a pod.

Stratégiu zvyšovania kvality a rozsahu bibliograficko-informačných služieb obmedzuje v súčasnom období nedostačujúce technické vybavenie verejných knižníc, finančná možnosť získavania informačných produktov a vytvárania databázových študovní vo verejných knižniciach, nákup nových technológií (CD-ROM-ov, plnotextových báz dát), možnosť napojenia na medzinárodnú sieť internet (len 5 z verejných knižníc a KŠK majú internet), obmedzená možnosť odborných pracovníkov zúčastňovať sa odborných školení a seminárov, čo ovplyvňuje informačnú gramotnosť samotných knihovníkov.

Od roku 1997 plní Krajská štátna knižnica v Prešove funkciu krajského **metodického** centra pre knižnice Prešovského kraja. Regionálne knižnice vykonávajú okresnú a nadokresnú metodickú pôsobnosť v obecných a mestských knižniciach. Na tejto úrovni sa v roku 1998 uskutočnilo 748 metodických návštev a 63 odborných porád a seminárov.

Metodická činnosť regionálnych knižníc zabezpečovala komplexnú pomoc knižniciam, zameraná bola predovšetkým na vyhodnocovanie, analýzu činnosti, spracovania auditov, na stretnutia s predstaviteľmi obecných úradov, doškolovania knihovníkov a pod.

Bohatá a rôznorodá je oblasť **kultúrno-vzdelávacej činnosti** verejných knižníc. Rozširuje informačný a vedomostný potenciál občanov, prispieva ku kultivovanému tráveniu voľného času, vytvára podmienky na voľnočasové aktivity detí, mladých ľudí, dôchodcov i nezamestnaných. Prináša estetické i citové obohatenie.

Knižnice v roku 1998 pripravili 3483 akcií - besied, výstav, čitateľských konferencií, súťaží, literárnych klubov. Knižnice sa tradične podieľajú na takých akciách, ako je Kultúrne leto, Dni otvorených dverí, Kráľ čitateľov. Knižnica P. O. Hviezdoslava dlhoročne pripravuje súťaž tvorby mladých talentov Prečo mám rád Slovensko, Prečo mám rád slovenčinu a mnohé ďalšie. Počet podujatí poklesol v obecných knižniciach s neprofesionálnymi pracovníkmi.

Integrálnou súčasťou kultúrno-výchovnej práce je informačná výchova čitateľov rôznych kategórií - hlavne mládeže, ktorá sa zabezpečuje v úzkej spolupráci so školami všetkých typov.

Knižnice zintenzívnili v tejto oblasti činnosť v rámci tzv. humánnych programov knižníc pre rôzne skupiny telesne i mentálne postihnutých občanov - hlavne detí. Knižnica P. O. Hviezdoslava rozvíja v tejto oblasti aktívny humánný program.

Celkové neinvestičné **náklady na činnosť verejných knižníc** Prešovského kraja v roku 1998 tvorili 44 415 172,- Sk, čo je oproti roku 1997 nárast len o 1,2 %! Z toho prostriedky na nákup knižničného fondu, ako už bolo uvedené, činili 3 920 327,- Sk, čo znamená 71 % z roku 1997.

Príjmy na knižničnú činnosť predstavovali sumu 6 327 791,- Sk, čo znamená zvýšenie oproti roku 1997 o 1 256 000,- Sk. Príjmy KŠK z vlastnej činnosti predstavovali 274 366,- Sk.

KŠK prevádzkovala činnosť ako rozpočtová organizácia riadená Krajským úradom v Prešove, regionálne štátne knižnice sledovali svoje finančné náklady ako príspevkové

organizácie na vlastných podúčtoch, alebo ich zabezpečovali štátne intendantúry, v ktorých boli integrované až do 30. marca 1999. Obecné knižnice fungovali ako príspevkové organizácie mestskej a miestnej samosprávy.

Z uvedených faktov jasne vidieť, že neinvestičné náklady na činnosť knižníc pri zvýšených cenových reláciách prevádzkovania a nákupe fondov sú nedostačujúce (cena kníh a periodickej tlače stúpla v roku 1998 o 20 %).

Získavanie sponzorských príspevkov pre knižnice bolo a je veľmi problematické. Činnosť knižníc je pre sponzorov väčšinou málo atraktívna. Chýba zodpovedajúci daňový zákon, ktorý by bol pre sponzorovanie výhodný. I napriek tomu však v niektorých knižniciach narástol podiel príspevkov nadácií a sponzorov. Príspevky boli využité predovšetkým na dopĺňovanie knižničných fondov.

V knižniciach sa vyberajú poplatky od používateľov za zápisné - členské, sankčné poplatky, poplatky za špeciálne služby (rešerše, reprografické a iné). Poplatky majú stúpajúcu tendenciu.

Knižnice, ktoré sú príspevkovými organizáciami, pokrývajú využitím príjmov aspoň časť nákupu knižných fondov. Rozpočtové organizácie ako KŠK odvádzajú poplatky do štátneho rozpočtu, nemôžu ich využiť na svoju činnosť.

Prepočítaný počet **pracovníkov verejných knižníc** bol v roku 1997 299,54 pracovníkov, v roku 1998 bol 289,42, čo je 96,62 % oproti roku 1997. Z toho odborných pracovníkov s knihovníckym vzdelaním bolo v roku 1997 152,96, v roku 1998 145,37, čo je 95 % oproti roku 1997. V oboch prípadoch zaznamenávame klesajúcu tendenciu.

Pri hodnotení *mzdovej situácie* v knižniciach môžeme konštatovať, že mzdy sú veľmi nízke. Hlboko zaostávajú nielen za priemernými platmi v Slovenskej republike, ale aj v rezorte kultúry. Priemerná mzda pracovníkov Prešovského kraja bola v roku 1997 6688,- Sk, v roku 1998 6375,- Sk. V KŠK v roku 1997 bola priemerná mzda 5320,- Sk, v roku 1998 6371,- Sk.

Profesionálni pracovníci obecných knižníc majú funkciu vo väčšine kumulovanú s inou činnosťou obecného úradu, preto sa nedá priemerná mzda knihovníka presne vymedziť. Dobrovoľní knihovníci vykonávajú funkciu knihovníka na základe dohody s obecným úradom len niekoľko hodín týždenne s minimálnou odmenou od 809,- do 1600,- Sk ročne, alebo funkciu knihovníka vykonávajú ako doplnkovú činnosť pracovníkov obecných úradov. Často sa stáva, že činnosť knihovníka vykonávajú zdarma.

Učítelia poverení vedením školských knižníc sú ročne odmeňovaní minimálnou čiastkou. Pracovníčky zdravotníckych knižníc majú priemernú mzdu 6500,- Sk mesačne. V ostatných sieťach knižníc sú poverení pracovníci, ktorí činnosť knižnice majú ako súčasť pracovnej náplne.

Podpriemerné platové ohodnotenie knižničných pracovníkov spôsobuje postupne v knižniciach personálne problémy. Ak sa v najbližšej dobe nebude riešiť platové ohodnotenie pracovníkov knižníc, zníži sa kvalifikačná štruktúra a napriek všetkým snahám klesne kvalitatívna úroveň knihovníctva.

Mzdové fondy knižníc nedovoľujú v súčasnosti uplatniť ani možnosti dané platnými predpismi. Preto prvoradou úlohou bude vyrovnať plat pracovníkov knižníc na úroveň ostatných organizácií v rámci rezortu a Slovenska, vytvoriť podmienky na získavanie a stabilizáciu špecialistov na zabezpečenie kľúčových odborných a rozvojových úloh knižníc.

Činnosť knižníc podstatne ovplyvňuje **technické a priestorové vybavenie**. KŠK a regionálne knižnice v kraji sú komplexne automatizované. Avšak zvyšujúca sa náročnosť na poskytovanie informačných služieb si vyžaduje zavedenie novších, kvalitnejších a výkonnejších počítačov pre oblasť jednotlivých knižničných činností. Za 8 - 10 rokov fungovania prevádzky počítačov je súčasný hardvér značne opotrebovaný a zastaraný. Najhoršie sú na tom knižnice v Poprade, Starej Ľubovni, Humennom a Vranove nad Topľou. Sú potrebné mimoriadne investičné prostriedky na vybudovanie lokálnych počítačových sietí v knižniciach, bez ktorých nie je možné prepojenie všetkých knižničných činností.

Knižnice nie sú medzi sebou informačne prepojené. Výmena bibliografických záznamov knižníc sa realizuje zasielaním diskiet v programe BIBLIS do KŠK Prešov a Košice, ktoré používajú CDS/ISIS. Vzájomná prepojitelnosť týchto programov je v štádiu riešenia.

Chýbajú však prostriedky na dobudovanie ďalších sietí. Aj napriek tomu, že knižnice majú vypracované rozvojové a perspektívne plány, ich realizácii bráni nedostatok finančných prostriedkov. Chýbajú kopírovacie stroje, ostatné technické vybavenie knižníc je zastarané. Len v dvoch knižniciach vlastní CD-ROM mechaniku (v KŠK a Knižnici P. O. Hviezdoslava v Prešove).

Obecné knižnice sú po technickej stránke slabo vybavené. Ani v jednej neprofesionálnej knižnici nie je počítač. O niečo lepšia situácia je v profesionálnych a mestských knižniciach. Niektoré z nich majú k dispozícii aj televízory, videá, diaprojektor, ba aj počítač. Všetky tieto zariadenia sú však zastarané a potrebovali by výmenu. Knižnice, ktoré majú k dispozícii počítače, pracujú v programe LIBRIS a pri retrospracovaní využívajú inštalované bázy dát regionálnych knižníc.

Niekoľko poznámok k priestorovej situácii

Krajská štátna knižnica má 8 vlastných budov, z ktorých 6 slúži ako skladovacie priestory a 1 sklad je v prenajatých priestoroch. V ostatných dvoch rokoch sa značne zhoršila priestorová situácia v dôsledku sťahovania oddelenia knižnično-informačných služieb do menších priestorov a zároveň od roku 1996 sústavným sťahovaním a premiestňovaním skladov. Knižnica zápasí s nedostatkom priestorov a potrebuje získať nové skladovacie priestory, keďže z doterajších sú tri v havarijnom stave (z toho Kaštieľ Záborské, kde je umiestnených do 100 000 k. j.). Knižnica už dnes nemá vlastné sklady, čo je krajne nepriaznivá situácia a náklady na prísun knižničných materiálov stúpajú.

Priestorové vybavenie a umiestnenie regionálnych knižníc je celkom dobré. Mestské knižnice sú umiestnené buď v samostatných budovách - kaštieľoch (MsK Sabinov, Ša-

rišské Michal'any), alebo sú umiestnené v kultúrnych domoch. Vlastníkmi budov sú príslušné MsÚ.

Vyššie 90 % neprofesionálnych obecných knižníc má k dispozícii samostatné miestnosti. Knižnice sú umiestnené prevažne v budovách OCÚ, budovách bývalých ZŠ a MŠ, v kluboch dôchodcov, v budovách pôšt, v zdravotnom stredisku, v bytovkách alebo vo vybudovanej zastávke Slovenskej autobusovej dopravy, v sálach kultúrnych domov, na chodbách ZŠ.

Pri celkovom hodnotení priestorovej situácie v obecných knižniciach sa ukázalo, že z pôvodne dobre vybudovaného knihovníctva ostalo len málo v pôvodnom stave. Priestorové vybavenie sa zhoršuje. Často sú knižnice sťahované do menších a nevyhovujúcich priestorov. Každoročne sa ich činnosť znižuje a prestávajú plniť funkciu obecnej knižnice. Knižnice sú zastarané a obecným úradom na nich nezáleží.

Uvedené skutočnosti v obecných knižniciach sú alarmujúce. Podduklianska knižnica vo Svidníku experimentálne zaviedla do knižničnej činnosti bibliobusy, čo sa javí v tejto situácii ako jediné riešenie.

V súčasnej ťažkej a zložitej ekonomicko-spoločenskej situácii je finančná dotácia knižníc zložitá, v investičných prostriedkoch takmer nulová. Je však potrebné zabezpečiť základné technické a priestorové podmienky, nevyhnutné rekonštrukcie budov a pre existenciu knižníc tak zabezpečiť hlavné predpoklady ich činnosti.

Public relations knižnice vnímajú predovšetkým ako priamu komunikáciu s verejnosťou a propagáciu svojich služieb.

Komunikácia s masmédiami je ústretová. Knižnice vydávajú propagačné materiály o svojej činnosti, letáky a vlastné časopisy. Pracovníci publikujú články v regionálnych a odborných periodikách, vystupujú na rôznych seminároch a konferenciách. Mestské a obecné knižnice v práci s verejnosťou využívajú osobný styk s obyvateľmi, prezentujú knižnice na rôznych verejných stretnutiach občanov, cez mestský rozhlas a čiastočne aj článkami v miestnej tlači.

Aj napriek tomu zisťujeme, že publicita knižničných služieb v kraji je nízka a viac sa orientuje na vnútornú komunikáciu s používateľmi. Pretrváva malá informovanosť obyvateľov o knižniciach, ich službách a aktivitách. Potrebný lobovací priestor v záujme knižníc knihovníci dostatočne nepokrývajú.

Snažili sme sa podať súhrnnú stručnú informáciu o stave, problémoch a smerovaní vývoja knihovníctva, hlavne verejných knižníc Prešovského kraja.

Rozvoj a skvalitňovanie knižničných a informačných služieb je prvoradou úlohou nadchádzajúceho obdobia. Tradičná orientácia na budovanie zbierok sa postupne mení na vytváranie podmienok na prístup k dokumentom a podporu pri vyhľadávaní a využívaní informácií. Odborné kapacity pracovníkov knižníc sa budú postupne presúvať do oblasti operatívnej knižničnej obsluhy, nadstavbových informačných služieb a prevádzky nových informačných technológií. K naplneniu uvedených úloh je potrebná dynamická kooperujúca sieť knižníc v rámci kraja, okresov, miest s celkovým prepojením, vytvorením a fungovaním sieťových štruktúr na báze elektronizácie.

Zámery:

- budovať knižnice ako moderné knižnično-informačné pracoviská, ako kultúrne, vzdelávacie a informačné inštitúcie, poskytovať neohraničený prístup ku všetkým publikovaným materiálom, poznatkom, informáciám,
- podporovať vzdelávanie na rôznych úrovniach prostredníctvom poskytovania základného, špeciálneho a informačného fondu všetkým vekovým a sociálnym vrstvám obyvateľstva,
- poskytovať občanom možnosť využívania komplexných knižničných a informačných služieb - globálnych informačných zdrojov

Závery z Krajskej konferencie knižníc Prešovského kraja, konanej 27. mája 1999

- Vytvoriť legislatívne podmienky na činnosť knižníc (prijať knižničný zákon a následné smernice).
- Novelizovať zákon NR SR č. 212/1997 o povinných výtlačkoch neperiodických a periodických publikácií a rozmnoženín, aby KŠK v Prešove ako vedeckej knižnici zostalo právo povinného výtlačku.
- Legislatívne upraviť viaczdrojové financovanie knižníc v súlade s trhovou ekonomikou.
- Zapájať verejné knižnice do programov PHARE.
- Navrhnúť zrušenie DPH a dovoznej prirážky pre knižnice na knihy, periodickú tlač a elektronické dokumenty.
- Zvýšiť morálne a finančné ohodnotenie pracovníkov knižníc a pozdvihnúť spoločenský status knižníc. Podporovať odborné vzdelávanie knihovníkov.
- Zabezpečiť metodiku pre sieť lekárskejších a zdravotníckych knižníc a doplňovanie knižničných fondov týchto knižníc.
- Vyriešiť funkčnosť a materiálno-technické zabezpečenie školských knižníc, hlavne pri ZŠ a SŠ.
- Prehĺbiť vzájomnú spoluprácu a koordináciu knižníc v kraji elektronickým prepojením knižníc.
- Zabezpečiť finančné prostriedky na prevádzku a činnosť knižníc, najmä na nákup knižničného fondu a automatizáciu knižníc.
- Zefektívniť spoluprácu KŠK Prešov a regionálnych knižníc v oblasti výmeny bibliografických záznamov regionálnej bibliografie a vyriešiť výmenný formát uplatnením systému UNIMARC do konca roku 1999.
- Zaktivizovať spoluprácu so ZMOS-om delegovaním riaditeľov regionálnych knižníc na konferencie a zasadnutia ZMOS-u, pravidelne informovať o aktivitách a problémoch knižníc.
- Inicovať zabezpečenie rovnocenného rozdeľovania finančných prostriedkov pre regionálne knižnice, podporiť Hornozemplínsku knižnicu vo Vranove nad Topľou a Vihorlatskú knižnicu v Humennom.
- Pomôcť pri doriešení existenčnej priestorovej situácie Knižnice P. O. Hviezdoslava, do ktorej sa dostala v rámci reštitučného konania.
- Zabezpečiť, aby sa závery z krajských knižníc stali predmetom rokovania 2. knižničného kongresu a následne predmetom rokovania vlády SR.

Analyza stavu knižničnej siete Trenčianskeho kraja

Mgr. M. PEŤOVSKÁ

Audit knižničnej siete Trenčianskeho kraja uskutočnila Štátna krajská knižnica Michala Rešetku (ŠKK MR) v Trenčíne spoločne s Hornonitrianskou knižnicou v Prievidzi a Považskou knižnicou v Považskej Bystrici a bol prednesený na Krajskej knižničnej konferencii dňa 10. júna 1999.

Transformačný proces, ktorý po roku 1989 zasiahol všetky oblasti hospodárskeho a spoločenského života u nás, neobišiel ani slovenské knihovníctvo. V priebehu rokov došlo k rozpadu centralizovaného knižničného systému, k zrušeniu niektorých knižničných sietí, ktoré už nemali opodstatnenie pre svoju existenciu (odborové), ale aj k zatváraniu a rušeniu knižníc, osobitne špeciálnych (z rôznych dôvodov), k znižovaniu počtov knižničných pracovníkov, obmedzovaniu knižnično-informačných služieb.

V knihovníctve sa prejavili v plnej miere všetky problémy, ktoré postihli spoločnosť i celé hospodárstvo, a to hlavne problémy finančné. Súčasný stav knižníc a ich ďalší rozvoj je neustálym bojom s nedostatkom finančných prostriedkov. Nedostatok peňazí brzdí nielen akvizíciu knižničných fondov ako základného predpokladu poskytovania knižnično-informačných služieb, nákupu technických zariadení, knižničných technológií, ale aj zvyšovanie profesionálnych znalostí a zručností knihovníkov, rozvoj tradičných a zavádzanie nových, súčasnej dobe zodpovedajúcich služieb.

Po 9 rokoch transformácie, realizácie vnútroknižničných modernizačných procesov v jednotlivých knižniciach, ale i viacročnom tápaní pri reštrukturalizácii knižničnej sústavy na Slovensku je už potrebné jednoznačne určiť organizačnú štruktúru knižničného systému na Slovensku, postavenie i úlohy knižníc, ktoré ho tvoria, metodickú pôsobnosť a spoluprácu knižníc, a najmä určiť smery a stratégiu rozvoja knižničného systému. Preto sa z podnetu Slovenskej asociácie knižníc, Spolku slovenských knihovníkov a ďalších inštitúcií uskutočnil audit knižničnej siete vo všetkých krajoch Slovenska, ktorého cieľom bolo zistiť súčasný stav knižničného systému na Slovensku, vytypovať najzávažnejšie problémy knižníc, ale i hľadať východiská a riešenia z neutešenej situácie. Výsledky auditu knižníc sú však základom hlavne na vypracovanie regionálnych rozvojových plánov a podkladom na vypracovanie strategického plánu rozvoja celého slovenského knihovníctva v horizonte rokov 2003 - 2005, samozrejme v nadväznosti na predpokladaný hospodársky, sociálny a kultúrny rozvoj Slovenska.

Knižnice sú spoločenskými organizáciami, žijúcimi v konkrétnom spoločenskom prostredí, ktoré svojimi vplyvmi, vzťahmi a činmi pôsobí na ich činnosť. Kým knižničné makroprostredie pôsobí na činnosť knižníc dlhodobo a v perspektíve, mikroprostredie ovplyvňuje činnosť knižníc bezprostredne, možno povedať denne.

K základným faktorom makroprostredia, ovplyvňujúcim činnosť knižníc patrí prostredie demografické, ekonomické, politické, kultúrne a vzdelávacie. Poznanie tohto prostredia je pre riadiacu a hlavne plánovaciu činnosť knižníc nevyhnutné. Knižničný audit

sa, okrem iného, sústredil aj na prieskum zázemia - makroprostredia, v ktorom knižnice pôsobia.

Trenčiansky kraj, zriadený v roku 1996 zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 221/96, tvorí 9 okresov s celkovou rozlohou 4501 km² a s 610 349 obyvateľmi. Z celkového počtu 275 administratívnych sídiel má 18 sídiel štatút mesta, v ktorých žije 58 % obyvateľstva. Vidiecke obyvateľstvo je sústredené hlavne v malých obciach do 2000 obyvateľov, ktorých je v kraji 229. Z hľadiska počtu obyvateľov medzi najväčšie patria okresy Prievidza a Trenčín, najmenším je okres Myjava. Z celkového počtu obyvateľov tvoria ženy 51 %. Veková skladba obyvateľstva je zatiaľ priaznivá, pretože 23 % obyvateľov je v predproduktívnom veku, t. j. do 15 rokov, 59,5 % v produktívnom veku a 17,5 % v poproduktívnom veku. Je však reálny predpoklad, že v budúcnosti sa tento pomer bude zhoršovať v neprospech obyvateľstva v predproduktívnom a produktívnom veku. Z národnostného hľadiska je zloženie obyvateľstva homogénne, až 97 % obyvateľov je slovenskej národnosti. I keď náš kraj patrí ku krajom s najnižšou nezamestnanosťou, táto má stúpajúcu tendenciu a v IV. štvrťroku 1998 dosiahla 10,8 % mieru. Najnižšiu mieru nezamestnanosti má okres Trenčín, najvyššiu okresy Partizánske a Myjava. Z hľadiska ekonomickej štruktúry má Trenčiansky kraj priemyselno-poľnohospodársky charakter, pričom dominantné postavenie má priemysel, v ktorom pracuje 50 % zamestnaného obyvateľstva. Priemyselná výroba je zastúpená banským, strojárskym, elektrotechnickým, textilným a odevným, sklárskym, drevospracujúcim, chemickým, kožiarskym a potravinárskym priemyslom. Poľnohospodárska výroba je v oblasti živočíšnej výroby zastúpená najmä chovom hovädzieho dobytka, chovom ošípaných, oviec a hydiny. Rastlinná výroba sa sústreďuje na pestovanie obilnín, najmä jačmeňa, cukrovej repy, zemiakov a kukurice. Veľký význam má šľachtenie a výroba osív strukovín a ovocných a okrasných drevín.

Veková skladba obyvateľstva i sociálno-ekonomické prostredie priamo pôsobia na skladbu používateľov knižníc i na požiadavky na druhy a rozsah knižnično-informačných služieb.

Ďalšími významnými faktormi pôsobiacimi na činnosť knižníc sú prostredia masmediálne, kultúrne a vzdelávacie. Regionálne periodiká, regionálne rádiá, mestské televízne okruhy šíria informácie o práci knižníc, propagujú ich aktivity a majú významné miesto pri vytváraní imidžu knižníc. Trvalá spolupráca s regionálnymi masmédiami pozitívne ovplyvňuje verejnú mienku v prospech knižníc. Kultúrne a vzdelávacie aktivity organizované knižnicami si vyžadujú spoluprácu a dlhodobé pracovné kontakty s ostatnými kultúrnymi a vzdelávacími inštitúciami v regióne. Najviac knižnice spolupracujú so základnými a strednými školami, strednými odbornými učilišťami, miestnymi, mestskými a regionálnymi kultúrnymi strediskami, regionálnymi múzeami a galériami a ďalšími inštitúciami. Predovšetkým spolupráca so školami sa pozitívne odráža na skladbe a počte používateľov knižničných služieb. Pre činnosť knižníc je podstatné aj politické prostredie, v ktorom pôsobia. Tým myslíme najmä oblasť legislatívnu, t. j. existenciu právnych noriem a predpisov zakotvujúcich činnosť, poslanie, úlohy a povinnosti knižníc, zriaďovateľské orgány, t. j. štátne orgány, orgány samosprávy, resp. ďalšie orgány a inštitúcie, ktoré majú vo vzťahu ku knižniciam zriaďovateľskú a riadiacu funkciu.

Všetky uvedené faktory makroprostredia pôsobia na dlhodobý rozvoj knižníc v regióne. K základným faktorom mikroprostredia, ktoré ovplyvňujú (pozitívne alebo negatívne) schopnosť knižníc plniť ich funkcie, patrí postavenie konkrétnej knižnice v regióne, jej vzťah k zriaďovateľom, používatelia služieb knižnice, personál, finančné zdroje, úroveň technického vybavenia, konkurenčné prostredie. Knižničný audit sa sústredil najmä na prieskum týchto faktorov a jeho výsledky odhalili množstvo problémov, ktoré bránia knižniciam plniť ich základné funkcie a poskytovať také služby, ako si to súčasnosť vyžaduje a používatelia zaslúžia.

Najorganizovanejšou sieťou knižníc je *sieť verejných, predtým nazývaných ľudových, knižníc*. Sú zriadené v 254 obciach a mestách kraja, v 21 obciach knižnice nie sú zriadené. Typ a stupeň organizovanosti knižnice závisí od jej zriaďovateľa, územného pôsobenia i rozsahu poskytovaných služieb.

Sieť verejných knižníc Trenčianskeho kraja tvorí krajská knižnica, 2 regionálne knižnice, 15 mestských knižníc, 33 obecných knižníc s profesionálnymi a 205 obecných knižníc s neprofesionálnymi pracovníkmi. Vyššie organizované knižnice, t. j. krajská a regionálne, sú zriaďované a riadené štátnymi orgánmi, nižšie organizované jednotky, obecné a mestské knižnice, sú zriaďované a riadené miestnymi samosprávami. Po odbornej stránke sú knižnice usmerňované ústredným metodickým pracoviskom Univerzitnej knižnice Bratislava, krajskou a regionálnymi knižnicami. Nedoriešené je usmerňovanie verejných knižníc v novokonštituovaných okresoch, kde chýbajú okresné knižnice, i keď z rozhodnutia odboru kultúry Krajského úradu v Trenčíne boli tieto okresy rozdelené medzi krajskú a 2 regionálne knižnice. Ich odborné usmerňovanie je však minimálne, a to pre veľké vzdialenosti od metodických stredísk regionálnych knižníc, niekde až 80 km, ale hlavne pre nedostatok finančných prostriedkov na výkon metodickej činnosti (napr. cestovné, pohonné hmoty, materiál) a nepostačujúce personálne obsadenie metodických pracovísk. ŠKK MR okrem svojho okresu a okresu Nové Mesto n/Váhom, predtým patriaceho do bývalého Trenčianskeho okresu, má metodicky usmerňovať aj knižnice v okrese Bánovce n/Bebravou a knižnice v okrese Myjava, čo je dovedna 117 verejných knižníc. Podobná situácia je aj v Hornonitrianskej knižnici v Prievidzi, ktorá má metodicky pôsobiť okrem knižníc vo svojom okrese aj v knižniciach v okrese Partizánske a v Považskej knižnici, ktorá má poskytovať metodické služby knižniciam v okrese Považská Bystrica, Ilava a Púchov. Tým, že sa regionálne knižnice starajú aj o knižnice v ďalších okresoch a snažia sa v nich udržať určitú úroveň knižničnej činnosti, zanedbávajú knižnice vo svojich okresoch a knižničná činnosť v týchto okresoch začína upadať.

Regionálne knižnice budujú univerzálne **knižničné fondy** s cieľom plniť funkciu vzdelávaciu, informačnú, kultúrnu a relaxačnú. Ich snahou je dopĺňovať fondy v relatívnej úplnosti, druhovo aj typovo, čo však z nedostatku finančných prostriedkov je čoraz ťažšie zabezpečiť. Mestské a obecné knižnice dopĺňujú svoje fondy výberovo a orientujú sa prevažne na knižnú produkciu, minimálne dopĺňujú špeciálne dokumenty. Regionálne knižnice a 7 mestských knižníc (z 15) spracovávajú knižničný fond automatizovane v knižničnom systéme LIBRIS, ostatné knižnice spracovávajú svoje fondy klasickým spôsobom. Po zrušení centralizovaného dopĺňovania ľudových knižníc si väčšina verejných knižníc v kraji dopĺňuje svoje fondy individuálne, okrem 59 knižníc, ktorým, na

základe dohôd s obecnými úradmi, dopĺňujú a spracovávajú knižničné fondy regionálne knižnice. Na dopĺňovaní knižničných fondov sa najviac prejavuje nedostatok finančných prostriedkov v knižniciach. Už niekoľko rokov v kraji zaznamenávame pokles prírastku knižničných jednotiek, na 100 obyvateľov kraja bol v uplynulom roku priemerný prírastok 5,4 knižničnej jednotky, kým v roku 1997 to bolo ešte 6 k. j. v r. 1996 6,5 k. j. na 100 obyvateľov. Na nákup knižničných fondov vynaložili verejné knižnice v roku 1998 3 417 000.- Sk, čo bolo oproti roku 1997 menej o 13 % a oproti roku 1996 dokonca o 29 %. Ak prerátame finančné prostriedky vydané na nákup fondov na 1 obyvateľa kraja, vyjde nám, že kým v roku 1996 to bolo 7,90 Sk na obyvateľa, v roku 1997 6,40 Sk, v minulom roku to bolo už iba 5,60 Sk na obyvateľa. Najväčší pokles objemu finančných prostriedkov na nákup fondov zaznamenali knižnice v okresoch Ilava, Partizánske a Prievidza. Regionálne a mestské knižnice sa snažia realizovať dopĺňovanie knižničných fondov v pravidelných intervaloch, v snahe zabezpečiť kontinuitu v dopĺňovaní a typovú aj druhovú úplnosť dokumentov, obecné knižnice dopĺňujú fondy sporadicky, podľa termínu a výšky pridelených finančných prostriedkov, často iba raz do roka. Ich výber fondov sa preto zameriava v prevažnej miere iba na krásnu, bestsellerovú literatúru a literatúru pre deti. Dopĺňovanie fondov týchto knižníc odbornou a encyklopedickou literatúrou pre dospelých i pre deti je skôr výnimkou ako pravidlom. Najzávažnejším problémom vo všetkých verejných knižniciach, či už štátnych alebo obecných, je nedostatok finančných prostriedkov na nákup dokumentov, vysoké ceny kníh i neknižných dokumentov, neriešenie colných a dovozných poplatkov pre zahraničnú, v našom prípade českú literatúru, pretože takmer celý TN kraj je pohraničným krajom. Ďalším nedostatkom je nevyhovujúca edičná politika vydavateľstiev, zameriavajúca sa prevažne na komerčnú prekladovú literatúru. Na trhu chýba literatúra pre deti vo veku 10 - 15 rokov, príručková literatúra, odborná a vedecká literatúra. Nedostatok finančných prostriedkov ovplyvňuje aj účasť pracovníkov verejných knižníc na vzdelávacích podujatiach k problematike spracovania dokumentov, organizovaných MS, ktoré je nevyhnutné pri postupe automatizácie v knižniciach, brzdí tiež zavádzanie spracovateľských technológií do praxe knižníc, najmä nižšie organizovaných.

Dopĺňovanie knižničných fondov realizujú knižnice hlavne na základe uzatvorených dohôd nákupom v miestnych kníhkupectvách, ktoré poskytujú knižniciam minimálne 10 % zľavu, resp. u ďalších dodávateľov, ako sú napr. Knižné centrum Žilina, Knižná distribúcia Hrebenda, rôzni dodávatelia, ktorí ponúkajú literatúru rovno do knižníc, prípadne nakupujú priamo vo vydavateľstvách pre vyšší rabat. Menšie knižnice pre nedostatok iných informácií o knižnej produkcii využívajú rôzne ponukové zoznamy zasielané vydavateľstvami priamo na obecné úrady. V týchto prípadoch však ide o staršie zlacnené vydania a knižnice ich často nakupujú iba pre nižšie ceny a nie preto, že vyhovujú skladbe používateľov. Skriptá a vysokoškolské učebnice nakupujú regionálne knižnice priamo v predajniach skript na vysokých školách. Knižnice vyhľadávajú takých dodávateľov, ktorí im poskytnú najvýhodnejšie podmienky pri nákupe. Pri súčasnom počte vydavateľstiev na Slovensku chýba knižniciam celkový prehľad o plánovanej edičnej činnosti a vydávanej produkcii, ale i prehľad o vydavateľstvách a zameraní ich vydavateľských aktivít. Pováč-

šine sa knižnice zoznamujú s vydanými titulmi až priamo v knižkupectvách. Spolupráca so stálymi dodávateľmi knižničných fondov je však obojstranne na dobrej úrovni.

Používatelia služieb verejných knižníc tvoria z počtu obyvateľov kraja necelých 17 %. Od roku 1996 knižnice zaznamenávajú síce malý, ale sústavný pokles. Oproti roku 1997 klesol počet používateľov vo verejných knižniciach o 1,1 % a oproti roku 1996 o 2,3 %. Kým krajská a regionálne knižnice zaznamenávajú stabilný, resp. narastajúci počet čitateľov, najmä z radov študentov, v dôsledku zriadenia Trenčianskej univerzity a fakúlt vysokých škôl v Prievidzi, menšie knižnice, mestské a obecné vykazujú vo väčšine prípadov pokles čitateľov. Výrazný je niekoľkoročný pokles detských čitateľov, a to vo všetkých typoch verejných knižníc. Tento pokles je zrejme spôsobený jednak znižovaním detskej populácie, jednak nedostatočným dopĺňovaním fondov knižníc vhodnou literatúrou, ale i zaostávaním vybavenia knižníc technikou, ktorá by deti do knižníc priťahla. Malé obecné knižnice poskytujú služby predovšetkým používateľom z radov detí do 15 rokov, títo tvoria z celkového počtu používateľov 70 - 75 %, ďalej skupine dôchodcov a ženám z domácnosti. Čitatelia v produktívnom veku tvoria iba minimálne percento používateľov služieb týchto knižníc. Naproti tomu v regionálnych a krajskej knižnici skupina detských používateľov tvorí 30 - 35 % z registrovaných používateľov. Najvyšší počet používateľov majú tieto knižnice z radov občanov produktívneho veku, pretože najpočetnejšiu skupinu tvoria študenti stredných a vysokých škôl, t. j. 50 - 55 % z dospelých používateľov. Menšie skupiny používateľov sú z radov podnikateľov, manažérov, živnostníkov. Väčšiu skupinu, asi 20 - 25 %, tvoria používatelia z radov pracovníkov štátnych orgánov, pedagogických pracovníkov a pracovníkov ostatných výchovno-vzdelávacích inštitúcií. Osobitnú skupinu používateľov služieb týchto knižníc tvoria mentálne a telesne znevýhodnení občania.

Druhy a rozsah služieb, ktoré verejné knižnice poskytujú, závisia od stupňa organizovanosti jednotlivých knižníc. Základné výpožičné služby, absenčné a prezenčné, poskytujú všetky verejné knižnice. Obecné knižnice poskytujú výpožičné služby obyvateľom svojich obcí, minimálne organizujú menšie kolektívne podujatia, mestské knižnice rozširujú paletu služieb o medziknižničné výpožičné služby, základné informačné služby, organizovanie podujatí pre verejnosť. Služby poskytujú obyvateľom svojich miest, prípadne študentom z okolitých obcí, navštevujúcich miestne stredné školy. Regionálne, predtým okresné, knižnice a krajská knižnica geograficky poskytovanie svojich služieb rozširujú na celý okres, resp. kraj, a základné služby dopĺňajú o ďalšie služby, informačné, konzultačné, medziknižničné výpožičné a informačné služby, rezervačné služby, prolongáciu výpožičnej doby, adresné rozširovanie informácií, cirkuláciu periodík, požičkovanie zvukových kníh slabozrakým a nevidiacim používateľom, výstrižkovú službu jednotlivcom, štátnym orgánom a ďalším inštitúciám, donáškovú službu imobilným občanom, reprografické a knihviazačské služby. Čo sa týka výpožičnej činnosti, aj v tomto ukazovateli zaznamenávajú verejné knižnice pokles. V r. 1998 realizovali tieto knižnice 3 020 578 výpožičiek, čo však znamená oproti predchádzajúcemu roku pokles o 3,2 % a oproti roku 1996 až o 6,2 %. Ak prepočítame výpožičky na obyvateľov kraja, na 1 obyvateľa pripadne 4,95 výpožičky, čo je o 0,2 menej ako v roku 1997. Významné miesto v poskytovaných službách knižníc majú kultúrno-spoločenské a vzdelávacie aktivity, ktoré

organizujú pre používateľov, ale i pre ostatných občanov. Obsahovo ich orientujú na významné svetové, národné a regionálne kultúrne, spoločenské a literárne výročia, besedy o knihách a so spisovateľmi, súťaže pre deti, výstavy literatúry, hodiny informačnej prípravy a ďalšie podujatia. Takýchto podujatí knižnice pripravujú ročne viac ako 2600.

Nezanedbateľný vplyv na výkony jednotlivých knižníc má čas, po ktorý sú verejnosti prístupné. Pokles výkonov, predovšetkým v menších knižniciach, je priamo úmerný obmedzovaniu výpožičného času v týchto knižniciach. Najviac je používateľom prístupná ŠKK MR, a to 62 hodín týždenne, Hornonitrianska knižnica a Považská knižnica majú po 54 hodín výpožičného času. Rozsah výpožičného času v mestských knižniciach je závislý od veľkosti a organizačnej štruktúry knižnice, ale hlavne od počtu pracovníkov, a to od 54 hodín týždenne v MsK v Novom Meste n/Váhom a Partizánskom, po 21 hodín v MsK v Nemšovej. Obecné knižnice s profesionálnymi knižničnými pracovníkmi majú výpožičný čas od 25 hodín týždenne po 16 hodín týždenne, neprofesionálne knižnice sú prístupné čitateľom maximálne 8 a minimálne 2 hodiny týždenne.

Základné knižničné služby poskytujú všetky verejné knižnice bezplatne, okrem 2 či 3 knižníc, ktoré na nátlak obecných a mestského úradu vyberajú 1,- Sk za jednu vypožičanú knihu. Regionálne a profesionálne knižnice vyberajú základné poplatky za členstvo v knižnici a to diferencovane podľa skladby používateľov. Výška týchto poplatkov je v rôznych knižniciach rôzna. Dospelí používatelia platia od 20,- Sk do 60,- Sk ročne, deti a mládež do 15 rokov od 20,- Sk do 50,- Sk, študenti, vojaci a dôchodcovia od 20,- Sk do 30,- Sk. Prevažná väčšina neprofesionálnych knižníc nevyberá poplatok za členstvo v knižnici, pričom výška poplatku u tých knižníc, ktoré ho vyberajú, je maximálne 20,- Sk. Okrem týchto poplatkov profesionálne knižnice, najmä regionálne a mestské knižnice, vyberajú sankčné poplatky za nedodržanie výpožičnej lehoty, a to až do výšky 100,- Sk. Regionálne knižnice ďalej vyberajú poplatky za bibliograficko-informačné služby (rešerše), rezervačné služby, reprografické služby a prekladateľské služby. Na stanovenie výšky poplatkov nejestvujú žiadne ústredné smernice a pravidlá, každá knižnica si ich určuje individuálne. Pri ich tvorbe knižnice berú do úvahy náklady na materiál, odbornú náročnosť, ceny konkurenčných podnikov, čas potrebný na poskytnutie služby. Ročné členské i ďalšie poplatky knižnice upravujú v závislosti od zvyšovania cien dokumentov, energií a ďalších nákladov na prevádzku. V neposlednom rade výšku poplatkov upravujú knižnice v závislosti od výšky príspevku na činnosť od svojho zriaďovateľa, ktorý má v posledných rokoch klesajúcu tendenciu.

Personál profesionálnych knižníc tvorilo 170,5 pracovníkov, z toho knižničné činnosti vykonávalo 153,5 pracovníkov. V neprofesionálnych knižniciach pracovalo 24,4 knihovníkov v prepočte na celé úväzky. Čo sa týka vzdelania, knihovnícke vysokoškolské vzdelanie má 12 pracovníkov, stredoškolské odborné vzdelanie má 110 knižničných pracovníkov, 60 % knihovníkov v obecných knižniciach má úplné stredné vzdelanie. Priemerný vek pracovníkov regionálnych knižníc sa pohybuje od 39 do 42 rokov, v mestských knižniciach je to 44 rokov a v obecných knižniciach dosahuje 46 rokov. Z prieskumu vyplynulo, že sa každoročne zhoršuje kvalifikačná štruktúra pracovníkov knižníc. Do knižníc sú prijímaní pracovníci bez odborného vzdelania, čo sa následne prejavuje v kvalite knižničnej práce. Zároveň sa prieskumom zistilo, že osadenstvo knižníc starne,

vekový priemer sa neustále zvyšuje. Táto skutočnosť je, okrem iného, spôsobená nízkym spoločenským, ale najmä finančným ohodnotením knihovníckej práce.

Kým priemerná mzda v hospodárstve SR v minulom roku bola 10 000,- Sk, priemerná mzda v regionálnych knižniciach bola 7152,- Sk. Vo väčšine mestských knižníc je priemerná mzda neporovnateľne vyššia a činí asi 9000,- Sk, pričom v niektorých dosahuje výšku 10 000,- Sk. Mestské úrady priznávajú knižniciam, okrem základných taríf, rôzne príplatky v súlade s mzdovými smernicami platnými pre samosprávy. Regionálne knižnice pre nedostatok finančných prostriedkov nemôžu pracovníkom priznávať takmer žiadne osobné príplatky, a tak sú platovo hodnotení, napriek tomu, že výkony, kvalita a druhy knižničných služieb sú väčšie a kvalifikovanejšie, oveľa horšie. V profesionálnych obecných knižniciach sú priemerné mzdy asi 5900,- Sk, tento údaj však nie je presný, pretože obecné úrady, resp. MKS odmietajú ich uviesť, prípadne pracovník knižnice vykonáva ďalšie činnosti na obecnom úrade. Odmeny knihovníkov neprofesionálnych knižníc sú rôzne a vychádzajú z rozsahu výpožičných hodín knižnice, ale aj zo vzťahu obecného úradu a knižnice. V priemere sa pohybujú okolo 5000,- Sk ročne pre knihovníka, sú však aj omnoho vyššie, napríklad 10 000 - 12 000,- Sk ročne.

Čo sa týka **technického vybavenia a postupu v automatizácii knižničných procesov**, najďalej sú regionálne knižnice. Hornonitrianska knižnica je vybavená 11 počítačmi, z toho 3 sú vybavené CD-ROM mechanikou, 6 tlačiarňami, snímačom čiarového kódu, 2 kopírkami. Počítače sú prepojené počítačovou sieťou LANTASTIC. Od r. 1998 knižnica pracuje s modulárnym integrovaným knižnično-informačným systémom LIBRIS, jedným z najrozšírenejších vo verejných knižniciach Slovenska, pričom využíva moduly Akvizícia, Katalogizácia, Služby, Rešerše, Retro, ImpEx, Revízia, Časopisy, Čiarový kód. Okrem knižničného softvéru pracuje knižnica s programom MULTIEKO v hospodárskom oddelení a textovými editormi T 602 a Klasik. V uplynulom roku sa knižnica pripojila do globálnej siete internet, čím získala možnosť získavať informácie z externých báz dát. Považská knižnica má 12 počítačov, z toho 7 prepojených v počítačovej sieti Nowell NetWare 3.12, 1 server, 5 tlačiarň, 4 snímače čiarového kódu, kopírovací stroj. Taktiež pracuje s knižnično-informačným systémom LIBRIS. Zatiaľ knižnica využíva subsystém Akvizícia, Katalogizácia, Retro, Čiarový kód. Oddelenie regionálnej bibliografie pracuje v systéme CDS/ISIS. Pre nedostatok finančných prostriedkov na zakúpenie prídavných zariadení k počítačom (záložný zdroj) knižnica nemohla pristúpiť k automatizácii výpožičného procesu v centrálnej budove. Knižnica v minulom roku získala grant na doplnenie techniky a pripojenie do internetovej siete. ŠKK MR je vybavená 22 počítačmi (6 bezdiskových), z toho 14 je zapojených do počítačovej siete Nowell NetWare 3.12. Knižnica pracuje s knižničným systémom LIBRIS, oddelenie regionálnej bibliografie využíva systém CDS/ISIS. Knižnično-informačné procesy v centrálnej budove sú plne automatizované, od akvizície až po výpožičné a rešeršné služby. Okrem uvedených celoslovenských systémov pracuje knižnica, osobitne študovňa a čítareň, s vlastným programom INFO. Hudobné oddelenie skúšobne pracuje v programe BIBLIS. V ICM sa využíva graficko-textový systém. Okrem uvedených softvérov knižnica má inštalované textové editory T 602, Word 97 a Word 7.0, v hospodárskom oddelení program Prometheus. Knižnica je ďalej vybavená 12 tlačiarňami, 2 snímačmi čiarových kódov, 1 skenovacím

zariadením, 3 kopírovacími strojmi. Z externých báz dát knižnica využíva SNB-knihy na CD-ROM-e.

Zo 14 mestských knižníc iba 7 je vybavených počítačmi, a to iba po jednom kuse (Bánovce n. B., Nové Mesto, Bojnice, Ilava, Dubnica, Nová Dubnica a Brezová), ktoré sa využívajú iba na akvizíciu a spracovanie KF. Keďže sú umiestnené prevažne v kancelárskych priestoroch, nie je predpoklad ich využitia vo výpožičných službách. Šesť knižníc pracuje s knižničným programom LIBRIS, Mestská knižnica v Bojniciach má vlastný program. Ostatné verejné knižnice sú bez počítačového vybavenia. Najzávažnejším nedostatkom automatizácie knižníc je nedostatok finančných prostriedkov na kvalitné technické vybavenie a nákup programového vybavenia. Knižnice sa vybavujú technikou pomaly, maximálne 1 - 2 počítačmi ročne, pričom najstaršie, ktoré vlastnia, sú už opotrebované, zastarané, poruchové. Chýbajú financie na nákup prídavných zariadení k počítačom (snímače čiarových kódov, tlačiarne, záložné zdroje), na údržbu hardvéru a softvéru. V snahe ušetriť knižnice kupujú najlacnejší ponúkaný knižničný softvér Libris, ktorý však nevyužíva výmenný formát kompatibilný s formátom UNIMARC. Ďalším nedostatkom je, že pre knižnice stále nie je ústredné metodické pracovisko, ktoré by knižniciam poradilo pri výbere hardvéru i softvéru tak, aby boli kompatibilné s ostatnými knižnicami aspoň v rámci Slovenska. Taktiež chýbajú financie na zaškolenie pracovníkov na prácu s počítačovou technikou. Okrem NBÚ MS, ktorý pravidelne organizuje školenia k spracovávaniu dokumentov, žiadna iná inštitúcia, ani tie, ktoré vyvíjajú knižničné softvéry, neorganizujú, okrem základného, žiadne iné školenia.

Priestorové podmienky knižníc sú vo všeobecnosti rozlohou nevyhovujúce, postačujúce priestory má len niekoľko málo obecných knižníc. Priestory regionálnych a mestských knižníc sú preplnené a nie vždy vhodne vybavené knižničným zariadením. Celková knižničná plocha verejných knižníc v Trenčianskom kraji bola 18 213 m². Ak by sme brali do úvahy orientačnú normu pre knižničné priestory z roku 1971, ktoré udávajú na 1 m² uloženie 62,5 zväzku, optimálna rozloha knižničných priestorov verejných knižníc by bola 34 620 m². Regionálne, mestské a profesionálne knižnice majú samostatné umiestnenie, z neprofesionálnych knižníc nemajú samostatné umiestnenie 4 knižnice, bez umiestnenia sú 2 knižnice. Verejné knižnice majú dovedna iba 2 študovne a 7 čítární s celkovou rozlohou 361 m², z toho ŠKK MR má 3 čítarne a 2 študovne, Považská knižnica 1 čítareň, mestské knižnice v Novom Meste n/Váhom, Bojniciach a Novej Dubnici po 1 čítárni. Žiaľ, Hornonitrianska knižnica nemá žiadne samostatné priestory pre študovňu alebo čítareň. ŠKK MR vlastní jednu budovu, ostatné prevádzky sú v budovách, ktorých majiteľom je mesto, resp. MsKS, a za ktoré musí platiť nájom. Považská knižnica má centrálné pracovisko, je v samostatnej vlastnej budove, ostatné prevádzky sú v prenajatých priestoroch. Centrálné pracovisko Hornonitrianskej knižnice (odd. pre dospelých, odd. pre deti, odd. bibliografie a reg. literatúry) je umiestnené vo vlastnej budove, ostatné prevádzky a pobočky sú taktiež v prenajatých priestoroch. Mestské a obecné knižnice sú umiestnené v priestoroch patriacich samosprávam, resp. MsKS, a preto nemajú žiadne problémy s platením nájomného. Interiérové vybavenie väčšiny knižníc je staršie, opotrebované a pre nedostatok financií iba minimálne obnovované. Všetky regionálne, ale väčšie mestské knižnice trpia nedostatkom priestorov, a to tak výpožičných, ako aj kan-

celárskych, chýbajú študovne a čítárne i niektoré základné oddelenia (hud. oddelenie). Vo viacerých knižniciach v r. 1999 hrozí vypovedanie nájomných zmlúv, najmä pre veľké zvyšovanie nájomného, ktoré knižnice už nevládzu platiť, čím budú knižnice donútené zrušiť viaceré knižničné služby poskytované v prenajatých priestoroch. Pre knižnice však vyvstane potom aj problém uskladnenia knižničných fondov zo zrušených prevádzok.

Školské knižnice tvoria najpočetnejšiu sieť knižníc. Sú súčasťou základných a stredných škôl a ich zriaďovateľom je štátna správa, prípadne miestna samospráva, resp. iné orgány a inštitúcie. Školské knižnice riadia riaditelia príslušných škôl, finančné prostriedky na ich činnosť sú súčasťou rozpočtov škôl. Na základných školách kraja (233 štátnych a 7 cirkevných) je zriadených 469 knižníc, z toho 215 žiackych, 212 učiteľských, 41 je zlúčených a 1 knižnica je integrovaná s verejnou knižnicou. Na stredných školách (64 štátnych, 3 cirkevné) je 112 knižníc (33 žiackych, 43 učiteľských, 35 zlúčených a 1 integrovaná s VK). Uvedené počty škôl i knižníc sú nepresné, pretože iné údaje sme získali z odborov školstva OÚ a KÚ a iné z výkazov ústredného metodického pracoviska pre školské knižnice.

Doplňovanie školských knižníc je sporadické, nepravidelné a pre nedostatok finančných prostriedkov minimálne. Počet novozískaných zväzkov na jednu knižnicu neustále klesá. V r. 1989 to bolo 108 zväzkov, v r. 1997 už iba 66 zväzkov na knižnicu, pritom časť literatúry knižnice získali ako dary. Výber literatúry uskutočňujú učители - knihovníci v knihkupeckých okresných miest.

Školské knižnice poskytujú výpožičné služby svojim žiakom a pedagogickým pracovníkom. Knižnice základných škôl poskytujú služby asi 53 % svojich žiakov a učiteľov, no stredné školy iba 24 % študentov a učiteľov. Dovedna knižnice realizovali v r. 1997 194 628 výpožičiek (na základných školách 154 369) a evidovali 52 156 čitateľov (na základných školách 41 641). Stav čitateľov je však diskutabilný, pretože v mnohých prípadoch je zaužívané vykazovať ako čitateľov celé triedy bez ohľadu na to, či si žiak literatúru požičal alebo nie.

Školské knižnice poskytujú poväčšine iba základné výpožičné služby, a to bezplatne. Knihovníkmi školských knižníc sú, okrem málo výnimiek, učители, v prevažnej miere učители slovenského jazyka. Keďže vedenie knižnice má prevažná väčšina učiteľov v základnej pracovnej náplni, nedostávajú zaň žiadny plat, maximálne niekoľkokrát ročne symbolickú odmenu. Väčšina knihovníkov je bez odborného knihovníckeho vzdelania, základné knihovnícke vzdelanie má iba 10 knihovníkov v knižniciach základných škôl a 5 v knižniciach stredných škôl, 15 knihovníkov stredných škôl má stredné odborné knihovnícke vzdelanie (ZIS na školách).

Školské knižnice sú takmer všetky bez akéhokoľvek technického vybavenia, o automatizácii knižničných procesov nemožno hovoriť.

Knižnice sú umiestnené v samostatných priestoroch alebo v kabinetoch. Samostatnú miestnosť malo 266 knižníc, t. j. 45,8 %, samostatnú čítareň, resp. študovňu, malo 31 knižníc, t. j. 5,3 % knižníc. Knižnice sú umiestnené v budovách škôl, ich vybavenie je rôzne - regály, police, skrine.

Po zrušení krajských a okresných pedagogických stredísk, ktoré mali v náplni aj prácu s knihou a metodicky pomáhali školským knižniciam, nie je v okresoch a krajoch nikto, kto by týmto knižniciam odborne pomáhal. Bolo by žiaduce, aby sa na odboroch školstva vyčlenil 1 pracovník, ktorý by mal v náplni práce aj starostlivosť o školské knižnice, a nie iba zbieranie štatistických výkazov raz za rok.

Technické knižnice. Väčšina transformovaných podnikov po r. 1990 zrušila svoje technické knižnice, resp. informačné strediská, knižničné fondy rozpredala, minimálne ponúkla verejným knižniciam. V súčasnosti je v kraji, pri najväčších priemyselných podnikoch, zriadených 22 technických knižníc. Ich začlenenie v podnikoch je rôzne, niektoré sú samostatné, iné v odboroch technického rozvoja, v technickom úseku, v oddelení konštrukcie. V bývalom považskobystrickom regióne zostali 4 knižnice, prievadzskom regióne 4 knižnice, v okrese Myjava 1 knižnica, v okresoch Trenčín a Nové Mesto n/Váhom 13 knižníc. Uvedený údaj nemusí byť presný, pretože niektoré podniky odmietli poskytnúť základné údaje.

Väčšina knižníc v uplynulom roku svoje fondy nedoplňovala pre nedostatok finančných prostriedkov a pre viaceré organizačné zmeny, pri ktorých došlo k ďalšiemu rušeniu knižníc. Tie knižnice, ktoré ešte jestvujú, poskytujú absenčné a prezenčné výpožičné služby iba pre pracovníkov svojich podnikov, a to bezplatne.

Personál knižníc tvoria pracovníci, ktorí vykonávajú knižničnú činnosť v rámci inej náplne práce. Ich vzdelanie je stredné odborné technické, iba 3 pracovníčky majú knihovnícke vzdelanie a 1 pracovník vysokoškolské iného smeru. Priemerný vek pracovníkov je 45 rokov. Iba 2 knižnice sú vybavené počítačmi a vlastnými knižnično-informačnými systémami. Ďalšie údaje z technických knižníc sa nám nepodarilo získať. Knižnice argumentovali tým, že sú to ich interné informácie a poskytujú ich iba CVTI SR.

Zdravotnícke knižnice. Podľa evidencie SILK je v Trenčianskom kraji evidovaných 16 lekárske knižnice (vrátane 1 učiteľskej SZŠ), 10 patientske knižnice (vrátane 1 žiatej knižnice). V uvedenom počte sú knižnice nemocníc s poliklinikou, knižnice štátnych zdravotných ústavov (bývalé hygienické stanice) a knižnice kúpeľov v Nimnici, Bojniciach a Trenčianske Teplicach. Najväčšími lekárske knižnicami sú knižnice v NsP v Trenčíne, Bojniciach a Považskej Bystrici. Viaceré knižnice už niekoľko rokov nevykazujú žiadnu činnosť, nespracúvajú štatistické výkazy, prepustili odborných pracovníkov (SLK Trenčianske Teplice), iné majú minimálny knižničný fond (pod 500 zväzkov), preto je potrebné vypracovať jednotné pravidlá evidencie knižníc a uvážiť, či tieto knižnice evidovať.

Doplňovanie knižníc je, až na najväčšie lekárske knižnice, minimálne, v r. 1997 iba 1066 k. j., t. j. priemerne 39 k. j. na knižnicu, pričom patientske knižnice nie sú doplňované takmer vôbec. Knižnice odoberali 409 titulov periodík, z toho 245 zahraničných. Knižnice majú nedostatok finančných prostriedkov na nákup odbornej literatúry.

Zdravotnícke knižnice poskytujú služby najmä lekárom a zdravotníckemu personálu, čiastočne študentom medicíny. Používateľov z radov pacientov je minimálny počet, najviac ich je v patientskej knižnici v NsP v Novom Meste n/Váhom. Sú to dlhodobo ležiaci pacienti a kúpeľní hostia, i keď títo viac využívajú služby verejných knižníc v kúpeľných

mestách. V r. 1997 evidovali lekárske knižnice 3220 používateľov, ktorým vypožičali 86 129 k. j. Okrem výpožičných služieb poskytujú lekárske knižnice rešeršné služby, najviac sprostredkované. Okrem toho zabezpečujú reprografické služby z odborných materiálov. Svoje služby poskytujú zdarma.

V lekárske knižniciach pracovalo 13 knižničných pracovníkov na 8 úväzkov, najviac 4 v LK NsP v Trenčíne. Z tohto počtu boli 2 pracovníci s vysokoškolským odborným vzdelaním a 5 so stredným knihovníckym vzdelaním. Priemerný vek pracovníčok týchto knižníc je 40 rokov. Priemerný plat v r. 1997 bol 6915,- Sk.

Žiadna zo zdravotníckych knižníc, okrem lekárskej knižnice NsP v Trenčíne, nie je vybavená počítačovou technikou. Uvedená knižnica pracuje v knižnično-informačnom systéme Rapid Library.

Knižnice sú umiestnené v budovách zriaďovateľov v samostatných miestnostiach. Vybavené sú základným knižničným zariadením.

Polnohospodárske knižnice. V Trenčianskom kraji v súčasnosti evidujeme 7 poľnohospodárskych knižníc, z toho sú 3 knižnice výskumných ústavov a 4 knižnice stredných odborných poľnohospodárskych učilíšť. Ich zriaďovateľmi sú výskumné ústavy, resp. školy. Po r. 1990 došlo k zrušeniu väčšiny poľnohospodárskych knižníc na družstvách, výskumných ústavov a pod.

Knižné fondy poľnohospodárskych knižníc nie sú rozsiahle a obsahovo sú ohrozené výskumom, na ktorý je ústav zameraný, resp. zameraním výučby. Dopĺňovanie knižníc je minimálne, resp. žiadne tak v knižniciach VÚ, ako aj v školských knižniciach, a to pre nedostatok finančných prostriedkov.

Knižničné služby, iba výpožičné, poskytujú tieto knižnice výlučne malému počtu svojich pracovníkov, prípadne študentom. V roku 1997 knižnice vykázali 832 výpožičiek 559 čitateľom. V pomerne vysokom počte čitateľov sú zrejme vykázani všetci študenti tých poľnohospodárskych učilíšť, na ktorých sú knižnice. Knižničné služby sú bezplatné.

Funkciu knihovníkov vykonávajú odborní pracovníci organizácií v rámci svojich pracovných náplní. V 2 knižniciach pracujú 2 pracovníci s vysokoškolským neknihovníckym vzdelaním na 2 celé úväzky.

Knižničné procesy nie sú automatizované a knižnice sú bez technického vybavenia. Knižnice sú prevažne umiestnené v samostatných miestnostiach s rozmermi 225 m² v budovách organizácií. Knižnica VÚ ovocných a okrasných drevín, a. s., Bojnice má študovňu s rozmermi 14,3 m².

Knižníc múzeí, galérií, archívov a ústavov pamiatkovej starostlivosti v Trenčianskom kraji evidujeme 7, z toho 4 v okrese Trenčín, 2 v okrese Prievidza a 1 v okrese Nové Mesto n/Váhom. Knižnice Trenčianskeho múzea, Hornonitrianskeho múzea, Múzea Bojnice a Štátneho okresného archívu v Trenčíne poskytujú výpožičné služby aj verejnosti, predovšetkým kultúrnym pracovníkom a študentom, ostatné knižnice sú iba pre potreby pracovníkov organizácií. Viaceré z týchto knižníc nie sú evidované v zmysle vyhlášky MŠaK č. 51/53 Zb. o evidencii knižníc JS.

Doplňovanie týchto knižníc je nepravideľné, sporadické, závislé od finančných prostriedkov organizácií.

Uvedené knižnice evidujú 34 632 k. j., 70 čitateľov mimo vlastných pracovníkov a 3504 výpožičiek. Okrem výpožičných služieb poskytujú odborné konzultácie, najmä z odboru histórie.

Funkciu knihovníkov vykonávajú pracovníci organizácií v rámci inej pracovnej náplne, okrem knihovníčky v Trenčianskom múzeu, ktorá pracuje ako knihovníčka na celý úväzok. Jedna pracovníčka má stredné knihovnícke vzdelanie, priemerný vek pracovníčok je 35 rokov.

Knižnice, okrem knižnice Trenčianskeho múzea, nie sú vybavené žiadnou výpočtovou technikou.

Štyri knižnice sú umiestnené v samostatných miestnostiach v budovách organizácií, ostatné sú v spoločných priestoroch kancelárií, resp. zasadačiek.

Akademické knižnice sú v kraji zastúpené Univerzitnou knižnicou (UK) Trenčianskej univerzity, ktorá sa zatiaľ iba buduje a jej funkciu v súčasnosti supluje ŠKK MR. Samotná UK poskytuje prezenčné výpožičky odborných periodík vo vlastnej študovni, celý personál UK tvorí 1 pracovníčka so stredným odborným vzdelaním. Okrem študovne nemá knižnica žiadne iné priestory, zariadená je typizovaným knižničným nábytkom. Je vybavená počítačom, avšak zatiaľ ho v knižnično-informačných procesoch nevyužíva.

V Prievidzi poskytuje knižničné služby študentom knižnica bakalárskeho štúdia Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave, a preto je zrejme evidovaná ako súčasť knižnice EU.

V Púchove poskytuje služby študentom knižnica Fakulty priemyselných technológií, ktorá je súčasťou Trenčianskej univerzity.

Sieť vojenských knižníc tvoria 3 knižnice, a to Armádna ústredná knižnica v Trenčíne (AÚK), Vojenská osvetová knižnica (VOK) v Novom Meste n/Váhom a Vojenská osvetová knižnica v Nemšovej.

Armádna ústredná knižnica ako súčasť Domu armády SR je ústredným metodickým pracoviskom s celoslovenskou pôsobnosťou pre 58 vojenských osvetových knižníc.

AÚK dopĺňa ústredne všetky vojenské osvetové knižnice z prostriedkov pridelených centrálnou Domu armády SR. Okrem toho si knižnice dopĺňujú KF samostatne z finančných prostriedkov účelovo pridelených GŠ. V r. 1997 nakúpili vojenské knižnice kraja literatúru za 61 550,- Sk

AÚK poskytuje výpožičné služby vojakom v činnej službe, občianskym zamestnancom i civilnej verejnosti, ostatné 2 knižnice iba vojakom a občianskym zamestnancom. KF 3 knižníc predstavoval 34 041 jednotiek, čitateľov evidovali 699 a výpožičiek 17 031.

V knižniciach pracujú 4 pracovníci na 4 úväzky (z toho traja v AÚK) a vojaci základnej služby - aktivisti. Dvaja pracovníci majú vysokoškolské vzdelanie - neknihovnícke.

Knižnice, vrátane armádnej ústrednej knižnice, nie sú vybavené výpočtovou technikou a knižničné procesy nie sú automatizované.

AÚK a obe VOK majú samostatné priestory s celkovou rozlohou 437 m², AÚK a VOK v Novom Meste n/V. majú samostatné študovne.

V kraji existuje aj niekoľko **cirkevných knižníc**. V Novom Meste n/Váhom farská knižnica poskytuje výpožičné služby aj verejnosti. Vlastníkom **historickej piaristickej knižnice** v Trenčíne je rehoľa piaristov. Historické fondy obsahujú tlače z 16. až 19. storočia a 3 prvotlače, ktoré sú zatiaľ uložené v ŠKK MR. Ostatný historický fond je uložený v priestoroch piaristického gymnázia a slúži na výskumné účely. O ďalších cirkevných knižniciach sa nepodarilo získať žiadne údaje.

Zistených problémov knižníc je veľa. Sú spoločné pre všetky typy a siete knižníc. Návrh na ich riešenie obsahujú závery z tejto konferencie. Treba dúfať, že riadiace a zriaďovateľské orgány si uvedomia opodstatnenosť existencie knižníc a budú venovať potrebnú pozornosť ich vyriešeniu.

Závery Krajskej knihovníckej konferencie Trenčianskeho kraja, konanej 10. júna 1999

Oblasť legislatívy:

- urýchlene prijať nový knižničný zákon ako základnú právnu normu pre činnosť knižníc;
- novelizovať autorský zákon č. 383/97, resp. prijať smernicu o výpožičnom práve s tým cieľom, aby boli knižnice oslobodené od platenia kompenzácie za výpožičky;
- novelizovať zákon č. 212/97 o povinných výtlačkoch, osobitne § 7 o používaní povinných výtlačkov v knižniciach v prospech ich absenčného vypožičiavania;
- v novele zákona o obecnom zriadení zakotviť povinnosť samospráv vytvárať primerané materiálne, priestorové a finančné podmienky na činnosť verejných obecných a mestských knižníc;
- schváliť nový katalóg pracovných činností s prevahou duševnej práce vo verejnej službe v rezorte MK SR s cieľom zvýšiť spoločenské a finančné ohodnotenie profesie knihovníka;
- vypracovať priestorové a výkonové normy pre siete verejných knižníc.

Organizačná oblasť:

- zriadiť v rámci sekcie kultúrneho dedičstva a miestnej kultúry MK SR úsek knižníc na koordináciu činnosti a rozvoja knižníc a knihovníctva v SR;
- vypracovať jednotné kritériá pre pridelenie finančných prostriedkov na kultúru pre jednotlivé kraje Slovenska, napr. podľa počtu obyvateľov, resp. prehodnotiť doterajšie rozdeľovanie financií na kultúru v krajoch;
- zriadiť konzultačno-poradenské stredisko pre otázky automatizácie knižníc pri SNK MS, resp. UKB-NKC, v záujme jednotného postupu knižníc pri automatizácii knižnično-informačných procesov v knižniciach a výberu kompatibilného hardvérového a softvérového vybavenia;
- zriadiť vzdelávacie a doškoloňovacie stredisko pre knižničných pracovníkov s osobitným dôrazom na špecializované vzdelávanie v oblasti rozvoja nových elektronických služieb knižníc;

- dotáciami zo štátneho fondu Pro Slovakia podporiť vydavateľské aktivity v oblasti vydávania detskej literatúry pre starší vekový stupeň;
- odporučiť, aby najvybudovanejšie knižnice jednotlivých typov sietí v kraji poskytovali odbornú metodickú a poradenskú službu knižniciam rovnakého typu v rámci kraja (napr. lekárska knižnica o zdravotníctve v kraji a pod.), resp. na odboroch kultúry okresných a krajských úradov určiť pracovníka, ktorý by mal na starosti školské knižnice.

V rámci regiónu:

- pokračovať v automatizácii knižnično-informačných procesov. Osobitne v ŠKK MR, PK, HK dobudovať lokálne automatizované knižničné systémy a prepojiť navzájom všetky pracoviská knižníc - termín: r. 2000 - 2001;
- po dobudovaní vlastných sieťových infraštruktúr prepojiť navzájom 3 regionálne knižnice kraja - termín: r. 2001;
- napojiť regionálne knižnice na globálnu sieť internet - termín: r. 2000;
- zapojiť regionálne knižnice do projektu JASON, t. j. automatizovaného systému elektronického zasielania dokumentov na základe súborného katalógu periodík - termín: r. 2001 - 2002;
- automatizovať knižničné procesy a vybudovať lokálne automatizované knižničné systémy vo všetkých mestských knižniciach kraja - termín: r. 2003 - 2005;
- s tvorcom integrovaného knižnično-informačného systému LIBRIS doriešiť dodržiavanie odporúčaných štandardov a kompatibility s knižničnými systémami používanými v MS a UKB tak, aby systém LIBRIS zabezpečoval všetky vnútorné i vonkajšie funkcie knižničného systému - termín: r. 2000 - 2001;
- na základe dohody medzi tvorcom KIS LIBRIS a ŠKK MR, tvorcom bázy dát KTOK, túto poskytnúť mestským knižniciam kraja ako základnú bázu dát modulu Katalogizácia;
- v špecializovaných knižniciach kraja uskutočniť prieskum zloženia KF, druhov poskytovaných služieb a technického vybavenia v záujme vytypovania oblastí budúcej spolupráce knižníc - termín: 2000;
- v jednotlivých regiónoch vytvoriť na báze dobrovoľnosti neformálne združenia spolupracujúcich knižníc (predovšetkým regionálnych a špeciálnych). Spoluprácu knižníc rozvíjať hlavne v oblasti bibliografickej činnosti, vzdelávacej, propagačnej a kultúrno-výchovnej činnosti - termín: r. 1999 - 2000;
- doriešiť definitívne postavenie Knižnice Vladimíra Roya v Púchove v sieti verejných knižníc - termín: r. 2000.

Oblasť knižničných činností:

- v oblasti dopĺňovania knižničných fondov sa orientovať na akvizíciu nielen tradičných dokumentov, ale vo väčšej miere na akvizíciu špeciálnych dokumentov, osobitne elektronických - termín: trvale a podľa finančných možností;
- knižničné služby rozširovať o nové elektronické služby, hlavne o výpožičky elektronických dokumentov, elektronické rešeršné služby, online prístup ku knižničným bazám dát, prístup k internetu pre používateľov - termín: trvale;
- na úseku metodiky venovať zvýšenú pozornosť podmienkam činnosti, finančným, materiálnym a priestorovým, obecných a mestských knižníc podľa rozdelenia odboru kultúry KÚ - termín: trvale;

- na úseku bibliografie zabezpečiť registráciu regionálnych dokumentov a budovanie regionálnych báz dát podľa odborom kultúry KÚ pridelených regiónov - termín: trvale;
- pokračovať v humanizácii knižničných služieb - vybudovanie bezbariérového prístupu do ŠKK MR v priebehu rokov 2000 - 2005, doriešenie prístavby a adaptácie PK v rokoch 2001 - 2003, oprava budovy ŠKK MR v r. 2001, doriešenie priestorových podmienok HK v priebehu rokov 1999 - 2000, trvalo vytvárať príjemné estetické prostredie, vychovávať ochotný a informovaný knižničný personál, presadzovať individuálny prístup ku každému používateľovi, umožniť prístup k službám pre všetkých bez rozdielu.

Schválené účastníkmi Krajskej knižničnej konferencie Trenčianskeho kraja dňa 10. júna 1999.

Knižnice Trnavského kraja

PhDr. Janka ÁGHOVÁ, riaditeľka KŠK JF

Trnavský kraj vznikol z bývalých okresov Trnava, Dunajská Streda, okresu Senica, z ktorého bol obvod Myjava priradený do Trenčianskeho kraja, a okresu Galanta, z ktorého bolo územie obvodu Šaľa priradené do Nitrianskeho kraja. Celkový počet obcí je 249, z toho 14 mestských sídiel. Počet obyvateľstva kraja je 549 621 osôb, z toho do 14 rokov 62 292. V produktívnom veku je 320 559 obyvateľov, ekonomicky činných je 99 139. Dôchodcov je 94 798. Predproduktívny vek tvorí 132 608 obyvateľov. V kraji žije 73,81 % Slovákov, 24,3 % Maďarov, 1,05 % Čechov a 0,46 % Rómov. Miera nezamestnanosti dosiahla 10,56 %, absolventi škôl sa na celkovej nezamestnanosti kraja podieľali 7,7 %.

Z ekonomicko-geografického hľadiska môžeme tento kraj zaradiť do kategórie priemyselno-poľnohospodárskych. Centrálna časť kraja (okresy Trnava, Piešťany a Hlohovec) patrí k najpriemyselnejším častiam regiónu aj Slovenska. Využíva sa priaznivá dopravná poloha, dostatok surovín pre potravinársky priemysel a aj dostatok energie vyrábanej v jadrových elektrárnach. Veľké mestské sídla poskytujú pomerne veľký trh pre potravinársky priemysel. Rozvinutý strojársky priemysel nadväzuje na dostatok kvalifikovanej pracovnej sily a výrobné tradície. V záhorskej časti Trnavského kraja sa väčšia časť priemyslu orientuje na ťažbu nerastných surovín. V južnej časti kraja, v okresoch Galanta a Dunajská Streda, zase prevláda strojársky kovoobrábaci a potravinársky priemysel. Zo všetkých priemyselných podnikov v kraji bola väčšia polovica v súkromnom vlastníctve (60,3 %).

Sféra služieb je v Trnavskom kraji zastúpená množstvom podnikov venujúcich sa maloobchodu, pohostinstvu, ubytovaniu a ostatným službám. Hodnota predaja služieb v Trnavskom kraji v roku 1997 tvorila 2,96 % z predaja na Slovensku. Najvyšší predaj sa dosiahol v okresoch Dunajská Streda, Senica, Galanta a Trnava.

Nevýrobná sféra je reprezentovaná kultúrno-spoločenskými, školskými, univerzitnými a vedeckými pracoviskami, ktoré sú situované hlavne v centrách regiónu - v Trnave, Piešťanoch, Hlohovci, Galante, Senici a Dunajskej Strede.

V roku 1998 pracovalo v Trnavskom kraji 249 verejných knižníc s 11 pobočkami. Ústrednou knižnicou siete verejných knižníc je Krajská štátna knižnica Juraja Fándlyho v Trnave, ktorá je príspevkovou organizáciou, samostatným právnym subjektom, finančne naviazaným na rozpočet Krajského úradu v Trnave. Dominantné postavenie KŠK JF v Trnave rešpektujú aj zástupcovia mesta Trnava, knižnici poskytujú finančné príspevky, ktoré sú účelovo smerované na kultúrno-spoločenské podujatia mestského, ale aj regionálneho významu. Ďalšími sponzormi sú zväčša súkromní podnikatelia.

Ďalšie 3 štátne regionálne knižnice v kraji stratili v období od 1. júla 1996 do 1. apríla 1999 právnu subjektivitu, stali sa organizačnou zložkou regionálnych kultúrnych centier ako ich špecializovaný útvar. Išlo o Záhorskú knižnicu v Senici, Dudvážsku knižnicu v Galante a Žitnoostrovňú knižnicu v Dunajskej Strede. Riaditelia regionálnych knižníc stratili všetky rozhodovacie právomoci v oblasti hospodárenia, mzdovej a personálnej politiky a v oblasti investičného rozvoja. Komunikácia so zriaďovateľom, Krajským úradom v Trnave, bola sprostredkovaná štátnym intendantom. Rozpočty knižníc navrhoval, spracovával a rozpisoval štátny intendant bez akejkoľvek spolupráce s riaditeľom knižnice. Záhorská knižnica v Senici mala vlastný podúčet, ktorý naplňala vlastnými príjmami a rámcový rozpočet. Dudvážska knižnica v Galante a Žitnoostrovňá knižnica v Dunajskej Strede nepoznali, aký majú rozpočet, a vlastné príjmy mohli použiť len na nákup knižničných fondov, čo v Galante bol jediný finančný zdroj na doplňovanie knižničného fondu.

Zriaďovateľmi ostatných verejných knižníc boli obecné a mestské úrady. Okrem Mestskej knižnice v Piešťanoch a Mestskej knižnice v Hlohovci nemala žiadna komunálna verejná knižnica právnu subjektivitu. Financie na prevádzkovanie a na nákup knižničného fondu boli súčasťou rozpočtu mesta alebo obce.

Knižnice ostatných sietí, o ktorých sme mali možnosť získať informácie (školské, akademické, technické, poľnohospodárske), nemali právnu subjektivitu. Financovanie bolo (zväčša však nebolo) zabezpečené priamo z rozpočtu zriaďovateľa.

V Trnavskom kraji je priaznivé **mediálne prostredie**. Od káblovej televízie a obecných vysielaní cez škálu mestských a obecných periodík až po známe rozhlasové vysielanie.

V Trnavskom kraji je registrovaných veľa regionálnych, obecných a záujmových periodík. Celokrajský význam majú periodiká Hlas ľudu Trnavského kraja (denník), regionálny týždenník - Trnavské noviny a mesačník Krajský vestník Krajského úradu v Trnave. V jednotlivých okresoch vychádzajú noviny celookresného významu.

Veľmi dobrú spoluprácu s regionálnymi médiami má KŠK JF v Trnave. Krajské, regionálne aj mestské periodiká pravidelne informujú o aktivitách knižnice, o jej podujatiach a živote. Mestská televízia Trnava vysiela filmové záznamy z knižničných podujatí a informuje o pripravovaných akciách. Oddelenie literatúry pre deti KŠK JF v Trnave má pravidelný vysielací čas v rozhlasovom programe pre deti Fortáčik v Rádiu Forte.

V obciach, ktoré vydávajú obecné noviny, majú pravidelne uverejňované informácie o svojich podujatiach a nových knihách aj obecné knižnice - Jaslovské Bohunice, Cífer, Madunice.

V okrese Galanta pravidelné rubriky v regionálnych periodikách knižnice nemajú. Podujatia knižníc sa spravidla propagujú v kultúrnych rubrikách.

V Dunajskej Strede knižnice nemajú stále rubriky. Oznamy bývajú publikované príležitostne.

Verejné knižnice v okresoch Senica a Skalica využívajú možnosť uverejňovať informácie o knižnici v regionálnych a obecných periodikách. Mnohí knihovníci sú členmi redakčných rád. Mesto Senica má vlastné televízne vysielanie, ktoré podrobne mapuje aj aktivity knižnice nielen v priamom vysielaní, ale aj v teletexte.

V okrese Hlohovec systematicky spolupracuje s redakciami mestských časopisov i s káblovou televíziou Mestská knižnica Hlohovec.

V okrese Piešťany knižnice pravidelne spolupracujú s redakciami regionálnych časopisov. MsK Piešťany má stále rubriku v regionálnom týždenníku Victoria Regia, ktorá informuje čitateľov o všetkých podujatiach pripravovaných v knižnici.

Okrem knižníc súčasný **kultúrny život kraja** reprezentujú viaceré kultúrne zariadenia, v ktorých sa uskutočňujú významné podujatia, častokrát i širšieho spoločenského dosahu.

Na dlhoročné tradície zberateľstva a múzejníctva nadväzuje 6 múzeí s 2 pobočkami pôsobiacimi v celom Trnavskom kraji. V okrese Senica nevyvíja činnosť žiadne múzeum, i keď sa tam nachádza literárne múzeum Ladislava Novomeského, ktoré však bolo prenajaté na podnikateľské účely a v súčasnosti tu prebiehajú stavebné rekonštrukčné práce.

Na muzeálnu činnosť bezprostredne nadväzuje i pôsobnosť galérií, ktoré sú významnou súčasťou duševného bohatstva všetkých generácií. V kraji pôsobia 3 galérie s dvoma pobočkami v okresoch Dunajská Streda (Galéria súčasných maďarských umelcov s pobočkou Čemadok), v okrese Senica (Hornozáhorská galéria) a v okrese Trnava (Galéria Jána Koniarika).

Trnavské divadlo, ktoré nadväzuje na bohaté tradície divadelníctva, je jediným reprezentantom v rámci celého Trnavského kraja. Svojim divákom ponúka bohatý dramatický program pre všetky vekové kategórie.

V kultúrnom živote občanov Trnavského kraja hrá nezanedbateľnú úlohu aj filmové umenie. V 40 kinách sa odohrá počas roka približne 4400 predstavení pre 248 000 návštevníkov. Návštevnosť kín dokumentuje veľký záujem najmä z radov mladšej generácie.

Na území Trnavského kraja sa vyučuje na 264 štátnych základných **školách**. Škôl s vyučovacím jazykom slovenským je 195 a maďarským 69, ďalej je 352 predškolských zariadení, 19 základných umeleckých škôl so 14 pobočkami, špeciálnych škôl je 43, z ktorých je 31 pre mentálne postihnutých a 12 pri zdravotníckych zariadeniach.

V kraji je 14 gymnázií, z toho 10 s vyučovacím jazykom slovenským a 4 s vyučovacím jazykom maďarským, stredných odborných škôl je 20. V kraji je aj 1 súkromné konzervatórium.

Stredných odborných učilíšť a učilíšť je 30, z toho 4 súkromné.

Krajské mesto je sídlom Materiálovo-technologickej fakulty STU Bratislava, Trnavskej univerzity a Univerzity sv. Cyrila a Metoda.

Pri charakteristike „*trhu knižničnej siete*“ môžeme vychádzať z viacerých skutočností, je to najmä:

- vysoká koncentrácia priemyslu v kraji,
- veľká početnosť a odborné zameranie stredných a vysokých škôl,
- štruktúra súkromného podnikania, služieb, obchodu a cestovného ruchu,
- pozitívne zmeny v životných postojoch obyvateľstva - zdravý životný štýl, životné prostredie a pod.

Tieto skutočnosti naznačujú, že v kraji je veľké inteligenčné a vzdelanostné zázemie, ktoré je pre nás potenciálnym používateľským zázemím.

Negatívnou skutočnosťou je nízka dynamika rastu obyvateľstva a blízkosť hlavného mesta s jeho možnosťami pracovných a vzdelávacích príležitostí.

Verejné knižnice budujú **knižničné fondy** univerzálneho charakteru. Pri ich dopĺňovaní musia vychádzať zo štruktúry vlastného používateľského a potenciálneho používateľského zázemia. V roku 1998 registrovali verejné knižnice v Trnavskom kraji 74 238 používateľov (13,31 % z počtu obyvateľov kraja), z toho 31 416 používateľov do 14 rokov, čo je 42,39 % z celkového počtu používateľov. Počet používateľov do 14 rokov má už viac rokov klesajúcu tendenciu. Ďalšou veľkou používateľskou skupinou s veľkou perspektívou je študujúca mládež, ktorá tvorí viac ako 52 % z počtu registrovaných používateľov nad 15 rokov. Vo všetkých verejných knižniciach sa zvýšil počet používateľov z nepracujúcich (dôchodci, nezamestnaní...). Z registrovaných dospelých používateľov je to viac o 10 %.

Podľa profesionálnej úrovne knižníc sa mení **štruktúra používateľov** a vzhľadom na to aj profilácia dopĺňovania knižničných fondov. Obecné profesionalizované aj neprofesionalizované knižnice poskytujú knižničné služby najmä deťom do 14 rokov a používateľskej kategórii, ktorá prichádzala do knižnice za oddychom. V neprofesionalizovaných knižniciach z celkového počtu registrovaných používateľov je asi 62 % detí do 14 rokov. Pri dopĺňovaní knižničného fondu sa obecné knižnice orientujú najmä na náučnú literatúru pre deti a oddychovú literatúru pre dospelých (beletria, menej populárno-náučná literatúra). Krajská knižnica a regionálne knižnice poskytovali svoje knižničné a informačné služby v najväčšej miere veľmi dynamicky rastúcej skupine študujúcej mládeže. Táto skupina sa neuspokojuje len s výpožičnými službami, ale v plnej miere využíva všetky služby knižníc (referenčné služby, rešeršné služby, rezervovanie dokumentov, reprografické služby...). Nárast počtu používateľov z radov stredoškolských študentov isto súvisí nielen s potrebou získavania odborných informácií k štúdiu, ale aj s koncepciou prácou knižníc na stredných školách v oblasti informačnej výchovy používateľov. Krajská

knižnica registruje aj veľký počet vysokoškolských študentov - asi 2200 používateľov, z toho asi 790 študuje na UCM, 800 na MTF STU v Trnave a 900 na TU.

Krajská štátna knižnica Juraja Fándlyho v Trnave koordinuje a dokumentuje činnosť regionálnych knižníc v Trnavskom kraji a metodicky usmerňuje činnosť verejných knižníc okresov Trnava, Hlohovec a Piešťany. Podieľa sa na vzdelávaní knižničných pracovníkov Trnavského kraja. Metodickú činnosť v ostatných knižničných sieťach vykonáva na požiadanie formou metodicko-inštruktážnych návštev, osobných konzultácií na obecných úradoch, vzdelávaním knižničných pracovníkov, edičnou činnosťou - krajský knihovnícky časopis Knižničný spravodajca. Pre potreby nadriadených orgánov spracováva analýzy, rozbery a štatistické údaje o knižniciach v kraji.

Kordinačnú a metodickú činnosť vo verejných knižniciach jednotlivých okresov vykonávajú **regionálne knižnice** - v okrese Galanta Dudvážska knižnica v Galante, v okrese Dunajská Streda Žitnoostrovná knižnica a v okresoch Senica a Skalica Záhorská knižnica v Senici.

Od roku 1990 štatistické zisťovanie v sieti **školských knižníc** okresné knižnice nerobili, údaje za rok 1997 nám poskytla Slovenská pedagogická knižnica - Ústav informácií a prognóz školstva v Bratislave.

V kraji pôsobilo na základných školách 524 knižníc, z toho 246 učiteľských, 252 žiackych, 26 zlúčených (ŽK a UK), 2 integrované.

Knižnice na základných školách vykazovali 793 347 k. j., registrovali 41 686 používateľov, zrealizovali 149 036 výpožičiek. Prírastok v roku 1997 bol 7 159 k. j. Priemerný prírastok na 1 knižnicu bol 13,66 k. j. Samostatné umiestnenie malo 167 knižníc a samostatné študovne 17 knižníc. Prepočítaný stav pracovníkov bol 2,4.

Na stredných školách je 96 knižníc, z toho 36 učiteľských, 41 žiackych a 19 zlúčených. Ich knižničné fondy obsahujú 298 810 k. j., registrujú 10 551 používateľov, ktorí zrealizovali 37 107 výpožičiek. Prírastok knižničného fondu bol 5369 k. j. Priemerný prírastok na 1 knižnicu bol 55,92 k. j. Samostatné umiestnenie má 59 knižníc, študovni 8. Prepočítaný stav zamestnancov je 4,9.

Z uvedených údajov vyplýva, že v našom školskom systéme v rámci vzdelávacieho a vyučovacieho procesu sa neprikladá knižniciam taký význam, aký by sa mal a ako je samozrejmosťou vo vyspelých európskych krajinách a v modernej informačnej spoločnosti.

V našom kraji sú 3 **akademické knižnice** - 2 univerzitného smeru (Univerzitná knižnica TU, Knižnica UCM) a 1 technického smeru (Knižnica Materiálovo-technickej fakulty STU). Z celkového počtu vysokoškolských študentov využíva služby akademických knižníc 42,6 %.

Štatistické údaje o **zdravotníckych knižniciach** v kraji za rok 1997 nám poskytla ústredná knižnica siete Slovenská lekárska knižnica v Bratislave.

V kraji je 77 **lekárskych knižníc**, ktoré majú 66 086 k. j., 2023 používateľov a 21254 výpožičiek. Pacientskych knižníc je 8, knižničný fond tvorí 15 803 k. j., registrovali 1478 používateľov, ktorí zrealizovali 5313 výpožičiek. Podľa štatistiky najlepšie pracujúcou

lekárskou knižnicou je Knižnica Výskumného ústavu reumatických chorôb v Piešťanoch a Lekárska knižnica Nemocnice s poliklinikou v Galante.

Údaje o **technických knižniciach** Trnavského kraja nie sú dostupné.

Štatistické údaje o **poľnohospodárskych knižniciach** poskytla Slovenská poľnohospodárska knižnica v Nitre. V kraji pracuje 5 knižníc výskumných ústavov a šľachtiteľských staníc. Spolu ich knižničné fondy obsahujú 44 538 k. j., registrujú 318 používateľov, ktorí zrealizovali 4423 výpožičiek. V prepočítanom stave v nich pracuje 2,5 odborných pracovníkov.

V učilištiach a odborných školách je 5 knižníc, ktoré majú vo svojich kn. fondoch 33 434 k. j., registrujú 281 používateľov, zrealizovali 1042 výpožičiek. Pracujú v nich v prepočítanom stave 2 pracovníci.

Doplňovanie knižničného fondu vo verejných knižniciach je od roku 1991 decentralizované. Od momentu delimitácie pod orgány miestnej a mestskej samosprávy sa doplňovanie knižničného fondu v obecných knižniciach stalo živelným. Knižný trh sa zrazu stal neprehľadný. Veľké množstvo vydávaných titulov knihovníkov, zvyknutých na pohodlnosť centralizovaného doplňovania, dezorientovalo. Mnohí nedokázali posúdiť kvalitu titulu. Z finančných dôvodov obecné knižnice nakupovali nové knihy poväčšine dvakrát do roka. Knižničné fondy obecných knižníc zastarali, stali sa obsahovo neaktuálne. V súčasnosti možno povedať, že väčšina obecných knižníc trnavského kraja vlastní mŕtve fondy.

Počet titulov odoberaných periodík sa z roka na rok znižuje, väčšina knižníc už žiadne periodiká nenakupuje. Aj regionálne knižnice a krajská knižnica museli pristúpiť k zníženiu počtu odoberaných titulov a exemplárov periodík.

V zmysle zákona č. 212/1997 Z. z. o povinnom výtlačku neperiodických a periodických publikácií získala krajská knižnica právo povinného výtlačku, ktorý ju čiastočne vytrhol z biedy.

Doplňovanie v knižniciach ostatných sietí je závislé od finančného príspevku zriaďovateľa.

Služby verejných knižníc prešli tiež vývojom. Odlíšnym smerom sa uberali štátne knižnice a odlišným komunálne knižnice. Kým v štátnych knižniciach prišlo k rozšíreniu poskytovaných služieb, v komunálnych knižniciach nastala stagnácia alebo posun dozadu. Väčšina obecných knižníc poskytuje už len základné výpožičné služby, vo všetkých obecných knižniciach sa znížil rozsah výpožičného času (2 - 8 hodín týždenne), čo ovplyvnilo ich profesionalizáciu. Nedostatočné a neprofesionálne doplňovanie, častá výmena knihovníkov (málokedy za kvalitnejšieho), to sú všetko faktory, ktoré ovplyvnili úroveň knižničných a informačných služieb v našom kraji.

Štátne verejné knižnice začali v prvom rade poskytovať používateľom reprografické služby z dokumentov vlastného knižničného fondu. Knižnice začali využívať nové technológie a poskytovať služby, ktoré tieto technológie umožňujú. KŠK JF od roku 1991 poskytuje rešeršné služby z importovanej bázy dát SNB zo SNK MS. Táto služba má u používateľov pozitívnu odozvu. V roku 1996 vybudovala v oddelení bibliografie a infor-

mácií multimediálne pracovisko, ktoré umožňuje používateľom sprístupňovať informácie na nosičoch CD-ROM. Výpožičný čas KŠK je 64 hodín týždenne.

Dudvázska knižnica v Galante umožňuje svojim používateľom využívať služby internetu. Výpožičný čas je 52 hodín týždenne.

Záhorská knižnica v Senici začala v roku 1997 v detskom oddelení realizovať automatizované výpožičné služby, výpožičný čas je 50 hodín týždenne.

Výpožičný čas Žitnoostrovej knižnice v Dunajskej Strede je 45 hodín týždenne.

V snahe sprístupniť knižnicu aj telesne postihnutým používateľom sa podarilo MsK v Piešťanoch vybudovať bezbariérový prístup do knižnice. Záhorská knižnica v Senici a Žitnoostrovská knižnica v Dunajskej Strede umožňuje používateľom - vozíčkarom prístup do priestorov knižnice (nákladný výtah).

Niektoré štátne knižnice využili možnosť zamestnávať mužov na CVS a realizovať donáškovú službu imobilným spoluobčanom (KŠK).

KŠK JF má od roku 1984 vybudovaný úsek zvukovej knihy, ktorý poskytuje služby nevidiacim spoluobčanom. V roku 1994 vybudovala v oddelení literatúry pre deti herňu pre mentálne postihnuté deti. Jej služby využívajú osobitné školy a Pomocná škola v Trnave.

V roku 1998 využilo služby verejných knižníc 74 238 registrovaných používateľov, ktorí zrealizovali 2 780 680 výpožičiek knižničných dokumentov. Návštevnosť verejných knižníc bola 720 355.

Okrem knižničných a informačných služieb realizujú verejné knižnice kultúrno-spoločenskú činnosť. V roku 1998 zrealizovali 2872 kultúrno-spoločenských a vzdelávacích podujatí pre základné školy (hodiny informačnej prípravy), stredné školy (hodiny informačnej výchovy, vyučovacie hodiny literatúry...) a pre širokú verejnú autorské besedy, literárne a vedomostné kvízy, súťaže.

MsK v Hlohovci organizuje medzinárodnú výtvarnú súťaž detí v tvorbe ex librisov.

Akademické knižnice ponúkajú svojim používateľom služby akademickej siete Sanet a Internet.

Štátne verejné knižnice využívajú svoju publikačnú činnosť ako nástroj public relations. Vydávajú výberové a odporúčajúce bibliografie, bibliografické letáky, záložky a propagačné materiály na podporu kultúrno-spoločenských aktivít. Regionálne knižnice sa orientujú na vydávanie metodických materiálov na pomoc dobrovoľným knihovníkom na území ich pôsobenia. Štátne verejné knižnice v roku 1998 vydali 43 edičných titulov.

Prevádzkové náklady, mzdy a financie na dopĺňovanie knižničného fondu boli zabezpečované z rozpočtov samospráv, rozpočtu Krajského úradu v Trnave a vlastných príjmov knižníc.

Základné výpožičné služby vo verejných knižniciach boli bezplatné. Vlastný zdroj príjmov tvorilo zápisné (pohybovalo sa od 5,- do 50,- Sk), sankčné poplatky za upomienky, straty knižničných dokumentov, platené služby (reprografické služby, monitoring z periodickej tlače, ARI) a účelové finančné príspevky od sponzorov a nadácií.

Obecné úrady schvaľovali finančné prostriedky na nákup knižničných fondov bez vypočutia názoru knihovníka. Schválené finančné prostriedky na nákup kníh často v priebehu roka vyčerpali obecné úrady na iný účel a knižnici bola poskytnutá iba menšia časť.

Kvalitnú finančnú politiku robila len KŠK JF v Trnave, MsK v Piešťanoch a MsK v Hlohovci, ktoré boli právnyymi subjektmi s vlastnými rozpočtami.

Riaditelia regionálnych knižníc ako organizačných zložiek RKC nemali do 1. apríla 1999 právo zasahovať do tvorby a rozpisu rozpočtov a tak ovplyvňovať finančnú politiku RKC.

V knižniciach Trnavského kraja pracuje v prepočítanom stave 201,095 pracovníkov, z toho s knihovníckym vzdelaním 112,35 pracovníkov, oproti r. 1997 je to pokles o 1,45 odborného pracovníka s knihovníckym vzdelaním. Priemerný vek pracovníkov v štátnych verejných knižniciach je 43,5, v obecných knižniciach 46,2.

V okrese Galanta je z počtu 30 knihovníkov len 13 s knihovníckym vzdelaním. Oproti roku 1990 sa znížil počet o 2 pracovníkov. Vekový priemer pracovníkov je 45 rokov.

V okrese Dunajská Streda má z počtu 40,4 pracovníkov knihovnícke vzdelanie 25,8 pracovníkov. Vekový priemer vo verejných knižniciach okresu je 46 rokov.

V okrese Senica a Skalica je vekový priemer pracovníkov knižníc 40,5 rokov. Prepočítaný stav pracovníkov je 37,83, z toho s knihovníckym vzdelaním 25,05.

Oproti roku 1990 klesol počet pracovníkov KŠK JF v Trnave o 7,27 pracovníka, a to o odborných pracovníkov s knihovníckym vzdelaním. Z 10 vysokoškolsky vzdelaných odborných pracovníkov klesol počet na 5.

Profesionalizácia knižníc sa oproti roku 1990 znížila. V roku 1998 bolo v okrese Trnava registrovaných 5 profesionalizovaných knižníc (pokles o 15). Priemerná mzda pracovníka knižnice v roku 1998 bola 6989,- Sk. V knižniciach s dobrovoľnými knihovníkmi to bolo 2948,- Sk, v profesionalizovaných knižniciach 7728,- Sk a v KŠK JF 7106,- Sk. Priemerný plat knihovníka verejnej knižnice je hlboko poddimenzovaný oproti celostátnemu priemeru a aj oproti pracovníkom v rezorte kultúry a školstva.

Pracovníci štátnych verejných knižníc sú zatriedení v platových triedach 5 až 10 (riaditelia). Pracovníci v obecných knižniciach sú zatriedení v platových triedach 4 - 7 a pracovníci v mestských knižniciach v platových triedach 6 - 11 (MsK Hlohovec a MsK Piešťany).

Obdobie od roku 1990 je poznačené znižovaním kvalifikačnej úrovne pracovníkov vo verejných knižniciach. Je to obdobie poznačené vysokou fluktuáciou a odchodom vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov do platovo lukratívnejších sfér. V súčasnosti stoja pred knižnicami veľké úlohy, ktoré nebudú schopné piniť, ak nebudú mať vysokokvalifikovaných pracovníkov.

Technické vybavenie verejných knižníc postupne zastaralo. Od roku 1991 sa štátne verejné knižnice orientovali na nákup výpočtovej a reprografickej techniky a automatizáciu knižnično-informačných procesov. KŠK JF v Trnave začala s automatizáciou v roku 1991, v roku 1993 začala s retrokonverziou listkových katalógov do strojovo čitateľnej formy v KIS SMARTLIB. V roku 1998 bolo strojovo spracovaných asi 54 %

knížničného fondu. V tom istom roku vybudovala KŠK multimedálne pracovisko v oddelení bibliografie a informácií.

Žitnoostrovská knižnica v Dunajskej Strede a Dudvážska knižnica v Galante pracujú na retrokonverzii knížničného fondu. Obe knižnice využívajú KIS SMARTLIB a CDS/mikro ISIS. Záhorská knižnica v Senici začala v roku 1997 automatizovaný výpožičný systém v Rapid Library. Všetky štátne verejné knižnice používajú metodiku tvorby záznamu podľa výmenného formátu pre bibliografický a katalogizačný záznam.

V ostatných knížničných sieťach automatizujú služby Univerzitná knižnica Trnavskej univerzity, knižnica MTF STU Trnava, VÚJE Trnava, SELEKT VŠU Bučany, lekárska knižnica VÚRCH Piešťany, lekárska knižnica NsP Trnava.

V knižniciach vládne nejednotné softvérové a hardvérové prostredie. Rozsah retrokonverzie v jednotlivých štátnych knižniciach je rôzny.

Umiestnenie verejných knižníc sa v priebehu rokov 1990 - 1998 veľmi nezmenilo. Vo väčšine prípadov sú majiteľmi budov, v ktorých sídlia knižnice, obecné a mestské úrady. Takmer všetky knižnice sú umiestnené v priestoroch, ktoré neboli účelovo stavané pre knižnicu, priestory nerátajú s postupným rozširovaním služieb. Mnohé knižnice sú vykurované lokálne (kachľami), pričom nie sú dodržiavané požiarne bezpečnostné normy.

Svojou kultúrno-spoločenskou činnosťou oslovujú širokú verejnosť, záujmové zoskupenia, školy a používateľov knížničných služieb a dôležité organizačné zložky miestnej a štátnej správy. V rámci kultúrno-spoločenských aktivít viaceré organizujú podujatia celoslovenské - ZK Senica „Literárna Senica L. Novomeského“ a medzinárodné - MsK Hlohovec „Ex libris“.

Môžeme konštatovať, že obdobie od roku 1990 je obdobím rozpadu zabehnutého knížničného systému. Zákon č. 53/1959 Zb. z. o jednotnej sústave knižníc nebol zrušený, ale nikto ho nedodržiaval.

Vývojom prechádzali knižnice všetkých sietí, ale najväčším knižnice verejné, ktoré sú nosným článkom v systéme kultúrnych inštitúcií. Pre sieť verejných knižníc sú prelomové dva roky.

Rok 1991 je rokom, keď sa obecné knižnice delimitovali z okresných knižníc pod orgány miestnej samosprávy. Mestské a obecné úrady sa vo väčšine prípadov doteraz nevy- sporiadali alebo sa nechcú vysporiadať so zriaďovateľskými povinnosťami. Knižnice vnímajú ako prívesok, ktorý odsáva finančné prostriedky a ich návratnosť nie je žiadna. Vo všetkých knižniciach v Trnavskom kraji sa prechodom pod obecné úrady znížili pracovné úväzky knihovníka a rozsah výpožičného času. Tento faktor ovplyvnil profesionalizáciu knižníc. Pracovníci obecných knižníc s dlhoročnou praxou odchádzali, hľadali si zamestnanie na plný úväzok. Z pohľadu obecných úradov nebola na prácu v knižnici nutná kvalifikácia. Do funkcie knihovníka menovali často ľudí so základným vzdelaním v dôchodkovom veku. Tí však všetky úlohy v knižnici nezvládali, ba dokonca ich podceňovali. Stalo sa, že knihovník nezapisoval nové knihy do prírastkového zoznamu, z knížničného fondu vyradil knihy fyzicky, ale nie z evidencie. V prvých rokoch sa niektoré knižnice z účelovo postavených alebo upravených priestorov presťahovali do priestorov menších a neprímeraných - MLK Cífer (časť fondu je uložená

v pivnici), MsK Vrbové (od roku 1998 majú nové priestory). Obecné úrady uvoľnené priestory využívajú na komerčné účely.

Keď metodici upozorňovali na nedostatky v evidenciách knižničného fondu a evidenciách výpožičiek, na potrebu vymeniť knihovníka, obecné úrady to považovali za hrubé zasahovanie do svojich právomocí. Metodici museli pracovníkov obecných úradov presvedčať o tom, že knižničný fond obecnej knižnice je ich majetkom, a preto s ním musia náležite nakladať.

Túto situáciu môžu ovplyvniť len zmeny v legislatíve - nový zákon o verejných knižniciach, ktorý by zaviazal zriaďovateľa starať sa o obecnú knižnicu a doplňovanie knižničného fondu.

Zriaďovateľom okresných knižníc sa stalo MK SR, finančné prostriedky dostávali zo štátneho rozpočtu. Situácia v knižniciach nebola ružová, ale nebola ani kritická. Okresné knižnice za posledných 10 rokov prešli obrovským vývojom. Nová doba priniesla nové technológie. Veľa finančných prostriedkov sa vynaložilo na nákup výpočtovej techniky a softvérové vybavenie. Všetky knižnice chceli rýchlo automatizovať najmä výpožičný systém. V tomto smere nebola z metodického centra SNK - ústrednej knižnice sieť zabezpečená odborná pomoc pri výbere softvéru a techniky. Neexistovali kritériá výberu knižničných programov, preto pri ich výbere zohrávala najvýznamnejšiu úlohu cena. V súčasnosti vládne v knižniciach kraja nejednotnosť softvérového prostredia. Jedinou pomôckou bola metodika zápisu údajov do polí a podpolí výmenného formátu, vypracovaná v SNK v rámci IKIS-u - Výmenný formát pre bibliografický (dokumentačný) a katalogizačný záznam (Martin, MS 1989).

V oblasti doplňovania knižničných fondov sa postupne znižovali financie na nákup, priemerná cena 1 zakúpeného knižničného dokumentu sa zvyšovala. V roku 1991 bola priemerná cena 1 zakúpeného knižničného dokumentu v okrese Trnava 43,21 Kčs, v roku 1998 to bolo 143,70 Sk. V roku 1991 bol prírastok knižničného fondu vo verejných knižniciach okresu Trnava získaný kúpou 21 384 knižničných jednotiek, v roku 1998 to bolo 5944 k. j., z toho 2570 k. j. povinných výtlačkov.

Medzi knižnicami v jednom sídle neexistuje žiadna informovanosť o knižničnom fonde, len KŠK JF a akademické knižnice sa navzájom informujú o odoberaných periodikách.

Znižuje sa kvalifikačná úroveň pracovníkov najmä verejných knižníc. Kým v roku 1991 pracovalo vo verejných knižniciach okresu Trnava 58 pracovníkov s knihovníckym vzdelaním, z toho 12 s vysokoškolským, v roku 1998 to bolo už len 48, z toho 7 s vysokoškolským vzdelaním. V ostatných štátnych knižniciach v kraji je situácia podobná. Je to obdobie poznačené vysokou fluktuáciou a odchodom vysokoškolsky, ale aj stredoškolsky vzdelaných pracovníkov do platovo lukratívnejších sfér.

Pred knižnicami v novom tisícročí stoja veľké úlohy, ktoré však nebudú schopné plniť, ak nebudú mať vysokokvalifikovaných pracovníkov.

Ďalším prelomovým rokom bol rok 1996, keď sa začala tzv. transformácia kultúry a okresné knižnice stratili právnu subjektivitu a stali sa jedným z oddelení regionálneho kultúrneho centra. Nastal katastrofálny pokles doplňovania knižničných fondov, riaditelia

knižníc nemali možnosť vyjadrovať sa k najdôležitejším problémom knižníc. Našťastie sa tento stav skončil 1. apríla 1999.

Veľa spomenutých problémov sa dá vyriešiť iba na celoštátnej úrovni (zákon o verejných knižniciach, novelizácia autorského zákona, zákona o obciach a pod.).

Štátne knižnice v našom kraji sú plne profesionalizované, vyše 68 % pracovníkov má odborné stredoškolské alebo vysokoškolské vzdelanie. Problémom je však nízke ohodnotenie knižničných pracovníkov. Ak sa má úroveň postindustriálnej spoločnosti posudzovať aj podľa toho, koľko a akých ľudí pracuje v terciálnej sfére, kam knižnice nepochybne patria, mal by sa tento alarmujúci stav zmeniť. Preto by v pripravovanom zákone o verejnej službe a v jeho vykonávacích predpisoch (napr. katalógu odborných pracovných činností) mali byť odborné knihovnicke činnosti zaradené do triedy 7 a vyššie. Potom by sme mohli hovoriť aj o vytváraní materiálnych podmienok na kvalitnú personálnu prácu.

Veľa úloh sme však schopní riešiť sami a niektoré za účinnej pomoci zriaďovateľa - Krajského úradu v Trnave. Čo najskôr, v horizonte 2 - 3 rokov, chce Krajská štátna knižnica Juraja Fándlyho (KŠKJF) vytvoriť podmienky na koordináciu doplňovania knižničných fondov. V prvej etape medzi akademickými knižnicami a KŠKJF, v druhej etape v rámci Trnavského kraja s regionálnymi knižnicami. Naďalej budeme pokračovať v automatizácii knižničných činností a ešte v tomto roku chceme napojiť krajskú knižnicu na internet a v roku 2000 aj regionálne a mestské knižnice. Po tomto kroku budeme postupne budovať regionálnu integrovanú knižničnú sieť - akademické knižnice a krajská knižnica, krajská knižnica, regionálne a mestské knižnice a ako posledné organizácie a spolky, ktoré spravujú historické knižnice.

Materiálno-technické a priestorové problémy knižníc sú aktuálne stále a všade, optimálny stav ani nie je možný. Preto chceme pre zriaďovateľa vypracovať presnú analýzu materiálno-technického a priestorového zabezpečenia knižníc v Trnavskom kraji, ktorá by bola vierohodným argumentom pri rozporovaní rozpočtov.

Záveru Krajskej knihovnickej konferencie Trnavského kraja, konanej 27. apríla 1999

Z uskutočneného auditu vyplynuli pre nás úlohy, ktoré môžeme riešiť na regionálnej úrovni, ale aj úlohy, ktoré treba riešiť na celoštátnej úrovni v rokoch 1999 - 2005.

1. Na úrovni regiónu

- vypracovať presnú analýzu materiálno-technického a priestorového zabezpečenia knižníc v Trnavskom kraji,
- vytvárať materiálne podmienky na kvalitnú personálnu prácu,
- pokračovať vo všetkých knižniciach v automatizácii knižničných činností a v čo najkratšom časovom horizonte,
- napojiť knižnice na sieť internet,
- podporiť obnovu počítačového vybavenia knižníc, aby zvládli bez ochromenia vlastných automatizovaných knižničných systémov prechod do roku 2000,

- Krajská štátna knižnica Juraja Fándlyho v Trnave vytvorí podmienky na koordináciu doplňovania knižničných fondov v prvej etape medzi knižnicami na území mesta, v druhej etape v rámci Trnavského kraja,
- postupne vybudovať regionálnu integrovanú knižničnú sieť:
  - akademické knižnice a krajská knižnica,
  - krajská knižnica a regionálne a mestské knižnice,
  - organizácie a spolky, ktoré spravujú historické knižničné fondy.

2. Na úrovni štátu

- schváliť nový knižničný zákon o verejných knižniciach s príslušnými vykonávacími nariadeniami,
- novelizovať zákon o povinnom výtlačku (okrem odbornej literatúry sprístupniť ostatnú literatúru verejnosti absenčne),
- novelizovať autorský zákon (odbornú literatúru oslobodiť od autorských poplatkov, beletriu a ostatnú riešiť paušálnymi poplatkami cez Slovenskú národnú knižnicu alebo krajské knižnice),
- v novelizovanom alebo v novom zákone o miestnej samospráve zakotviť povinnosť zriaďovateľa starať sa o knižnicu a doplňovanie knižničného fondu alebo iným spôsobom zabezpečiť knižničné služby obyvateľom,
- v pripravovanom zákone o verejnej službe a v jeho vykonávacích nariadeniach (napr.: katalóg pracovných činností) zaradiť odborné knihovnícke činnosti do triedy 7 a vyššie,
- podporovať vydávanie pôvodnej slovenskej tvorby.

Sieť verejných knižníc Žilinského kraja

Mgr. Mária BALKÓCIOVÁ

1. AUDIT PROSTREDIA

1.1 Makroprostredie

a) Demografické prostredie

Podľa počtu obyvateľov patrí Žilinský kraj medzi stredne veľké kraje a hustotou zaľudnenia len málo zaostáva za slovenským priemerom. K 30. júnu 1998 mal Žilinský kraj 690 308 obyvateľov a týmto počtom sa radí na štvrté miesto na Slovensku. V skladbe obyvateľstva podľa pohlavia prevláda ženská zložka obyvateľstva nad mužskou okrem (okresov Námestovo a Tvrdošín). Ako v jednom z troch krajoch Slovenska v ňom bol zaznamenaný prirodzený prírastok obyvateľstva.

Z hľadiska migračného pohybu obyvateľstva je možné konštatovať pokles objemu sťahovania.

Najpočetnejší je okres Žilina s počtom obyvateľov 156 535, najmenší okres Turčianske Teplice. V Žilinskom kraji je najvyšší podiel slovenskej národnosti, len 2 % tvoria obyvatelia iných národností, z toho 1,17 % Čechov, 0,39 % Rómov.

V kraji je 314 obcí, z toho 17 miest.

Vekové zloženie obyvateľstva v kraji je priaznivé z hľadiska budúcej reprodukcie obyvateľstva, ako aj z hľadiska podmienok pre tvorbu zdrojov pracovných síl: 23,6 % z počtu obyvateľov pripadá na deti do 15 rokov a 16,6 % na obyvateľov poproduktívneho veku.

Z hľadiska miery nezamestnanosti je Žilinský kraj na 4. mieste. V roku 1997 dosahovala 10,85 %, v priebehu roka 1998 došlo k jej zvýšeniu na 11,52 % (k 30. júnu 1998).

b) Ekonomické prostredie

Ekonomika kraja je zastúpená všetkými odvetviami, pričom rozhodujúcimi sú priemysel, stavebníctvo a poľnohospodárstvo. Dominantné postavenie má priemysel, jeho ťažiskovými odvetviami sú spracovanie kovov, chemická a textilná výroba, energetika a celulózo-papierenská výroba. V Žilinskom kraji je 299 priemyselných podnikov, z toho 19 je štátnych.

K 30. júnu 1998 bolo zaevidovaných 8758 právnických osôb, z toho 6238 organizácií zameraných na tvorbu zisku. Súkromné ziskové organizácie tvoria 95,7 % z celkového počtu ziskových organizácií, 0,3 % sú štátne podniky.

Medzi najväčšie podniky kraja patria ZTS TEES Martin, Severoslovenské celulóžky a papierne v Ružomberku, Stredoslovenské energetické závody v Žiline, Oravská televízna fabrika v Nižnej, Považské chemické závody v Žiline, Kysucká ložisková fabrika ZVL v Čadci, Váhostav v Žiline, Doprastav v Žiline a iné.

Možnosti spolupráce s ekonomickými subjektmi - organizácia súťaží a besied v priestoroch knižnice s organizačným zabezpečením zo strany knižnice, s finančnou podporou podnikov a možnosťou ich propagácie, poskytnutie priestorov a personálu na zariadenie a prevádzku pracoviska Internetu s technickým i finančným zabezpečením sponzorujúceho podniku s možnosťou jeho reklamy. Ďalšia forma možnej spolupráce, pri ktorej podniky vystupujú predovšetkým ako zdroj finančných a materiálnych prostriedkov, vzhľadom na zlú ekonomickú situáciu knižníc, je sponzorovanie nákupu kníh pre knižnicu s tematikou príbuznou zameraniu podniku, poprípade s možnosťou tvorby deziderát v knižnici podľa potrieb podniku (istá forma čiastočného suplovania podnikovej knižnice).

c) Politické prostredie

Začiatkom roka 1999 je v činnosti regionálnych knižníc očakávaná veľká zmena v súvislosti s možným rozpadom regionálnych kultúrnych centier a návratom právnej subjektivity regionálnym knižniciam. Regionálne kultúrne centrá boli zriadené rozhodnutím Ministerstva kultúry SR s účinnosťou od 1. júla 1996, v Žilinskom kraji tak vznikli Severopovažské kultúrne centrum, Dolnoľiptovské kultúrne centrum, Hornoliptovské

kultúrne centrum, Kysucké kultúrne centrum, Oravské kultúrne centrum a Turčianske kultúrne centrum, ktoré ako jeden zo svojich špecializovaných útvarov pohltili regionálne knižnice vo svojej územnej pôsobnosti vrátane vtedajšej Severopovažskej knižnice v Žiline. Regionálne knižnice stratili právnu subjektivitu a ich začlenenie do RKC im prinieslo mnohé, všeobecné známe finančné, organizačné i personálne obmedzenia. Regionálne kultúrne centrá prešli spod priameho riadenia Ministerstva kultúry SR do pôsobnosti Krajského úradu v Žiline, od 1. januára 1997 zo Severopovažskej knižnice vznikla v zmysle zákona NR SR č. 222 z r. 1996 Krajská štátna knižnica v Žiline (KŠK), ktorá sa stala priamo riadenou organizáciou Krajského úradu v Žiline.

Krajská štátna knižnica v Žiline i regionálne knižnice sú príspevkovými organizáciami napojenými na štátny rozpočet cez kapitolu Krajského úradu, poprípade cez RKC, ktorého rozpočet schvaľuje Krajský úrad v Žiline. Každoročne sa opakuje situácia, že knižnice spracujú a predložia návrh rozpočtu bežných transferov, čiže prostriedkov na svoju činnosť, a prípadne aj návrh rozpočtu kapitálových výdavkov, a potom na základe rozpočtu schváleného zriaďovateľom musia pôvodný návrh rozpočtu upravovať, čiže krátiť. Tento postup predstavuje úplne opačný systém, než aký by mal byť uplatňovaný, pretože knižnica v prvom rade musí rozpočtovať prostriedky na mzdy a odvody, na nájom, energie a ďalšie nevyhnutné prevádzkové náklady a až to, čo zostane (ak vôbec zostane), môže knižnica použiť na nákup knižničných fondov, ktorých adekvátne zabezpečenie je pre činnosť knižnice prioritné. V posledných rokoch knižnice - najmä tie, ktoré boli zaradené do RKC - saturovali dopĺňovanie knižničných fondov z väčšej časti alebo úplne len z vlastných príjmov. Regionálne knižnice majú počas začlenenia do RKC klesajúce alebo žiadne finančné zdroje na pokrytie odpisov a vytvorenie fondu reprodukcie, prípadne takto vytvorené zdroje sa na intendatúrach prerozdelenovali v neprospech knižníc.

V rámci RKC štátny intendant prerozdeľuje finančné prostriedky schválené krajským úradom jednotlivým špecializovaným útvarom. Napriek pôvodným predstavám o funkciách intendatúr je tento spôsob riadenia značne direktívny a pre regionálne knižnice nevyhovujúci.

Mestské a obecné knižnice sú majetkom obce a tvorba ich rozpočtov je predmetom zasadania mestského alebo obecného zastupiteľstva - ak knihovník je členom zastupiteľstva či kultúrnej komisie, môže podľa svojich schopností alebo prístupnosti ostatných členov zastupiteľstva k potrebám knižnice ovplyvniť veľkosť príspevku určeného na činnosť knižnice.

d) Masmediálne prostredie

Na území Žilinského kraja sídli redakcia najvýznamnejšieho knihovníckeho časopisu na Slovensku, Knižníc a informácií. Na jeho stránkach sa i knižnice zo Žilinského kraja môžu vyjadrovať k aktuálnym problémom knihovníckej teórie a praxe. Zriedkavejšie sa verejnosť dozvedá o činnosti knižníc kraja v dennej tlači celoslovenského významu, väčšinou ide o informácie o seminároch alebo podujatiach nadregionálneho rozsahu. Okrem toho vychádzajú regionálne periodiká (Ciel, Život Turca, Liptov, Orava, Tvrdošín, Vrútky, Martinské noviny...), reflektujúce i život knižníc, uverejňujúce na požiadanie zmeny

v otváracích hodinách alebo iné oznamy či informácie o udalostiach v knižniciach. Večerník má už celokrajský dosah, i keď jeho prioritou je dianie v Žiline. Predstavitelia tlače sú prizývaní na knižnicami organizované akcie. Periodiká miestneho významu propagujú vo svojich článkoch činnosť miestnych knižníc, uverejňujú mená upomínaných čitateľov, tituly nových kníh v knižnici (napr. Varínčan, Rajčan, Belské noviny) a pod.

Okrem toho vysiela na území kraja Rádio Žilina, Rádio Frontinus a Rádio Rebecca, dosah majú regiónu blízke Rádio Tatry a Rádio Lumen, ktoré príležitostne uvádzajú vo vysielaní i informácie o knižniciach. Stále rubriky poväčšine knižnice v tlači ani v rozhlase nemajú, prípadne iba v rubrikách Kultúra a Kam za kultúrou.

Na území Žiliny vysiela Televízia Žilina, ktorá pravidelne uverejňuje informácie o pobočkách a službách KŠK (nedávno odvysielala reláciu o havarijnej situácii v KŠK), v Turčianskom regióne pôsobí TVT Turiec. Oravská knižnica má od začiatku októbra 1998 stálu rubriku vo vysielaní INFO ŠTÚDIA mesta Dolný Kubín cez káblovú televíziu.

e) Kultúrne a vzdelávacie prostredie

V oblasti kultúry prebieha od r. 1996 transformačný proces, ktorého najvýraznejším prejavom nielen v Žilinskom kraji sa stal vznik už spomenutých 6 regionálnych kultúrnych centier zlučujúcich štátne kultúrne organizácie na regionálnom základe. Zriaďovateľom RKC je Krajský úrad v Žiline, pod ktorý ako priamo riadené organizácie patria i Krajská štátna knižnica v Žiline a Štátny komorný orchester v Žiline.

Rozvoj kultúry v kraji je zabezpečovaný prostredníctvom siete štátnych i neštátnych kultúrnych organizácií, mestských a obecných zariadení, záujmovými združeniami a spolkami a podnikateľskými subjektmi.

Sieť štátnych **kultúrnych** organizácií tvoria: múzeá (Slovenské národné múzeum v Martine, Považské múzeum v Žiline, Oravské múzeum v Dolnom Kubíne, Múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši, Liptovské múzeum v Ružomberku, Kysucké múzeum v Čadci), galérie (Považská galéria v Žiline, Oravská galéria v Dolnom Kubíne, Galéria P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši, Turčianska galéria v Martine, Kysucká galéria v Čadci), 2 divadlá (Divadlo SNP v Martine, Bábkové divadlo v Žiline), 5 osvetových stredísk (v Žiline, Čadci, Dolnom Kubíne, Liptovskom Mikuláši a Martine), 4 regionálne knižnice (Oravská knižnica, Turčianska knižnica, Knižnica G. F. Belopotockého, Kysucká knižnica), Krajská štátna knižnica v Žiline, 2 hvezdárne (v Žiline a v Kysuckom Novom Meste) a Štátny komorný orchester v Žiline. Najvýznamnejšou kultúrnou verejnoprávnou inštitúciou je Matica slovenská v Martine so svojimi ustanovizňami: Slovenská národná knižnica, Pamätník národnej kultúry, Slovenský literárny ústav a Slovenský historický ústav, Stredisko národnostných vzťahov Matice slovenskej, informačné a kultúrne strediská Matice slovenskej v zahraničí a oblastné strediská Matice slovenskej.

Školstvo v Žilinskom kraji zastúpené celou školskou sústavou, ktorú tvorí:

- 383 materských škôl s počtom detí 20 451;
- 285 základných škôl s počtom žiakov 87 746;

- 23 gymnázií s počtom študentov 9 722 (21 štátnych gymnázií, 2 cirkevné). Dve gymnázia sú bilingválne (v Sučanoch Anglické gymnázium, v Žiline Belgické lýceum);
- 6 stredných zdravotných škôl s počtom študentov 1 389 (4 školy sú štátne, 2 cirkevné);
- 44 stredných odborných škôl s počtom 14 353 študentov (40 štátnych, 2 súkromné a 2 cirkevné);
- 41 SOU s počtom žiakov 17 519 (37 štátnych, 1 družstevné, 2 súkromné a 1 cirkevné);
- 37 špeciálnych základných osobitných škôl, pomocných materských škôl a zariadení s počtom žiakov 1 950.

Sieť vysokých škôl zastupuje predovšetkým Žilinská univerzita so 7 fakultami (niektoré sú umiestnené mimo Žiliny), na ktorých študuje 7 698 poslucháčov a interne alebo externe pôsobí 600 pedagógov a takmer 100 pracovníkov výskumu, v Martine Jeseniova lekárska fakulta Univerzity Jána Amosa Komenského s počtom študentov 926, v Liptovskom Mikuláši Vojenská akadémia s počtom študentov 1 800. V Ružomberku pôsobí Katecheticko-pedagogická fakulta sv. Ondreja v Ružomberku s 346 študentami a Katedra úžitkového umenia Vysoké školy výtvarných umení s počtom študentov 21 (počty študentov sú za školský rok 1997/98).

Školská politika v Žilinskom kraji si za svoje strategické ciele v nasledujúcom období kladie:

- optimalizáciu siete stredných, špeciálnych škôl a školských zariadení, zriaďovanie združených škôl,
- zriadenie a zabezpečenie činnosti Krajského metodického centra v Žiline,
- zriadenie športového gymnázia v Žiline, bilingválneho gymnázia so zameraním na nemecký jazyk v Žilinskom kraji,
- prehodnotenie koncepcie, obsahu, metód a foriem vzdelávania, rozširovanie používaných vzdelávacích štandardov, modulov a informačných technológií,
- vytvorenie personálnych podmienok pre komplexné zabezpečenie školskej inšpekcie,
- vysporiadanie majetkovoprávných vzťahov školských budov a pozemkov v súvislosti s reštitúciami,
- zabezpečenie výraznej environmentalizácie a ekologizácie výchovy a vzdelávania,
- zvyšovanie mobility žiakov a pedagogických zamestnancov a rozširovanie zapojenosti škôl do medzinárodných projektov Európskej únie - Socrates, Leonardo, Phare a i.,
- rozširovanie spolupráce školy so zainteresovanými spoločenskými organizáciami.

Najintenzívnejšia spolupráca verejných knižníc spomedzi uvedených organizácií je so školami, prevažne základnými. Informatickou výchovou prispôbenou vekovým kategóriám si knižnica vychováva svojich potenciálnych používateľov a zároveň im vstúpuje základy vyhľadávania informácií a práce s nimi. Organizuje besedy so spisovateľmi o literárnych dielach, k rôznym spoločenským udalostiam, napr. k problému drog. Odbornou literatúrou saturuje v značnej miere aj informačné potreby starších študentov. Konzultačnými službami knižnice pomáhajú diplomantom a študentom pripravujúcim referáty a rôzne práce v rámci ŠVOČ. Pre pedagógov sú určite prínosom niektoré výstupy edičnej činnosti knižníc, tematické a regionálne bibliografie (Kysuce v tlači, Orava v tlači, Martin

a Turčianske Teplice v tlači, Liptov v tlači, Okres Žilina v tlači) alebo napr. Kultúrno-spoločenský kalendár vydávaný Krajskou štátnou knižnicou v Žiline, Kalendár výročí regionálnych osobností a Adresár kysuckých rodákov, ktoré vydáva Kysucká knižnica. Študenti vysokých škôl určite vítajú možnosť napojenia sa na internet v priestoroch knižnice, prípadne využívanie CD-ROM, ako je to už v Kysuckej knižnici v Čadci a Knižnici G. F. Belopotockého v Liptovskom Mikuláši.

S kultúrnymi inštitúciami mesta knižnice vstupujú do spolupráce pri spoluorganizovaní kultúrnych akcií, napr. Jašidielňa a Dni nádeje v Žiline, Jašíkove Kysuce v Kysuckej knižnici a podobne.

1.2 Cieľové prostredie

a) Trh knižničnej siete

Verejné knižnice ako kultúrno-vzdelávacie inštitúcie univerzálneho charakteru nie sú vo všeobecnosti svojimi službami ani skladbou svojho fondu zamerané na uspokojovanie potrieb špeciálnych skupín obyvateľstva a pri kategorizácii používateľov vychádzajú najmä z vekového princípu. Významnou zložkou obyvateľstva, ktorej verejné knižnice určujú svoje služby, sú deti a mládež - v obecných knižniciach je práve táto zložka obyvateľstva v skladbe čitateľov dominantná. Pre ne je budovaný fond detskej krásnej a náučnej literatúry, pričom sa dôraz kladie na povinné čítanie. Stredoškôláci navštevujú okrem oddelenia beletrie už i oddelenie náučnej literatúry. V miestach s existenciou vysokej školy sa verejné knižnice - v Žilinskom kraji najmä Krajská štátna knižnica - snažia reagovať i na potreby študentov a pedagógov vysokej školy a dopĺňať vo väčšej miere odbornú literatúru príslušného zamerania, i keď vo všeobecnosti pri dopĺňaní náučnej literatúry platí univerzálny princíp. Preto sú študenti vysokých škôl osobitnou kategóriou, ktorá má v knižniciach finančné zvýhodnenie pri zápisnom. Touto formou, t. j. znížením poplatkov za služby knižnice, prejavujú knižnice svoj sociálny prístup aj k ekonomicky slabším vrstvám obyvateľstva, ako sú dôchodcovia, ženy na MD, invalidi, nezamestnaní.

Snahou každej väčšej verejnej knižnice je svojím fondom vychádzať v ústrety ekonomicky činnému obyvateľstvu, ktoré prostredníctvom knižnice nachádza relax pri beletristickej knihe, ale využíva i odbornú literatúru a informácie k profesionálnemu rozvoju osobnosti. Keďže Žilinský kraj nie je význačný veľkým podielom iných národností a nie je tu silná ani rómska menšina, nie je ani potrebné týmto smerom zameriavať služby knižnic. V Žiline pôsobí Český spolok, ktorý si predpláca do Krajskej štátnej knižnice české noviny a nachádza v jej fonde i veľké množstvo inej literatúry vo svojom rodnom jazyku, a to i z toho dôvodu, že mnoho žiadaných titulov ani v slovenčine nevychádza.

Mnohé knižnice sa snažia uľahčiť prístup i orientáciu v knižnici zdravotne postihnutým občanom - Kysucká knižnica a Krajská štátna knižnica v Žiline má vybudovaný bezbariérový prístup do knižnice, Turčianska knižnica v Martine má orientačný systém pre sluchovo postihnutých občanov. Všetky knižnice s okresnou a krajskou pôsobnosťou sprístupňujú fondy zvukových kníh zrakovo postihnutým občanom. Kysucká knižnica

zduružuje vo svojich priestoroch každú sobotu mentálne a telesne postihnuté deti, ktorým sa venuje pracovníčka knižnice. Všetky knižnice sa zameriavajú na problematiku drogovej závislosti, a to budovaním fondov literatúry s touto tematikou, organizáciou literárnych a iných súťaží, edičnou činnosťou (Zlomené krídla - vydané KŠK, Drogy - vydané Turčianskou knižnicou a Drogy, toxikománia, AIDS - vydané Kysuckou knižnicou) ap. Literárne talentovaní mladí ľudia majú možnosť prostredníctvom knižnice združovať sa v literárnych kluboch - Literárny klub v Turčianskej knižnici v roku 1998 vydal zborník regionálnych autorov, ďalší literárny klub pôsobí pri Knižnici G. F. Belopotockého v Liptovskom Mikuláši.

b) Dodávatelia

Knižnice sa pri dopĺňovaní fondu riadia dvoma zásadnými podmienkami, a to požiadavkami čitateľov a finančnými možnosťami. Nakoľko nákup literatúry je limitovaný finančnou čiastkou na každý kalendárny rok, knižnice majú snahu získať čo najväčší počet kníh za čo najnižšiu cenu, a preto knihy nakupujú od tých vydavateľstiev, distribútorov, kníhkupcov, ktoré im poskytnú najvýhodnejšiu zľavu. Nevýhodou nákupu od vydavateľstiev je, že knihy sa do knižníc dostávajú neskôr ako na pulty kníhkupectiev a poplatky za poštovné a balné sú dosť vysoké. Pri nákupe kníh na základe edičných ponukových plánov vydavateľstiev sa stáva, že knižnice objednané knihy nedostanú a medzitým sú už vypredané i z kníhkupectiev. Naopak kníhkupectvá z obavy pred nepredajnosťou titulu si niektoré knihy vôbec neobjednajú (alebo len v malom množstve), takže sa stáva, že knižnice sa touto cestou k niektorým titulom vôbec nedostanú. Pre mnohé knižnice sa javí dobrým spôsobom získavania kníh nákup od distribútorov, pretože si ponúkané tituly môžu pozrieť a objednať požadované množstvo. Kníhkupectvá, s ktorými majú knižnice tradičnú spoluprácu, poskytujú knižniciam výhodné zľavy, ktoré následne umožňujú okresným knižniciam realizovať cenovo výhodný nákup aj pre obecné knižnice v rámci centrálného dopĺňovania fondov.

Pri automatizácii svojich knižnično-informačných procesov knižnice majú pomerne bohatú ponuku hotových softvérových produktov, ktoré sú aplikované v mnohých knižniciach rôznych typov na Slovensku. Tieto softvéry sa však líšia nielen svojou kvalitou, ale i finančnou náročnosťou, spojenou s ich nákupom. Knižnice nemajú natoľko kvalifikovaných odborníkov v oblasti informatiky, ktorí by im pomohli pri výbere pre ne najvhodnejšieho softvéru a v tomto absentovala i odborná pomoc metodického centra v počiatočných automatizácie knižníc. O stave automatizácie pozri bod 2.6. Je veľmi málo obecných a mestských knižníc, ktoré by si mohli z finančných dôvodov dovoliť zakúpiť knižničný program, čo pravdepodobne často vyplýva i z nepochopenia potreby automatizácie u zriaďovateľov knižníc.

V Žilinskom kraji pôsobí mnoho providerov, ktorí umožňujú sprístupňovanie internetu za príslušný zriaďovací poplatok a paušálne poplatky. Zavedenie internetu a tým rozšírenie skladby poskytovaných služieb je pre mnohé knižnice nedostupné z ekonomických dôvodov, z tohto dôvodu prístup k internetu zatiaľ nezabezpečuje svojim používateľom ani Krajská štátna knižnica v Žiline. Z regionálnych knižníc k zavedeniu

internetu do knižnice pristúpila zatiaľ knižnica G. F. Belopotockého a Kysucká knižnica. Pre mestské a obecné knižnice je internet zatiaľ len ťažko dosiahnuteľnou metou, pričom najmä používatelia mestských knižníc by iste uvítali prístup k medzinárodným informačným zdrojom. Na slovenskom trhu pôsobí i viacero firiem zaoberajúcich sa inými modernými technológiami spracovávaní a sprístupňovaní informácií, ako je napr. firma PosAm s pobočkou aj v Žiline, ktorá zabezpečuje verejný informačný servis a produkuje a distribuje bázu dát EPRIS (Elektronický právny informačný systém), firma COMPRIS software so zameraním na vývoj, tvorbu a distribúciu ASPI (Automatizovaný systém právnych informácií), firma Albertina lcome, distribujúca elektronické informačné zdroje zo zahraničia a vydávajúca domáce odborné bázy dát na CD-ROM vrátane Slovenskej národnej bibliografie. Využívanie možností spojených s uplatnením týchto technológií v knižniciach opäť naráža na problém financií, a preto jedine Krajská štátna knižnica v Žiline a regionálne knižnice pristupujú k zakúpeniu bázy dát EPRIS v rozsahu danom svojimi finančnými možnosťami.

c) Používatelia

Verejné knižnice sú charakterom a rozsahom svojich služieb zamerané na najširšie vrstvy obyvateľstva. Ich poslaním je budovať, uchovávať univerzálny knižničný fond bez ohľadu na nosič informácií a zabezpečovať všetkým demografickým skupinám všeobecný prístup k informáciám. Používatelmi knižníc sú teda všetci obyvatelia z územného dosahu knižnice, ktorí prejavia záujem o služby knižnice, rôznych vekových kategórií a vzdelanostnej štruktúry. Zatiaľ čo v mestách s kvalitatívne i kvantitatívne lepšie vybudovanými fondmi a väčším rozsahom služieb je skladba používateľov vyváženejšia, v obecných knižniciach výrazne prevládajú detskí čitatelia a čitatelia so základným a stredoškolským vzdelaním.

Pre finančnú diferenciaciu poplatkov za služby, ktorá sa vo verejných knižniciach na rozdiel od iných typov knižníc neodvíja od rozdielneho rozsahu poskytovaných služieb pre rôzne skupiny používateľov, sa zavádzajú kategórie používateľov.

Jednou z najpočetnejších kategórií sú deti do 14 rokov, ktoré si budujú (za absencie školských knižníc) práve vo verejných knižniciach svoj vzťah ku knihe, knižnici a informáciám, čo im potom pomôže i v orientácii v iných typoch knižníc. Počas informatickej prípravy sa učia vyhľadávať v katalógoch, pracovať s knihou, a preto je potrebná previazanosť knižnice so školami, ktoré by tiež mali dbať na zabezpečenie tejto stránky pripravenosti žiakov na ďalšie formy štúdia. Deťom do 14 rokov je určená detská náučná a krásna literatúra, veľmi vyhľadávané je povinné čítanie, no tieto diela sú pomerne slabó vydávané.

Kategória mládež od 14 - 18 rokov, zahrňujúca najmä študentov stredných škôl, navštevuje okrem oddelenia beletrie i oddelenie náučnej literatúry, kde nachádza informácie potrebné na štúdium, na spracovanie referátov a odborných prác.

Náročnejšie požiadavky majú študenti vysokých škôl, preto knižnice nakupujú knihy z vytypovaných študijných odborov. Pre ich potreby i pre potreby dospelých používateľov,

ktorí sú ďalšou kategóriou, už často nepostačujú klasicky sprístupňované informácie, ale je potrebné využívať novšie technológie, napr. internet, DB na CD-ROM a pod.

Spomedzi dospelých čitateľov môže byť vyčlenená kategória dôchodcov, nezamestnaných, vojakov, žien na MD s finančnými ťažkosťami pri zápise. Dôchodcovia často navštevujú čítárne s periodikami, kde najmä z finančných dôvodov využívajú dennú tlač a oddelenie beletrie.

Osobitnou skupinou používateľov sú zdravotne postihnutí občania, ktorí podľa charakteru svojho handicapu vyžadujú osobitný bezbariérový prístup do knižnice a osobitné služby. Zrakovo postihnutí používatelia využívajú fond kníh na audiokazetách, ktorí sprostredkováva Ústredná knižnica pre nevidiacich M. Hrebendu v Levoči a väčšinou len nedostatok finančných prostriedkov bráni knižniciam poskytovať ďalšie špecializované služby i pre zrakovo i sluchovopostihnutých občanov, napr. posluch kníh prostredníctvom hovoriacich počítačov, počítačov na čítanie špeciálnych CD-ROM-ov, požičiavanie otitulkovaných videokaziet a pod.

Trendy rozvoja jednotlivých používateľských skupín sú závislé nielen od demografických zmien, ktoré zatiaľ v Žilinskom kraji nie sú také markantné ako v iných krajoch (napriek tomu už i tu dochádza k poklesu počtu detských používateľov v mnohých knižniciach, a je otázne, do akej miery má na tom podiel príklon mladých ľudí k iným médiám a iným formám trávenia voľného času, než aké poskytuje knižnica, a do akej miery pokles počtu detí v populácii), ale i od možností, ktoré knižnice budú môcť používateľom poskytnúť, t. j. do akej miery budú flexibilné voči trendom informatizácie, ako budú budovať a sprístupňovať špeciálne fondy pre ľudí s fyzickým a duševným handicapom a pod.

Pri porovnaní rokov 1990 a 1997 došlo v Žilinskom kraji k poklesu používateľov takmer o 23 000, pričom ale počet používateľov knižníc okresného dosahu vzrástol o 2171. Tento fakt by podobne ako v celoslovenskom meradle mohol byť odrazom známeho úpadku obecných a mestských knižníc po roku 1990 a prelievania používateľov do väčších knižníc s lepšie budovanými fondmi, pretože záujem o literatúru vo všeobecnosti neklesá a potreba navštevovať knižnicu je často ovplyvnená i finančnými možnosťami ľudí pri dnešných vysokých cenách kníh a časopisov. V prípade Krajskej štátnej knižnice v Žiline je pokles používateľov relatívny (11 456 používateľov v r. 1990, 19 441 používateľov v r. 1997), pretože vtedajšia okresná knižnica mala o 11 pobočiek viac a mesto Žilina bolo väčšie o územie s takmer 10 000 obyvateľmi. Vyjadruje to percento používateľov z počtu obyvateľov, ktoré sa zvýšilo z 20,02 na 22,3. Viac ako o polovicu poklesol v kraji počet používateľov profesionálnych knižníc, čo je odrazom nielen zhoršeného postavenia týchto knižníc, ale i znižovania ich počtu (z 52 na 39) po znížení úväzkov knihovníkom. Napriek nárastu počtu knižníc s neprofesionálnym knihovníkom (z 216 na 251 knižníc) došlo i v týchto knižniciach k poklesu používateľov o 7 000, takže deprofesionalizácia knižníc je javom, ktorý je úzko spojený s celkovým poklesom činnosti knižníc. Mestské knižnice, ktorých počet sa zvýšil o jednu, pričom poklesol počet ich pobočiek, zaznamenali pokles používateľov o 4 000. Materiálny základ pre poskytovanie služieb, t. j. fond týchto knižníc sa neustále znižuje a ich schopnosť prispôsobiť sa moderným trendom v knižnično-informačných službách je veľmi nízka (čo nie je zväčša chybou knihovníkov).

2. AUDIT STRATÉGIE, ORGANIZÁCIE A PRODUKTIVITY KNIŽNIČNEJ SIETE

2.1 Organizačná štruktúra knižničnej siete

Verejné knižnice sú univerzálne knižnice, zriadené a financované samosprávou, miestnou a územnou štátnou správou, ktoré poskytujú verejné knižnično-informačné služby rovnocenne pre všetky vrstvy obyvateľstva. Podľa svojej územnej pôsobnosti sa delia na krajské, regionálne, mestské a obecné verejné knižnice. V Žilinskom kraji pôsobí 1 Krajská štátna knižnica v Žiline s 13 pobočkami, 4 regionálne knižnice s 8 pobočkami, 12 mestských knižníc s 13 pobočkami, 39 knižníc s profesionálnym knihovníkom (úväzok 0,5 a viac) a 249 knižníc s dobrovoľným knihovníkom (úväzok pod 0,5) s 3 pobočkami. Krajská štátna knižnica v Žiline vznikla 1. januára 1997 po návrate právnej subjektivity vtedajšej Severopovažskej knižnici, začlenenej do Severopovažského kultúrneho centra, a stala sa priamo riadenou organizáciou Krajského úradu v Žiline. Regionálne knižnice (Kysucká knižnica, Knižnica G. F. Belopotockého, Oravská knižnica, Turčianska knižnica) vznikli premenovaním z okresných knižníc po strate svojej právnej subjektivity a začlenení do regionálnych kultúrnych centier od 1. júla 1996. Regionálne kultúrne centrá ako produkt transformácie kultúry na Slovensku prešli spod priameho riadenia MK SR pod Krajský úrad v Žiline. V súčasnosti prebieha proces ich likvidácie a návratu právnej subjektivity všetkým včleneným organizáciám vrátane knižníc. Mestské a obecné verejné knižnice podľa zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení boli delimitované do správy obecných a mestských úradov a okresné knižnice spod ONV pod MK SR. Do 1. januára 1991 boli tieto knižnice začlenené pod okresné úrady a okresná knižnica na základe združenia finančných prostriedkov z bývalého ONV uskutočňovala mnohé odborné činnosti i pre mestské a obecné knižnice vo svojej územnej pôsobnosti (nákup fondu, jeho odborné spracovanie, nákup tlačív ap.) a prostredníctvom nej boli vyplácané i mzdy a odmeny knihovníkom.

V okrese Dolný Kubín boli knižnice do r. 1990 organizované v strediskovom systéme, budovanom od r. 1966, ktorý bol delimitáciou knižníc pod obecné a mestské úrady v roku 1991 prerušený. Obecným knižniciam boli fondy delimitované v takom stave, v akom sa v nich v čase delimitácie nachádzali. Nebol daný dostatočný časový priestor na vykonanie revízií a často nebolo zabezpečené, aby súčasťou delimitačných protokolov boli zoznamy kníh. V evidenciách knižníc tak vznikol neporiadok.

V okresoch vytvorených podľa zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky (Bytča, Námestovo, Kysucké Nové Mesto, Tvrdošín, Ružomberok) nepôsobia zatiaľ okresné knižnice, ktoré by zriadili okresné úrady alebo by mohli byť pretransformované z existujúcich mestských knižníc. Kompetentné orgány zatiaľ nemajú možnosť riešiť túto situáciu, a to najmä z finančných dôvodov.

V sieti verejných knižníc v Žilinskom kraji pôsobí 1 metodické pracovisko s krajskou i okresnou pôsobnosťou (KŠK v Žiline) a 4 metodické pracoviská s okresnou pôsobnosťou v regionálnych knižniciach. Okresní metodici pokrývajú svojou činnosťou aj okresy, v ktorých nepôsobí okresná knižnica, t. j. v rozsahu pôvodných okresov. Krajská metodika je zameraná najmä smerom k regionálnym knižniciam a jej náplňou je:

- rozpracovávanie a aplikovanie úloh a pokynov územnej štátnej správy i odporúčaní národného metodického centra pre knižnice vo svojej metodickej pôsobnosti,
- spracovanie podkladov pre riadiace orgány a národné metodické centrum, tvorba analyticko-syntetických materiálov koncepčného a prognostického charakteru,
- metodická pomoc regionálnym knižniciam pri konkrétnych činnostiach, najmä metodickým pracoviskám,
- budovanie archívu a dokumentácie usmerňovaných knižníc,
- spracovanie štátnej knižničnej štatistiky,
- koordinácia bibliografickej činnosti v kraji,
- koordinácia edičnej činnosti a publikovanie odborných informácií,
- organizovanie odborných porád riaditeľov a metodikov,
- systematické vzdelávanie knižničných pracovníkov kraja, organizácia odborných seminárov a školení,
- metodicko-inštruktážna pomoc regionálnym knižniciam pri aplikácii a dodržiavaní smerníc, noriem a odporúčaní pre knižnice, zavádzaní nových technológií knižnično-informačnej činnosti.

Krajské metodické pracovisko je obsadené t. č. 1 pracovníkom s vysokoškolským vzdelaním v odbore knihovníctvo a vedecké informácie. Na koordinácii bibliografickej činnosti v kraji sa od začiatku r. 1999 podieľa Knižnica G. F. Belopotockého v Liptovskom Mikuláši.

Metodiku na okresnej úrovni v KŠK a v regionálnych knižniciach zabezpečujú 5 pracovníci so stredoškolským vzdelaním a je zameraná na tieto oblasti:

- rozpracovávanie úloh a pokynov nadriadených riadiacich orgánov a vyšších metodických pracovísk pre usmerňované knižnice,
- spracovanie koncepcii a plánov rozvoja knižníc v okresoch,
- uskutočňovanie metodicko-inštruktážnej pomoci knihovníkom pri rôznych odborných činnostiach formou návštev a konzultácií,
- dokumentačná a prieskumno-rozborová činnosť, budovanie archívu a dokumentácie knižníc,
- realizácia štátnej knižničnej štatistiky a tvorba prehľadov o činnosti knižníc,
- vydávanie metodických materiálov k problematike knižničných činností,
- organizovanie školení, porád a starostlivosť o ďalšie vzdelávanie knižničných pracovníkov,
- centrálny nákup knižničného fondu po dohovore s obecným úradom.

Kysucká knižnica metodicky usmerňuje 14 profesionálnych knižníc s 2 pobočkami a 8 dobrovoľných knižníc v okrese Čadca a 4 profesionálne knižnice a 8 dobrovoľných v okrese Kysucké Nové Mesto, Turčianska knižnica usmerňuje 2 profesionálne a 36 dobrovoľných knižníc v okrese Martin a 3 profesionálne a 20 dobrovoľných knižníc v okrese Turčianske Teplice, Knižnica G. F. Belopotockého usmerňuje 2 profesionálne a 53 dobrovoľných knižníc v okrese Liptovský Mikuláš a 4 profesionálne a 21 dobrovoľných knižnice v okrese Ružomberok, Oravská knižnica usmerňuje 2 profesionálne a 21 dobrovoľných knižníc v okrese Dolný Kubín, 6 profesionálnych a 18 dobrovoľných knižníc v

okrese Námestovo, 3 profesionálnych a 12 dobrovoľných knižníc v okrese Tvrdošín, Krajská štátna knižnica usmerňuje 11 profesionálnych knižníc s 3 pobočkami a 40 dobrovoľných knižníc v okrese Žilina a 2 profesionálne knižnice s 3 pobočkami a 9 dobrovoľných knižníc s 1 pobočkou v okrese Bytča.

Metodické usmerňovanie sa uskutočňuje na základe istej dobrej vôle obecných a mestských úradov, pretože po r. 1990 sa mestské a obecné knižnice stali majetkom samosprávnych orgánov. Stále platná smernica MK SSR č. 9506/1976, na základe ktorej sa metodické usmerňovanie uskutočňuje, ani štatút krajskej knižnice nie sú pre obecné úrady záväzkom prijať metodikov a akceptovať ich rady a pripomienky k činnosti knižníc. Obecné úrady považujú knižnice za svoj majetok, ale mnohé z nich nepovažujú starostlivosť o knižnice za svoju povinnosť. Tento prístup sa prejavil najmä po roku 1990, keď obecné knižnice boli rušené, sťahované do horších priestorov, prípadne nedostali prostriedky na nákup knižničného fondu (napr. až 42 % knižníc v bývalom okrese Žilina nedostalo roku 1991 prostriedky na nákup fondov, počet čitateľov následne poklesol o 20 %). V súčasnosti sa situácia stabilizovala, nedochádza k rušeniu knižníc, počet obecných úradov v kraji, ktoré neposkytli prostriedky na nákup fondov sa stabilizoval a pohybuje sa okolo 55. V roku 1997 nepracovalo 13 verejných knižníc. Napriek tomu stále absentuje premyslená štátna politika (knižovnícky zákon), ktorá by zakotvovala povinnosť obecných úradov zodpovednejšie pristupovať k existencii a činnosti knižníc vo svojej pôsobnosti.

Metodičky na oboch úrovniach metodického riadenia sa snažili každú z usmerňovaných knižníc raz ročne navštíviť, finančné a personálne problémy však zasiahli aj túto oblasť činnosti knižníc, takže došlo k obmedzovaniu priameho kontaktu metodikov s usmerňovanými knižnicami. Celkovo bolo v r. 1997 uskutočnených 642 metodických návštev a konzultácií. Podľa aktuálnej potreby metodici organizujú porady pre knihovníkov usmerňovaných knižníc. Na podporu metodickej činnosti sú vydávané metodické materiály, v Žiline do r. 1995 vychádzal časopis pre obecné knižnice v okrese Žilinský knihovník (vydávaný 1 - 2-krát ročne), príležitostne boli vydávané metodické materiály k rôznym odborným a spoločenským problémom. Každoročne sú spracovávané materiály s vyhodnotením činnosti verejných knižníc v okresoch, v kraji i samotných knižniciach.

Plány a prognózy rozvoja knižníc

Do roku 1991 okresné knižnice plánovali základné ukazovatele pre činnosť obecných a mestských knižníc, pretože previazanosť týchto knižníc s okresnou knižnicou bola pomerne úzka - okresná knižnica zabezpečovala pre verejné knižnice v okrese nákup a mala i mzdové nástroje, ktorými mohla pôsobiť na výkonnosť knižníc. Po roku 1990 sa táto väzba obecných knižníc na okresnú knižnicu prerušila a prijímanie odporúčení a rád metodikov k činnosti obecných knižníc obecnými úradmi funguje už len na báze istej dobrovoľnosti zo strany predstavenstva obce a mesta. Tvorbou plánov pre obecné a mestské knižnice preto stratila svoju opodstatnenosť a okresné knižnice od nich odstúpili. Plánuje sa naďalej činnosť regionálnych knižníc a krajskej knižnice, existuje prognóza rozvoja knižníc v kraji, vypracovaná na základe podkladov z okresných knižníc a KŠK na

krajskom úrade v Žiline a ktorá za strategické ciele rozvoja knižníc stanovuje zabezpečenie rutínnej prevádzky lokálnych automatizovaných knižničných systémov, umožnenie rozvoja sieťových služieb a využívanie informačných zdrojov a internetu, humanizáciu knižnično-informačných služieb popri využívaní nových médií a informačných technológií, vybudovanie Krajskej štátnej knižnice ako základného uzla krajského knižničného systému, ktorý bude zabezpečovať odbornú prepojitelnosť knižníc poskytujúcich verejné knižničné informačné služby. Sú i požiadavky na investície pre knižnice.

Prognóza rozvoja Krajskej štátnej knižnice v Žiline je orientovaná výhľadovo do r. 2003, resp. až do r. 2008 na nasledujúce okruhy problémov: dokončenie strešnej nadstavby centrálnej knižnice, automatizácia knižnično-informačných činností knižnice, zavedenie internetu a moderných informačných technológií do knižnice (EPRIS, CD-ROM-y, online prepojenie na súborné katalógy monografií a periodík, sprístupňovanie katalógov iných knižníc cez internet ap.), vystavovanie vlastného katalógu v internete a umožňovanie diaľkového prístupu k fondu knižnice, využívanie netradičných foriem sprístupňovania knižničných fondov (bibliobusy), zapojenie knižnice do komunálneho informačného systému a vytvorenie dôležitého verejno-informačného centra regionálneho významu s informáciami z oblasti štátnej správy, samosprávy, obchodu, turistiky ap., realizácia projektu humanizácie knižnično-informačných služieb zrakovo postihnutým a sluchovo postihnutým občanom, rozšírenie výpožičného času knižnice do 22.00 hodiny.

Ostatné regionálne knižnice majú svoje prognózy, ktoré sú podobne orientované so zreteľom na ich špecifické potreby. Napr. Turčianska knižnica v plánoch do r. 2000 si za ciele stanovila okrem iného:

- pri počte obyvateľov Martina (60 000) realizovať ročný nákup 15 000 k. j.,
- zlepšiť ochranu knižničného fondu inštalovaním bezpečnostného zariadenia proti odcudzeniu k. j.; zaviesť elektronický zabezpečovací systém v pobočkách knižnice,
- rozšíriť dobu poskytovaných služieb podľa potrieb a požiadaviek používateľov; otvoriť najmenej jednu pobočku v sídliskovej časti mesta,
- viac nakupovať netradičné knižničné dokumenty, s osobitným dôrazom na využitie CD-ROM,
- dobudovať počítačovú sieť a zaviesť výpočtovú techniku do všetkých pracovných postupov,
- zabezpečiť napojenie na informačné bázy dát partnerských a iných informačných inštitúcií; využívať internet; debarierizáciou knižnice umožniť prístup do jej priestorov a využívanie jej služieb aj imobilným a inak postihnutým občanom,
- rozšíriť reprografické služby v súlade s požiadavkami verejnosti a vybudovať vlastnú polygrafickú základňu, ktorá umožní pohotovejšie a ekonomickejšie rozširovanie informačných služieb z vlastných zdrojov,
- účelne zariadiť a moderne vybaviť priestory knižnice,
- doplniť stav vysokokvalifikovaných pracovníkov.

2.2 Problémy v doplňovaní a spracovaní knižničného fondu

Medzi oblasti, ktoré sú najviac ovplyvnené zlou ekonomickou situáciou Slovenska patrí i oblasť kultúry a k negatívnym dôsledkom tohto celospoločenského javu sa často pridružuje i nedocenenie významu knižnice zo strany ich zriaďovateľov. Jedným z odrazov celkovej finančnej poddimenzovanosti knižníc je doplňovanie knižničného fondu. Podľa medzinárodných odporúčaní by mal byť ročný prírastok fondu verejnej knižnice 250 k. j. na 1000 obyvateľov, teda Krajská štátna knižnica by mala mať prírastok približne 21 500 k. j. S priemerným prírastkom 14 500 k. j. sa pritom radí medzi popredné verejné knižnice na Slovensku. V medziročnom porovnaní rokov 1997 a 1996 je v prírastkoch mierny nárast, čo je aj odrazom zákona o povinných výtláčkoch, ktorý vstúpil do platnosti v septembri roka 1997. V porovnaní rokov 1990 a 1997 sú ročné prírastky takmer rovnaké (14 595 v r. 1990, 14 853 v r. 1997). Regionálne knižnice v tomto porovnávanom období nakúpili takmer o 6000 k. j. menej a tento pokles bol v r. 1997 i v porovnaní s predchádzajúcim rokom, keď boli regionálne knižnice začlenené do RKC. K naozaj veľkému poklesu došlo v nákupe mestských a dobrovoľných knižníc - prírastky poklesli z 56 423 k. j. na 22 715 k. j.

Do roku 1991 obecné knižnice získavali knihy prostredníctvom okresných knižníc, ktoré im zabezpečovali aj spracovanie kníh. Po roku 1990 sa do istej miery pretrhali finančné väzby s okresnými knižnicami a mnohé obecné knižnice začali samy nakupovať knihy, ak vôbec niečo kupovali. Pracovníci obecných knižníc mohli viac ovplyvňovať nákup podľa svojich momentálnych požiadaviek, na druhej strane sa mnohokrát nákup stal jednosmerne orientovaný, zabúdalo sa najmä na detskú a odbornú literatúru. Centrálny nákup môže využiť každá knižnica, ktorá má záujem a poukáže po uzatvorení zmluvy finančné prostriedky na konto okresnej (krajskej) knižnice. Tak je zabezpečená nielen lepšia štruktúra nákupu, ale i väčší nákup, umožňovaný zľavou pre okresnú knižnicu. Knihy sú spracované podľa knižníckych pravidiel. Zároveň sa tak zabezpečí využitie všetkých prostriedkov do konca roka, ktoré knižnica na nákup dostala; paradoxne sa totiž v niektorých knižniciach stáva, že knihovníci nevyčerpajú ani to málo finančných prostriedkov, ktoré od obecného úradu dostanú.

Pre optimálny nákup je dôležité, aby sa uskutočňoval pravidelne a knižnice mohli podľa svojich finančných možností doplňovať fond podľa momentálnej ponuky na trhu. Za existencie regionálnych centier sa stávalo, že regionálne knižnice neboli informované o svojom rozpočte, nevedeli si vyčleniť čiastky na nákup, poprípade im peniaze boli pridelené s takým časovým sklzom, že im zatiaľ unikli mnohé tituly.

2.3 Služby

Výpožičné služby sú základnými službami, ktoré poskytujú verejné knižnice, a v obecných knižniciach sú často jedinými. aké knižnice majú možnosť vôbec poskytovať. V naplní služieb knižníc na vyššej hierarchickej úrovni sú už aj vzhľadom na ich priestorové, materiálne a personálne vybavenie, ako i na iné používateľské zázemie, okrem výpožičiek kníh a periodík i výpožičky ostatných dokumentov (videokaziet, audiokaziet,

CD, CD-ROM ap.) z fondov vlastnej knižnice, ale i cestou MVS, biblio- graficko-informačné služby, reprografické služby, prekladateľské služby.

Knižnice s okresnou a krajskou pôsobnosťou chcú držať krok i s najnovšími trendmi v poskytovaní informačných služieb na báze výpočtovej techniky, je to však pre ne finančne náročný cieľ, ktorému sa približujú len postupne. Na využívanie internetu v rámci kraja ako prvá pristúpila Knižnica G. F. Belopotockého v Liptovskom Mikuláši, za ňou koncom roka 1998 nasledovala Kysucká knižnica v Čadci a plánované je spustenie internetu i v ostatných knižniciach. Druhou významnou službou tohto druhu bude sprístupňovanie bázy dát EPRIS v rámci všetkých okresných knižníc a KŠK.

Výpožičky sú jedným zo základných ukazovateľov celkovej činnosti knižnice. Pri porovnávaní rokov 1990, keď sa v celej krajskej sieti podľa terajšieho územného členenia realizovalo 4 665 712 výpožičiek a 1997 s 3 597 214 výpožičkami, došlo k poklesu výpožičiek o takmer 641 000, pritom počty výpožičiek okresných a krajskej knižnice za spomínané obdobie podstatne vzrástli. Z toho vidieť výrazný podiel práve obecných knižníc na celkovom poklese výpožičiek v kraji, ktorý odráža ich zhoršenú situáciu oproti minulému obdobiu. Nárast výpožičiek v regionálnych knižniciach a krajskej knižnici môže mať príčinu i v presúvaní čitateľov z obecných knižníc, kde nenájdu požadované knihy, do väčších knižníc v okresných mestách. Napr. v rámci okresov Žilina a Bytča je pokles výpožičiek v roku 1997 v porovnaní s rokom 1990 približne o 50 000, pritom počet výpožičiek v Krajskej štátnej knižnici vzrástol o 140 000. Je tu teda presun čitateľov zo stagnujúcich obecných knižníc do knižníc v mestách.

Trendom v regionálnych knižniciach a krajskej knižnici je rozširovanie výpožičného času; výhľadovo by mali byť knižnice časom otvorené do 22.00 hod., a to aj v sobotu. Realizácia tohto plánu súvisí samozrejme s personálnymi i ekonomickými možnosťami knižnice. V súčasnosti sa výpožičný čas pohybuje od 44 hodín do 59,5 hodín týždenne. Obecné knižnice majú priemerne otvorené len 4 hodiny týždenne a predĺženie výpožičného času by bolo zo strany čitateľov i knihovníkov určite vítané. Chýba však ochota obecného úradu uvoľniť ďalšie prostriedky na činnosť knižnice.

Celkovo je o služby verejných knižníc veľký záujem, o čom svedčí i vysoká denná návštevnosť. Základom pre poskytovanie služieb je však dobre budovaný knižničný fond.

2.4 Finančná a cenová politika

Regionálne knižnice a krajská knižnica ako príspevkové organizácie vo svojej finančnej a cenovej politike musia vychádzať z obmedzení, ktoré im dáva príspevok od zriaďovateľa, a ten je vo všetkých knižniciach oproti požiadavkám knižnice značne poddimenzovaný. Zostavovanie rozpočtu je pre knižnice ťažké, pretože príspevok po väčšine nezohľadňuje rast nákladov na prevádzku a nákup knižničného fondu. V prípade regionálnych knižníc je základným zdrojom financovania príspevok od zriaďovateľa, KŠK je napojená na štátny rozpočet cez kapitolu Krajského úradu v Žiline. Okrem toho si knižnice vytvárajú príjmy z vlastnej činnosti, ktoré predstavujú 7 - 10 % pokrytie nákladov na prevádzku. Pre ďalší rozvoj knižnice je nevyhnutná tvorba fondu reprodukcie, knižnice

však v poslednom období nevládali kryť odpisy hmotného a nehmotného investičného majetku alebo ich pokrývali len čiastočne.

Pri stanovovaní poplatkov sa vychádza z porovnávania so situáciou v iných knižniciach rovnakého typu, zo záujmu o ten-ktorý typ služieb a v neposlednom rade z finančnej situácie knižnice. Regionálne knižnice aj KŠK majú diferencované registračné poplatky vzhľadom na vekové kategórie a na sociálne znevýhodnené skupiny občanov. Zvyšovanie poplatkov by sa nemalo stať akousi formou kompenzácie finančných ťažkostí knižnice. Odporovalo by to aj odporúčaniam Manifestu UNESCO o verejných knižniciach, že knižnica má byť v zásade bezplatná, a už vôbec by nemalo dochádzať k vyberaniu poplatkov za výpožičky. V skutočnosti nielen obecné knižnice, ale dokonca i mestská knižnica vyberá za výpožičky poplatky, pričom sa argumentuje ťažko vyvrátiteľným faktom, že aspoň takto knižnica získava prostriedky na nákup fondu.

Mestské knižnice dostávajú príspevok na prevádzku ako rozpočtové organizácie od mestského úradu. obecné knižnice sú financované miestnou samosprávou, niektoré z nich poplatky za služby nevyberajú, v iných je zápisné pre všetkých čitateľov jednotné.

2.5 Personál

Je známe, že na knihovnícku profesiu sa naša spoločnosť už dávnejšie a na rozdiel od minulosti nepozera s náležitým rešpektom a chápanie jej náplne je značne zľahčované. Prejavuje sa to nielen na slabom spoločenskom docenení práce knihovníka, ale najmä na jej finančnom ohodnotení. V praxi to má za následok odchod kvalifikovaných pracovníkov na finančne zaujímavejšie miesta a starnutie knihovníckeho personálu (absolventi knihovníctva dávajú prednosť lepšie platenému zamestnaniu) alebo výraznú prevahu žien v personále knižníc. Nehovoriac o tom, že s nástupom výpočtovej techniky do knižníc a všetkých možností rozvoja služieb potrebujú knižnice i také profesie, ktoré sú finančne náročnejšie.

Priemerná mzda v r.1997 v regionálnych knižniciach bola 6 931,20 Sk, s Krajskou štátnou knižnicou v Žiline 6806,5 Sk. Vekový priemer pracovníkov sa pohyboval od 37 do 42 rokov. Počet pracovníkov sa od r. 1990 v uvedených knižniciach znížil o 16 %, najviac v Kysuckej knižnici (o takmer 10 osôb) a Oravskej knižnici (o 6 osôb). Väčšina pracovníkov má stredné odborné vzdelanie, podiel pracovníkov s knihovníckym vzdelaním sa pohybuje okolo 67 - 85 %.

V mestských a obecných knižniciach má väčšina knihovníkov stredoškolské vzdelanie, v mestských knižniciach majú takmer všetci zamestnanci knihovnícke vzdelanie, v obecných knižniciach je knihovnícke vzdelanie skôr výnimkou. Priemerná mzda v mestských knižniciach v r. 1997 bola 6771.25 Sk. Vekový priemer pracovníkov v obecných knižniciach je 42 rokov.

Priemerná mzda knihovníkov zaostáva za celospoločenskou priemernou mzdou, a tak i vzhľadom na predchádzajúce tvrdenie by jediným pozitívom mohlo byť, že v knihovníctve robia a zostávajú robiť len tí, ktorí knihy a knižnicu naozaj majú radi. Realita je však napríklad v niektorých obecných knižniciach taká, že obecný úrad zamestnáva

pracovníkov na vedľajší pracovný pomer, ktorým zveruje knižnicu na pomerne krátky čas, takže si k nej nevytvárajú žiadny vzťah a niekedy to negatívne poznačí stav celej knižničnej evidencie, stav fondu ap. Na obranu obecných úradov však treba podotknúť, že často naozaj nemajú potrebné prostriedky na financovanie knižnice v želateľnom rozsahu.

2.6 Technické vybavenie a automatizácia

V Žilinskom kraji všetky regionálne knižnice i krajská knižnica pristúpili k automatizácii svojej knižnično-informačnej agendy už približne pred 4 - 5 rokmi. Za tento čas Kysucká knižnica (program Libris), Oravská knižnica (program Libris) i Knižnica G. F. Belopotockého (program PC LIB) prešli od automatizácie akvizičných a katalogizačných procesov k automatizácii výpožičiek, vytváraniu regionálnych báz dát i tvorbe bibliografií a rešerší. Dve z týchto knižníc - Knižnica G. F. Belopotockého a Kysucká knižnica - ako jediné verejné knižnice v kraji umožňujú na pôde knižnice prístup do siete internet, ostatné zo spomínaných knižníc plánujú tento kvalitatívny postup v informačných službách v najbližšom období, po vyriešení finančných a personálnych otázok. Turčianska knižnica stojí pred začatím automatizovaného výpožičného procesu v programe Libris, Krajská štátna knižnica uskutočňuje prechod z nevyhovujúceho programu Smartlib do programu Rapid Library. Iné knižnice, najmä mestské, zvažujú možnosť zavedenia počítačov do spracovania a vedenia knižničnej agendy; hlavným problémom zostávajú finančné nároky a nepochopenie potreby automatizácie zo strany zriaďovateľov knižníc.

Vzhľadom na nekompatibilitu softvérov nie je možné využívať externé bázy dát inou cestou ako prostredníctvom internetu.

Technické vybavenie knižníc je často zastarané a nevyhovujúce prístroje sa stávajú brzdou ďalšieho rozvoja služieb. Knižnice mnohokrát nemajú fungujúce kopírovacie stroje, nemajú peniaze na ich opravu alebo napr. kvôli jednému skeneru nemôžu začať výpožičný proces s využitím čiarového kódu.

2.7 Priestorové vybavenie a umiestnenie

Krajská štátna knižnica v Žiline má svoju centrálnu knižnicu vo vlastnej budove, ktorú získala v r. 1995 a v ktorej bola uskutočnená debarierizácia. V nej sústredila svoje hlavné pracoviská a najväčšiu časť fondu, okrem toho má 14 pobočiek v objektoch, v ktorých je sčasti v prenájme, sčasti v bezplatnom užívaní. Do jej vlastníctva patrí aj kaštieľ v Divinke, v ktorom sídli miestna knižnica a je prenajímaný miestnemu obecnému úradu. V súčasnosti sa knižnica snaží o jeho predaj, čím by získala prostriedky na budovanie vlastných priestorov v centre mesta. Napriek veľkej ploche centrálnej budovy knižnica t. č. nemá priestory na organizovanie väčších kultúrno-spoločenských akcií, a preto sa snaží o vybudovanie nadstavby objektu. Prvá etapa výstavby nadstavby sa už začala realizovať koncom r. 1998. Knižnica má plochu 4450 m².

Turčianska knižnica je umiestnená v dvoch budovách, ktoré sú jej vlastníctvom. Pavilón služieb bol účelovo postavený, pozostáva z troch navzájom prepojených celkov. Nie je debarierizovaný, je však v ňom realizovaný orientačný systém pre sluchovo

postihnutých občanov. Interiéry knižnice boli zariadené len provizórne, chýbajú priestriedky na kompletne vybavenie a zariadenie knižnice. Pavilónové sklené stavby vyžadujú zateplenie. Pozemok, na ktorom sa nachádza, bol pred vznikom RKC tiež v správe knižnice. Jedna pobočka je umiestnená vo vlastných priestoroch, jedna v prenajatých od mesta a jedna v priestoroch školy. Knižnica má plochu 2445 m².

Kysucká knižnica sa nachádza v budove, ktorá bola vybudovaná ako prvá účelová budova knižnice na Slovensku v sieti verejných knižníc. Knižnica bola budovaná ako experimentálna, má halový systém, 4 študovne, 1 čítareň a rozprávkovú miestnosť. Pri knižnici je veľký pozemok, ktorého údržba knižnicu dosť zaťažuje. Knižnica má vysoké prevádzkové náklady (financovanie energie). Knižnica má plochu 2510 m².

Oravská knižnica sa nachádza v jednej budove, ktorá si vyžaduje prestavbu a rozšírenie priestorov. Roku 1997 knižnica stratila skladové priestory pre depozitný fond, čím sa plocha knižnice oproti r. 1996 znížila z 1269 m² na 776 m².

Knižnica G. F. Belopotockého má okrem svojej centrálnej budovy a úseku náučnej literatúry v pamiatkovej budove 3 pobočky, jednu v kaštieli v Okoličnom a dve na základných školách. Plocha knižnice sa oproti r. 1990 zvýšila zo 615 m² na 1460 m².

Metské knižnice sa nachádzajú v priestoroch, ktoré patria mestu, poprípade mestskému kultúrnemu stredisku. Najlepšie priestory má po uskutočnenej prestavbe Metská knižnica v Ružomberku. Niektoré mestské knižnice (Námestovo, Rajecké Teplice, Trvrdošín) sa nachádzajú len v jednej miestnosti.

Obecné knižnice ako majetok obecného úradu sa nachádzajú v budovách patriacich obciam, a to najmä v budove obecného úradu, v kultúrnom stredisku, materskej škôlke alebo v základnej škole. Väčšina knižníc sa nachádza v samostatnej miestnosti, menšia časť je umiestnená v spoločných priestoroch; priestory sú malé, nevyhovujúce, fond je neprehľadne uložený z priestorových dôvodov. Niektoré obecné úrady stavajú nové obecné úrady, do ktorých je plánované i premiestnenie knižnice. Každoročne dochádza k premiestňovaniu knižníc, napr. v bývalom okrese Liptovský Mikuláš došlo k presťahovaniu knižníc 66 krát od r. 1990, v okresoch Žilina a Bytča sa presťahujú priemerne tri knižnice do roka. Veľmi málo knižníc má priestory na čítareň a paradoxne sa stáva, že knižnice, ktoré priestory na čítareň majú, nemajú čo v nej ponúknuť, pretože nenakupujú periodiká.

2.8 Public relations

Knižnice sa už v minulosti snažili propagovať svoje služby a informovať o svojej existencii a svojich aktivitách. Otázka public relations vyvstáva viac do popredia práve v tomto období, kedy sa začína diskutovať o tvári knižnice v budúcnosti a o tom, či si udrží svoje postavenie v nastupujúcej elektronickej dobe. Pokiaľ by sme komentovali z tohto pohľadu súčasnosť verejných knižníc, podľa vysokej návštevnosti, relatívne vysokého percenta počtu obyvateľov v používateľskej základni knižníc sa nezdá, že by záujem o verejnú knižnicu - najmä tie, ktoré majú svojim používateľom čo ponúknuť - klesal. Je ale otázne, do akej miery je verejnosť informovaná o všeobecných problémoch, ktoré kni-

hovníctvo trápia , čo vie napr. o zhoršení postavenia knižníc po ich včlenení do RKC, o finančných, priestorových a personálnych problémoch knižníc, o autorskom zákone, o úpadku obecných knižníc, o službách, ktoré by im knižnice mohli poskytovať pri adekvátnom finančnom zabezpečení, ap.

Základnou formou public relations verejných knižníc je vlastne informatická príprava žiakov a študentov, pretože tým je pre veľa detí zabezpečený prvý kontakt s knižnicou, ktorý sa môže rozvinúť do ich dlhoročného vzťahu k verejnej knižnici a následne i knižnici iného typu. Preto je dôležité, aby knižnice mali dobrú spoluprácu so školami všetkých stupňov, ktorá sa môže prejavovať i pri organizácii besied, súťaží, kvízov ap. Knižnica sa môže stať miestom konania rôznych významných kultúrnych akcií (napr. krsty kníh regionálneho básnika, klub mladých spisovateľov ap.), pri ktorých vystupuje ako spoluorganizátor, a to samozrejme za predpokladu, že má vhodné priestorové podmienky.

Verejné knižnice informujú o svojej činnosti v periodikách regionálneho a občas i celoslovenského významu, vo vysielaní rozhlasových a televíznych staníc miestneho dosahu, vydávajú edičné tituly, i keď v menšom množstve ako v minulosti (finančné dôvody). Súčasťou reklamnej a propagačnej činnosti väčších knižníc je vydávanie tlačených materiálov a letákov, bibliografických materiálov, sprievodcov po knižnici ap.

Obecné knižnice informujú o knižnici v miestnom rozhlase, na obecnej nástenke, prípadne v miestnom periodiku.

INFORMÁCIE

Národný seminár o autorskom práve (CECUP) - 24. a 25. máj 1999

PhDr. Jaroslav Šušol, KKIV FiF UK

Problematika autorského práva je v poslednom období, najmä v súvislosti s technologickými zmenami v informačnom reťazci, mimoriadne aktuálna. Vývoj smerom k digitalizácii a vyššiemu typu elektronických služieb stavia knižnice čoraz častejšie pred problémy spojené s elektronickým copyrightom. Predovšetkým pre ďalší vývoj v oblasti elektronických služieb je potrebné urýchlene nájsť riešenia, ktoré by boli pre knižnice akceptovateľné - v opačnom prípade môžeme byť svedkami nepriaznivého vplyvu tohto legislatívneho obmedzenia na ďalšiu inováciu knižničných služieb a odsunutia knižníc do nevýhodnej pozície. Vzrastajúci význam legislatívneho usporiadania ochrany autorských práv v elektronickom prostredí si uvedomujú aj medzinárodné knižničné a knihovnícke organizácie a združenia a usilujú sa o podporu takých projektov a programov, ktoré by napomáhali rozširovať v knihovníckej komunite povedomie dôležitosti autorskoprávnej legislatívy a zároveň umožňovali knižniciam aktívne sa podieľať na tvorbe a praktickom uplatňovaní tejto legislatívy.

Jednou z týchto organizácií je aj EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations), ktorá bola založená v roku 1992 a jej hlavnou úlohou je presadzovať záujmy informačných pracovníkov na celoeurópskej úrovni. V októbri 1994 EBLIDA získala od Európskej komisie grant na financovanie projektu vytvorenia Európskej používateľskej platformy pre copyright (European Copyright User Platform - ECUP) v rámci programu Telematics for Libraries (DG XIII). V tejto prvej fáze sa v 14 členských krajinách únie uskutočnili tematické semináre, bola ustanovená Riadiaca skupina a vypracovaný návrh stanoviskového dokumentu k problematike práv používateľov elektronických publikácií ako základ pre diskusiu s reprezentantmi vlastníkov autorských práv. V januári 1996 EBLIDA získala ďalšie financie na pokračovanie projektu ECUP+ na ďalšie 3 roky. Navyše od júna 1998 bol spustený pod hlavičkou EBLIDA ďalší projekt, ktorý financuje Európska komisia a na ktorom sa podieľa 10 krajín strednej a východnej Európy (Bulharsko, Česká republika, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko). Tento projekt sa postupne stáva známy pod hlavičkou CECUP (Central and Eastern European Copyright User Platform) a hlavné smery jeho aktivít možno charakterizovať podobne ako v prípade projektu ECUP. Za Slovensko je účastníkom projektu Slovenská asociácia knižníc. Jedným z konkrétnych výstupov projektu je zorganizovanie seminára k problematike autorského práva v každej účastníckej krajine pre záujemcov z radov odbornej knihovníckej verejnosti.

Seminár zorganizovala Slovenská asociácia knižnic s výraznou finančnou podporou Open Society Institute v Bratislave a uskutočnil sa v priestoroch Slovenskej postgraduálnej akadémie medicíny v Bratislave. Program sa sústredil na nasledujúce problémové okruhy:

- koncepcia copyrightu,
- zmeny v copyrighte v elektronickom prostredí,
- zmeny v práci knižnic v elektronickom prostredí,
- svetová autorskoprávna legislatíva a dohody,
- národná autorskoprávna legislatíva,
- návrh Smernice EÚ o harmonizácii copyrightu a príbuzných práv v informačnej spoločnosti,
- pôsobenie EBLIDA a ECUP (CECUP) v oblasti copyrightu,
- licenčné konanie,
- perspektívy vývoja autorskoprávných vzťahov v kontexte knižnično-informačných aktivít.

Cieľom seminára bolo pozdvihnúť úroveň povedomia o problematike autorských práv (najmä v kontexte elektronického publikovania) v radoch knižničných a informačných pracovníkov a prispieť k diskusii o tejto problematike, najmä v rovine práv používateľov a práv vlastníkov copyrightu a v neposlednom rade tiež posilniť pozíciu slovenských knižnic v diskusii o problematike autorských práv s príslušnými orgánmi a organizáciami na Slovensku.

V úlohe hlavnej prednášateľky sa predstavila pani Tuula Haavisto z Fínska, reprezentantka EBLIDA a výkonná manažérka projektu CECUP. Jej prezentácie sa v niekoľkých blokoch zamerali na uvedené teoretické aspekty problematiky a na mapovanie situácie z hľadiska aktuálneho stavu európskej legislatívy. S azda najväčším - aj keď prevažne kritickým - záujmom sa stretlo vystúpenie Mgr. Slavomíra Olšovského (SOZA), ktorý vo svojej prednáške o autorskom práve a knižničnej praxi na Slovensku prezentoval aktuálny stav našej legislatívy a jej vplyv na knižnice. V reakcii na jeho vystúpenie sa predstavitelia viacerých knižnic vyjadrili k neudržateľnosti súčasného právneho stavu, keď sa výpožičné služby knižnic vlastne realizujú protiprávne a jediný súčasný spôsob, ako túto situáciu urovnať (uzatvorenie zmluvy s autorským združením), je tiež technicky nerealizovateľný. Z diskusie k tejto problematike napokon vzišiel aj návrh, aby sa situáciou urýchlene zaoberala legislatívna komisia SAK a navrhla riešenia - či už na úrovni aktualizácie autorského zákona, alebo na úrovni centrálného zabezpečenia povolení výpožičiek a vysporiadania povinností knižničného systému voči držiteľom autorských práv.

Docent Martin Boháček z VŠE v Prahe oboznámil účastníkov seminára s autorskou legislatívou v Českej republike, pričom dôraz kládol na aktuálny návrh autorského zákona, ktorý sa má na diskusiu do českého parlamentu dostať v priebehu tohto roka. Z návrhu jednoznačne vyzdvihol skutočnosť, že je pre knižnično-informačné služby veľmi priaznivý a ak v tomto znení prejde parlamentom, bude veľmi pozitívne prijatý aj v knihovníckej verejnosti. Prijemným spretrením rokovania seminára bola na úvod druhého dňa prednáška JUDr. Daniely Gregušovej (PF UK Bratislava), ktorá sa venovala právnym aspektom i niektorým praktickým ukážkam elektronického obchodu.

Účastníci seminára obdržali slovenský preklad viacerých anglických materiálov, ktoré sa zaoberajú problematikou autorského práva všeobecne a špeciálne v podmienkach elektronických sietí. Bol medzi nimi napríklad článok Nový vývoj európskeho autorského práva a jeho dôsledky pre knižnice od Barbary Schleihagenovej, riaditeľky EBLIDA, či rozsiahlejší dokument Stanovisko EBLIDA k používateľským právam v elektronických publikáciách. Všetky tieto materiály detailnejšie vysvetľujú základné východiská a princípy, z ktorých EBLIDA vychádza pri formulovaní svojich stanovísk pri obrane práv používateľov. Súčasťou balíka bol aj anglický materiál How to avoid the legal pitfalls? (Ako sa vyhnúť právnym pasciam?) venovaný otázkam uzatvárania zmlúv pri zabezpečovaní licencií pre prístup k digitálnym informačným zdrojom.

Na poslednom zasadnutí Riadiacej skupiny CECUP, ktoré sa konalo v júni, sa jej členovia okrem iného venovali aj hodnoteniu seminárov, ktoré sa uskutočnili v jednotlivých krajinách. Spoločným záverom bolo konštatovanie, že uskutočnené akcie boli len akýmsi úvodom do problematiky a mali by ešte nasledovať ďalšie semináre zamerané na užšie špecializované problémové okruhy. Ak sa v nasledujúcom období podarí presadiť pokračovanie projektu CECUP, jednou z jeho priorít by mali byť aj semináre. U nás by bolo veľmi vhodné ich venovať napríklad otázkam licencií na prístup k elektronickým publikáciám či problémom verejného výpožičného práva. Takže o rok sa možno stretne na ďalšom seminári.

EBLIDA INFORMUJE

* Pracovný program EBLIDA na rok 1999

Hlavným cieľom programu je:

- zabezpečiť vhodnú ekonomickú bázu, založenú na členských príspevkoch a nezávislú od vonkajšej finančnej podpory a podporovať úplné členstvo archívnych a muzeálnych inštitúcií.

Úlohy vo vzťahu k európskym inštitúciám:

- zamerať sa na lobovanie v oblasti copyrightu, na stratégie v oblasti kníh a čítania, stratégie informačnej spoločnosti, na telematiku, štrukturálne fondy a na východnú a strednú Európu,
- vyvíjať osobitnú aktivitu, pokiaľ ide o:
  1. koncepciu smernice o harmonizácii copyrightu v informačnej spoločnosti,
  2. návrh na 1. rámcový program pre kultúru (2000 - 2004),
  3. ohlásenú Správu Európskej komisie o úlohe knižníc v informačnej spoločnosti,
- pokúsiť sa o to, aby sa zástupcovia EBLIDA dostali do poradných výborov Európskej komisie,
- hľadať zastúpenie pri rokovaníach.

Úlohy členskej základne:

- uchovávať zoznam elektronických diskusií a získať viac členov, ktorí by boli zaangažovaní v práci EBLIDA,
- mesačne vydávať „Hot News“ a „Update“ o vývoji v európskych inštitúciách,
- vydávať „Information Europe“ (4 výtlačky ročne),
- zorganizovať konferenciu o copyrighte a udeľovaní licencií na jeseň 1999,
- pripraviť program o copyrighte a udeľovaní licencií pre Global 2000 v Brightone v októbri r. 2000,
- uskutočniť 2. stretnutie expertnej skupiny EBLIDA pre oblasť copyrightu v r. 1999,
- zúčastniť sa na stretnutiach so zástupcami vydavateľstiev a dohodnúť sa na spoločných vyhláseniach v r. 1999; ide o digitálne archivovanie, digitalizáciu projektov, spoločné využívanie medziknižničných zdrojov.

Úlohy v oblasti projektov, finančných fondov a sponzorovania:

- klásť dôraz na získanie nových demokratických systémov v strednej a východnej Európe pre prácu EBLIDA, konkrétne pre projekt CECUP (Central and Eastern European Copyright User Platform),
- skúmať možnosti pokračovania týchto aktivít v rámci projektu CECUP+.
- zvýšiť povedomie o otázkach copyrightu a udeľovania licencií prostredníctvom website a zoznamu ECUP+ (European Copyright User Platform),

- smerovať k nachádzaniu akceptovateľných riešení pre problémy súvisiace s udeľovaním licencií v rámci projektu TECUP (Testbed Implementation of the ECUP Framework),
- nájsť nových sponzorov pre špecifické projekty týkajúce sa EBLIDA,
- nájsť nových stálych sponzorov.

Úlohy v oblasti propagácie:

- zúčastňovať sa na organizovaní konferencií, seminárov a workshopov,
- na výstavách a veľtrhoch vytvárať možnosti na to, aby sa prítomní oboznamovali s aktivitami EBLIDA i jej členskou základňou,
- propagovať EBLIDA rôznymi prezentáciami, hľadaním kontaktov s inými organizáciami a publikačnou činnosťou.

Aktualizované: 7. apríla 1999

*** Realizácia projektu TECUP - počiatočné štádium**

19. januára 1999 bol na stretnutí všetkých zúčastnených strán uvedený do činnosti projekt TECUP. Jeho cieľom je analyzovať možnosť fungovania praktických mechanizmov v oblasti distribúcie, archivovania a využívania elektronických produktov z hľadiska jednotlivých vlastníkov práv na jednej strane a rozličných typov knižníc na strane druhej.

V súvislosti s činnosťou európskej platformy užívateľov autorských práv (projekty ECUP a ECUP+) boli vymedzené práva používateľov informácií v elektronickom veku a predložené na posúdenie autorom, vydavateľom, príslušným spoločnostiam, predplatiteľským agentúram a ich strešným asociáciám. Zámerom bolo prerokovať otázky licencií na využívanie elektronických materiálov a dospieť ku spoločnému postoju. Zdá sa, že v momentálnom štádiu vývoja je ťažké dohodnúť sa na prijatí špecifických ekonomických modelov, ktoré nie sú priamo prepojené s už existujúcimi projektmi.

TECUP stavia svoju činnosť na modeloch, ktoré možno prispôsobiť európskym pomerom. Analyzovaním a zhodnotením skúseností modelov, prevádzkovaných v súvislosti s projektom ECUP, sa budú predstavitelia rôznych zúčastnených strán (autori, vydavatelia, knižnice a ďalší prevádzkovatelia služieb a používatelia) podieľať na rozpracovaní a výbere najvhodnejších ekonomických a používateľských modelov, pričom dôležitým kritériom bude maximálne zabezpečenie požiadaviek a záujmov používateľov, poskytovateľov informácií a vlastníkov práv.

Hodnotili sa tiež základné právne a technické aspekty. V súčasnosti prebieha implementácia mnohých prístupových riadiacich systémov prostredníctvom projektov realizovaných v národných, univerzitných, verejných a korporatívnych knižniciach v rámci Európy. Na ochranu svojich záujmov vydavateľa inštalujú právnické manažerské systémy. Dôležité je preto venovať pozornosť automatizovaným licenčným a evidenčným systémom, ktoré sú určené na kontrolu sprístupňovania a využívania elektronických dokumentov na výstupoch zo sietí a na webovských stránkach. TECUP sa bude spolu s

knižnicami a s vydavateľmi podieľať na realizácii projektov s cieľom zhromaždiť relevantné informácie, na základe ktorých sa budú robiť analýzy. Spôsob a podmienky spolupráce budú predmetom zmluvných dohôd.

TECUP stanoví kritériá, na základe ktorých sa bude hodnotiť získavanie a zhromažďovanie relevantných informácií z hľadiska užitočnosti pre prax. Takto získa TECUP bázu pre analýzu modelov. Bude ich porovnávať a skúmať a výsledky skúmania sa použijú ako podklady pre jednotlivé projekty i celkovú analýzu.

Na základe podkladov, ktoré poskytnú realizátori iných projektov sa urobí analýza troch hlavných okruhov činností s dôrazom na ekonomické a právne otázky:

1. retrospektívna digitalizácia tlačených dokumentov v knižniciach,
2. materiály už vydané v digitálnej forme,
3. elektronické riadiace systémy na spracovanie požiadaviek z oblasti licencií a autorského práva.

Je veľmi dôležité preskúmať existujúce ekonomické modely z hľadiska ich vplyvu na používateľov elektronických dokumentov. To predpokladá dlhodobú dostupnosť dokumentov zo všetkých oblastí poznania, dokonca i takých, ktoré nie sú často využívané.

Schválené a odporúčené budú tie modely, ktoré najlepšie dokážu uspokojiť požiadavky všetkých záujemcov a ktoré sú súčasne praktické i po technickej stránke. Uplatnia sa pri realizácii niektorých moderných projektov. Ak to bude potrebné, TECUP sa bude podieľať na ich prípadnej adaptácii a implementácii v reálnom prostredí. Vykoná tiež záverečné zhodnotenie výsledkov a efektívnosti celého procesu.

Prácu TECUP-u budú monitorovať tri poradné skupiny pre právne, technické a strategické otázky zložené zo zástupcov vydavateľstiev, nakladateľských obchodných spoločností, autorských združení, predplátciteľských agentúr, strešných knihovníckych asociácií, právnikov a softvérových odborníkov.

Jednou z hlavných úloh uvedeného projektu je zjednotiť zainteresovaných, prehĺbiť ich vzájomnú spoluprácu a dosiahnuť riešenie existujúcich problémov. Odporúčané modely sa budú využívať v rámci elektronických služieb európskych knižníc.

*** Vstup médií do vzdelávania a výučby**

Rozvoj vzdelávacích technológií sa má stať súčasťou všetkých oblastí celoživotného vzdelávania - od škôl cez univerzity až po priemysel - a umožniť prístup k vzdelávaniu a poznatkom všetkým občanom bez ohľadu na to, kde študujú, pracujú či žijú. Európska komisia podporuje výskum v oblasti efektívneho rozvíjania informačných a komunikačných technológií (ICT), ktoré sa stanú základom vzdelávania. Naďalej pretrvávajúca naliehavá potreba dohodou dosiahnuť rovnováhu medzi výskumom a technickým vývojom na jednej strane a početnými technologickými, regulačnými a právnymi problémami na strane druhej.

Európska komisia preto skoncipovala Memorandum porozumenia (MoU) o vstupe multimédií do vzdelávania a výučby v Európe. Tento dokument je výsledkom širokej

diskusie a jeho cieľom je dosiahnuť rýchly konsenzus tak, aby všetky strany mohli z neho profitovať - napríklad vo forme smerníc, odporúčaní a kvalitných príručiek pre prax.

Medzi signatárov memoranda patria vlastníci informácií a takí sprostredkovatelia informácií, akými sú verejné knižnice, múzeá a archívy. Spolupráca obsiahnutá v memorande bude zahŕňať oblasť vzdelávacích technológií, ich obsah a poskytované služby. Počiatočná fáza bude trvať až do konca r. 2000.

Kontakt: European Commission DG XIII C-3, Telematics Applications for Education, Training and Research Networks, MoU Secretariat (BU29 6/84), 200 rue de la Loi, B-1049 Brussels; tel.: +32 2 296 819; fax: +32 2 296 2392; <http://www2.echo.lu/telematics/education/en/news/mou.html>

*** Pracovná skupina pre rokovania o vstupe**

Pracovná skupina Európskej komisie pre rokovania o vstupe (TFAN) nedávno uviedla webovskú stránku, ktorá poskytuje informácie o problémoch a postupoch týkajúcich sa rokovani s krajinami strednej a východnej Európy (Bulharsko, Česká republika, Estónsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Poľsko, Rumunsko, Slovenská republika, Slovinsko) a Cyprom o ich vstupe do Európskej únie. Webovská stránka stručne vysvetľuje, o aké rozšírenie ide a uvádza adresy s ďalšími informáciami, ktoré sú dostupné na serveri v Európe.

Adresa: http://europa.eu.int/comm/tfan/index_en.html

*** Parlament schvaľuje rozšírenie programu Tempus**

Prijatím správy člena Európskeho parlamentu Roberta Evansa (Veľká Británia, labouristická strana) Európsky parlament schválil - s niektorými doplnkami - návrh na tretiu fázu transeurópskeho programu kooperácie vo vysokoškolskom vzdelávaní (Tempus III). Tento návrh je vypracovaný tak, aby rozšíril program Tempus na r. 2000 - 2006 a podporil reformu univerzít v strednej a východnej Európe (CEEC), v nových nezávislých štátoch (NIS) a v Mongolsku.

Tempus III zohrá kľúčovú úlohu pri reštrukturalizácii pomoci pre krajiny zainteresované v programoch Phare (CEEC) a Tacis (NIS), ktoré zatiaľ nemajú prístup k programom EÚ v oblasti vzdelávania (Socrates) a výuky (Leonardo da Vinci). Tempus III prepojí univerzity a podniky v členských štátoch EÚ s univerzitami a podnikmi v kandidátskych krajinách, ponúkne granty na výmenu a technickú pomoc v oblasti vyššieho vzdelávania, ako aj pomoc pri odbornej výučbe.

Okrem niekoľkých technických pripomienok parlament odporučil, aby boli vyčlenené fondy na vytváranie kateder na fakultách, na jazykové kurzy a prednášky z oblasti kultúry a na výmeny študentov.

Evansova správa (Nr. A4-0464/98) je k dispozícii na adrese:

<http://www.europarl.eu.int/>

*** Cezhraničné projekty Phare teraz aj medzi štátmi strednej a východnej Európy**

V decembri 1998 Európska komisia oznámila, že začne financovať cezhraničné projekty medzi krajinami strednej a východnej Európy. Z programu Phare bude pridelaných 180 mil. Euro na cezhraničné projekty, pričom dve tretiny sú rezervované na spoluprácu medzi štátmi strednej a východnej Európy a Európskou úniou a jedna tretina na projekty medzi samotnými štátmi strednej a východnej Európy. Táto iniciatíva podporí aktivity v oblasti regionálnej cezhraničnej spolupráce a pomôže kandidátskym krajinám pripraviť sa na vstup do EÚ. Podpora v rámci programu Phare o cezhraničnej spolupráci zahŕňa výmenu informácií a skúseností v hraničných regiónoch, ako aj spoločné kooperačné aktivity v takých oblastiach, akými sú telekomunikácie, obchod, technológie, vzdelávanie, výcvik a kultúrna výmena. Po prvý raz budú financie na cezhraničnú spoluprácu dostupné Rumunsku; je to jediná kandidátska krajina, ktorá nemá spoločné hranice s EÚ.

Ďalšie informácie nájdete na domovskej stránke Phare:

<http://europa.eu.int/comm/dg1a/phare/index.htm>

*** EQUINOX - Hodnotenie výkonnosti knižnice a systém manažmentu kvality**

Európske knižnice si čoraz viac uvedomujú potrebu rozvíjať a využívať metódy hodnotenia výkonnosti knižničných služieb v rámci manažmentu kvality. Medzinárodná norma ISO 11 620 ponúka knižniciam rad ukazovateľov knižničnej výkonnosti a štandardizácie.

Pretrváva akútna potreba rozšíriť túto činnosť tak, aby zahrnula rozvoj hodnotenia výkonnosti v sieťovom elektronickom prostredí. Výskumný projekt EQUINOX, ktorý je financovaný Európskou úniou, sa orientuje práve na túto potrebu. Hlavným cieľom uvedenej aktivity vychádzajúcej z už existujúcich dohôd zameraných na tradičné knižničné služby je vytvorenie medzinárodného dohovoru o normách na hodnotenie výkonnosti v elektronickom knižničnom prostredí.

Druhým hlavným cieľom projektu EQUINOX je rozvíjať a testovať integrovaný manažment kvality a softvérový nástroj hodnotenia výkonnosti pre knižničných manažérov, ktorý sa bude realizovať v rôznych typoch knižníc (verejné, akademické a špeciálne) v rámci Európy.

Projekt EQUINOX vychádza z odporúčaní a zistení predchádzajúcich projektov EC vrátane EQLIPSE, MINTSTREL, DECIMAL, DECIDE a CAMILE. Výskumný projekt EQUINOX začal v novembri 1998 a potrvá 24 mesiacov.

Kontakt: Zoë Clarke, CERLIM, Manchester Metropolitan University, Geoffrey Manton Building, Rosamond St. West, Off Oxford Road, Manchester M15 6LL, UK;

tel.: +44 161 247 6142; fax: +44 161 247 6351; e-mail: z.clarke@mmu.ac.uk;

<http://equinox.dcu.ie>

*** Nová webovská služba pre 5. rámcový program**

CORDIS uviedol do činnosti novú webovskú službu pre 5. rámcový program. Bude poskytovať informácie o výskume a rozvoji v rámci Európskej únie v priebehu nasledujúcich štyroch rokov. Stránka nadväzuje na službu „Zaostrené na 5. rámcový program CORDIS“, ktorá informovala o jeho príprave a schvaľovaní. Nová služba bude plniť úlohu upútavky pre každého, kto sa chce podieľať na realizácii programu alebo využiť jeho výsledky v praxi. Stránka bude pravidelne oboznamovať záujemcov s aktuálnou problematikou nového programu a postupne predstaví horúce novinky. Kľúčovými prvkami webovej stránky budú informácie:

- o pomoci účastníkom - je dôležité umožniť prístup k informačným službám a nástrojom, ktoré pomôžu pripraviť a podporiť návrhy výskumných projektov spoločnostiam a organizáciám podieľajúcim sa na realizácii programu,
- o špecifických programoch, pričom bude vymedzené ich zameranie, ako i možnosti a prostriedky určené na pomoc potenciálnym účastníkom, ďalej podrobný popis schválených projektov a ich výsledkov,
- o účastníkoch v rámci malých a stredných podnikov,
- o inováciách - je nevyhnutné sprístupniť celú škálu aktivít, služieb a nástrojov, ktoré podporujú inovačné trendy, napr. špecifické služby zamerané na pomoc pri využívaní výsledkov výskumných projektov.

Webovská stránka bude prístupná na adrese: <http://www.cordis.lu/fp5/>

*** Návrhy na účasť krajín strednej a východnej Európy v 5. rámcovom programe**

18. marca a 15. apríla 1999 publikovala Európska komisia v Official Journal rad návrhov na zapojenie sa desiatich krajín strednej a východnej Európy do realizácie 5. rámcového programu Európskej únie v oblasti výskumu a technického rozvoja (1998 až 2002). Počíta sa pritom s finančnou podporou pre výskum zameraný na knižnice, archívy a múzeá. Návrhy posúvajú Českú republiku, Estónsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litvu, Poľsko, Slovinsko, Bulharsko, Rumunsko a Slovenskú republiku o krok bližšie k účasti na aktivitách európskeho výskumu, čo upevní ich vzťahy s EÚ. Každá krajina bude povinná dodržiavať termíny a podmienky, ktoré sú stanovené v dodatkoch k návrhom.

*** Výzva na podanie návrhov**

Najneskôr do 15. septembra 1999 je možné potvrdiť svoju účasť v špeciálnom programe pre výskum a rozvoj technológií na tému „Informačná spoločnosť v ústrety používateľom“ (1998 - 2002) (Program IST) a odoslať návrhy na aktivity, ktoré s ním súvisia. V časti 2a tejto výzvy sa hovorí o návrhoch projektov v oblasti výskumu a technického rozvoja; časť 2b sa zameriava na rozsah finančnej podpory činnosti vrátane dlhodobých akcií, tematických sietí, sprievodných opatrení a štipendií na postgraduálnu výuku.

Bižšie informácie: European Commission, IST Information Desk, DG XIII, rue de la Loi 200, B-1049 Brussels;

fax: +32 2 296 8388; e-mail: ist@cec.be

*** Pohľad na krajiny: Veľká Británia**

Sféra knihovníctva a informácií prežíva vo Veľkej Británii v súčasnosti zaujímavé obdobie. Od volieb v máji 1997, keď sa uskutočnila prvá zmena vlády po 18 rokoch, táto oblasť dostáva novú príležitosť. V r. 1998 prezident Knižničnej asociácie Joe Hendry skonštatoval: „Nikdy v mojej profesionálnej kariére nemali knižnice, manažment informácií, celoživotné vzdelávanie a poznávanie vôbec také vysoké postavenie v politickom dianí a každodennom živote.“

Záujem sa prejavil vo všetkých sférach súvisiacich s informáciami či už okrajovo, napr. financovanie zdravotníckych služieb, diskriminácia handicapovaných alebo priamo ako rozvoj stratégií pre národnú informačnú politiku, efektívnosť výskumu knižnično-informačných systémov, rozvoj národných archívov a legislatívy v oblasti informácií a pod.

Rok 1998/1999 bol nazvaný „národným rokom čítania“. Táto aktivita, organizovaná s podporou ministerstva pre vzdelávanie, má prehĺbiť potrebu čítania celej spoločnosti - detí, ich rodičov, etnických skupín, študentov, zamestnancov atď. Predpokladá sa zvýšenie gramotnosti národa prostredníctvom propagácie čítania, pričom motiváciou by mohla byť osobná informovanosť i vnútorné obohatenie človeka.

*** Nová knižnica: Vzájomné prepojenie ľudí**

V septembri 1995 bola založená Komisia pre knižnice a informácie. Je poradným orgánom vlády pre oblasť knižníc a informácií, súvisiacich so strategickými politickými cieľmi. Komisia vydala svoju prvú správu v októbri 1997 pod názvom: „Nová knižnica: vzájomné prepojenie ľudí“, ktorá má podporiť vytváranie sietí medzi knižnicami s cieľom získať spoločný prístup k novým informáciám a komunikačným technológiám a zároveň uľahčiť celoživotné vzdelávanie.

Reakciou na túto výzvu bola správa ministerstva pre kultúru, médiá a šport s názvom: „Budovanie knižničnej siete“, ktorá vyšla v apríli 1998. Podľa nej sa venuje čiastka 50 mil. libier na proces digitalizácie obsahu dokumentov ako podpora Národnej siete pre vzdelávanie. Dokumenty, ktorých obsah sa bude digitalizovať, sú uložené v prevažnej miere v zbierkach knižníc. Okrem toho je vyčlenených 20 mil. libier na výučbu personálu verejných knižníc v oblasti informačných technológií.

*** Celoživotné vzdelávanie**

Vláda sa veľmi intenzívne zaoberá aj otázkami celoživotného vzdelávania. Kľúčovými dokumentmi v tejto oblasti sú: „Éra vzdelávania - renesancia pre novú Britániu“,

„Vyššie vzdelávanie pre 21. storočie“. „Ďalšie vzdelávanie pre nové milénium“, „Prepojenie vzdelanej spoločnosti: národná sieť pre vzdelanie“.

Ich zámerom je vzdelaná spoločnosť, v ktorej majú všetci rovnaké možnosti na sebazdokonaľovanie po celý život.

*** Britská knižnica**

V novembri 1997 sa verejnosti otvorili prvé čítárne Britskej knižnice v novej budove v Londýne - St. Pancras. Jej výstavba stála 520 mil. libier a predstavuje najväčší verejný stavebný projekt v Európe, pričom jej fondy obsahujú to najlepšie z celého sveta. Celú budovu oficiálne otvorila kráľovná v júni 1998. Denne pribúda do zbierok 8000 prírastkov, pričom používatelia majú možnosť širokého prístupu ku knihám a iným zdrojom informácií.

*** Knižničná asociácia**

Knižničná asociácia združuje knižničných a informačných manažérov a je najstaršou a najväčšou profesionálnou asociáciou pre knižničných a informačných odborníkov vo Veľkej Británii. Bola založená v r. 1877 a v r. 1998 oslávila 100. výročie prijatia Kráľovskej charty, oprávňujúcej udelenie plného profesionálneho statusu členom, ktorí splnili požadované kritériá. Na pamiatku oslavy storočnice boli udelené pamätné medaily 100 členom reprezentujúcim všetky sféry a úrovne tejto profesie.

Celkový počet členov je okolo 25 000 pri menšom nadhodnotení, z nich takmer 16 000 sú chartou uznaní profesionálni knihovníci. Poslaním asociácie je umožniť svojim členom dosiahnuť najvyššiu profesionálnu úroveň a zabezpečiť vysokú kvalitu služieb pre používateľov. Členská základňa zahŕňa celé spektrum knižničných a informačných činností; v poslednom období venuje pozornosť aj členom, ktorí pracujú v profesionálnej izolácii, t. j. v oblastiach odlišných od verejných a vzdelávacích.

Asociácia je prepojená so zahraničnými, najmä európskymi organizáciami. Svoju činnosť orientuje aj na oblasť legislatívy copyrightu v Európskej únii a knižničných informačných systémov v rámci UNESCO.

Po prvý raz vláda prejavila priamy záujem o úroveň služieb poskytovaných prostredníctvom verejných knižníc. Ministerstvo pre kultúru, médiá a šport predložilo správu „Ročné knižničné plány“, ktorú vypracovali popredné knižničné inštitúcie. Na uskutočnenie všetkých plánovaných aktivít je potrebné úplné finančné pokrytie, rovnako ako aj na ďalšie budovanie informačnej spoločnosti.

A K C I E

* Pre každého niečo: Verejné knižnice a informačná spoločnosť

Kodaň, 14. - 15. október 1999

Konferencia umožní stretnutie tvorcov národnej stratégie a manažérov verejných knižníc z celej Európy, na ktorom prediskutujú postavenie služieb verejných knižníc v rámci rozvoja národnej a európskej stratégie.

Hlavné ciele: pozdvihnúť povedomie o rozhodujúcej úlohe verejných knižníc v sociálnom prostredí a vývoji informačnej spoločnosti; vyzdvihnúť význam národných informačných stratégií a poskytnúť modely najlepších praktických skúseností v celej Európe; vytvárať permanentnú sieť pre rozvoj európskych verejných knižníc. Účast' len na základe pozvania.

Kontakt: Mr Rolf Hapel, Library Director, Aarhus Kommunes Biblioteker, Møllegade 1, DK-8000 Aarhus, Denmark; e-mail: hapel@bib.aarhus.dk

*** Informační odborníci pre 21. storočie**

Hannover, 14. - 15. október 1999

*Kontakt: Fachhochschule Hannover, Fachbereich Informations- und Kommunikationswesen, Conference Office, Ricklinger Stadtweg 120, D-30459 Hannover, Germany
tel.: + 49 511 9296 600; fax: + 49 511 9296 610; e-mail: conference99@ik.fh-hannover.de;
<http://Conference99.fh-hannover.de/>*

*** Konferencia zameraná na otázky copyrightu**

Helsinki, 28. - 29. október 1999

Európska komisia a členské štáty, ktoré majú predsedníctvo v Európskej únii, organizovali od roku 1996 konferencie o otázkach autorského práva a o právach s ním súvisiacich, na ktorých sa rokovalo o závažných problémoch v uvedenej oblasti. Počas predsedníctva Fínska sa úspešne napredovalo v spoločnom úsilí riešiť otázky autorského práva v digitálnom veku. Pre plánovanú konferenciu bude charakteristický viac praktický ako teoretický prístup k problému copyrightu.

*Kontakt: Ritva Tuomi-Rautiainen, Planning Officer, Ministry of Education/EU-desk, PO Box 293, FIN-00171 Helsinki, Finland;
tel.: +358 9 1341 7926 alebo +358 40 753 1025; fax: +358 9 1341 7944;
e-mail: ritva.tuomi-rautiainen@minedu.fi*

Všetky dokumenty sú k dispozícii na sekretariáte. Kvôli informáciám a konzultácii sa môžete kontaktovať s p. Barbarou Schleihagenovou (riaditeľka) a p. Heidi Hoganovou (pracovníčka pre stratégiu EÚ).

Výber a preklad: Mgr. Elena Pristašová, Mgr. Daniela Dranačková, Mgr. Mária Orolinová